JURISTEN

NR 1 / 2022

WWW.JURISTEN.NO

Tema **Personvern**

Personvernet utfordret av pandemien // Bjørn Erik Thon om teknogigantenes makt
Kunstig intelligens og juridiske gråsoner // Dataangrep øker i omfang
Kunnskap om personvern blir et konkurransefortrinn

«Boka om Noregs viktigaste næring.»

«Boka Oil and Gas Activities in Norway er ei imponerande utgiving. Den handlar om Noregs viktigaste næring. Sjølv om næringa må omdannast eller avviklast på lengre sikt, er reguleringa uhyre viktig framleis. Redaktørane har samla alle dei viktige rettsområda som ligg innanfor petroleumsretten, med konsesjonssystemet i sentrum, og med alle dei viktige kontraktane, og det internasjonale rammeverket, og skatt og miljøavgifter.

Forfattarane er frå forvaltninga, universiteta og særleg praktikarar både frå oljeindustrien og advokatkontor. Det har blitt eit samla og aktuelt verk om norsk petroleumsrett som ikkje tidlegare er sett maken til. Dei ulike kapitla trekkjer på den omfattande juridiske røynsla som er samla og utvikla gjennom 60 år. Både klima og karbonfangst, gasskontraktar og EØS-rett er her.

Aldri har desse kunnskapfelta blitt samla slik. Boka vil vere viktig for forvaltning og selskap, advokatar og miljøaktivistar, som ønskjer å forstå reguleringa av den omfattande næringa.»

- Professor dr. juris Ola Mestad

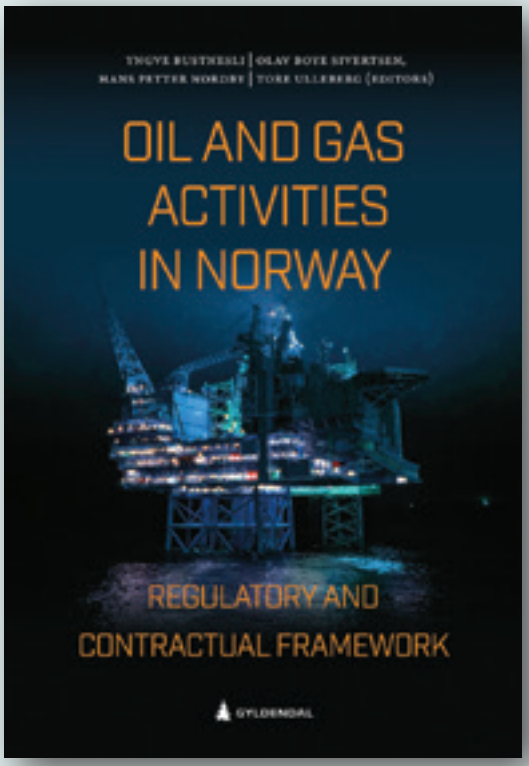

Boken som utgis av Gyldendal er tilgjengelig som papirbok og vil også bli tilgjengelig i to elektroniske utgaver - som vanlig e-bok, og i digital utgave i fagboktillegget til Rettsdata med mer enn 1000 aktive lenker til sentrale kilder.

Pris papirbok kr 749,00
ISBN/EAN: 9788205507531

Innhold 1|22

6 **Pandemi**
Tiltak under koronapandemien utfordrer personvernet.

18 **Oppsummerer**
Bjørn Erik Thon oppsummerer sine mange år som leder av Datatilsynet.

28 **Sandkasse**
Testmiljø for kunstig intelligens utforsker juridiske gråsoner for personvernet.

38 **Dataangrep**
Personopplysninger på avveie misbrukes og krenker personvernet.

43 **Snoking i journaler**
Juristforbundets advokat oppsummerer betydningen av høyesterettsdom.

48 **Personvernnemnda**
Juristen har sett på noen av avgjørelsene gjennom det siste året.

56 **Påtaleveteran**
Bjørn K. Soknes går av etter 32 år som statsadvokat, men har fortsatt mange jern i ilden.

HER ER VÅRENS KURS!

Du kan velge blant over 170 kurs. Her er et utvalg.

ARBEIDSRETT
- Det årlige arbeidsrettskurset (Bergen) — **10. – 11. MAR**
- Kollektiv arbeidsrett – sentrale emner — **4. MAI**

BARNERETT
- Det årlige barnerettskurset (Sandefjord og livestream) — **24. – 25. MAR**

BISTANDSADVOKATER
- Det årlige bistandsadvokatkurset (Sandefjord og livestream) — **10. – 11. MAR**

BYGGEKONTRAKTER OG ENTREPRISERETT
- Entreprisedagen (Oslo) — **20. APR**

COMPLIANCE
- Fagforum i compliance (Oslo) — **6. APR**
- Compliance – grunnleggende metodikk og rettslige rammer (Oslo) — **4. MAI**

EKSPROPRIASJONS- OG SKJØNNSRETT
- Det årlige ekspropriasjonsrettskurset (Sandefjord og livestream) — **31. MAR – 1. APR**

ENERGI - OG MILJØRETT
- Det årlige kurset i energi- og miljørett (Sandefjord og livestream) — **8. – 9. MAR**

EU/EØS-RETT
- EØS-rett i praksis (Oslo og e-kurs) — **20. APR**

FAMILIE-, ARVE- OG SKIFTERETT
- Generasjonsskifte - selskapsrett for familierettsadvokater — **8. MAR**
- Ektefellers og samboeres formuesforhold (Oslo) — **2. – 3. MAI**

FORHANDLINGER
- Webinar: Profesjonell forhandling – innføring — **2.-3. MAR**
- Webinar: Profesjonell forhandling – fordypning i vanskelige forhandlinger — **21. APR**
- Webinar: Profesjonell forhandling – fordypning i forhandling med flere parter — **24. MAI**
- Webinar: Forliksforhandlinger – mål, strategi, resultat — **8. JUN**

FORVALTNINGSRETT OG STATSRETT
- Sakskostnader i forvaltningen (Oslo) — **14. MAR**

HELSE- OG TRYGDERETT
- Det årlige trygderettskurset (Oslo) — **28. APR**

IKT-RETT
- Det årlige IKT-rettskurset (Sandefjord og livestream) — **24. – 25. MAR**

KONKURRANSE- OG STATSSTØTTERETT
- Det årlige kurset i statsstøtterett (Asker og livestream) — **31. MAR – 1. APR**

KONKURS, AKKORD OG PANTERETT
- Nordisk restrukturering i København — **30. MAR – 1. APR**
- Det årlige konkursrettskurset (Kristiansand) — **2. – 3. JUN**

LEGAL TECH
- Webinar: Rettsteknologi og regulering av kunstig intelligens — **8. MAR**
- Webinar: Legal tech og advokatenes forretningsmodeller — **7. APR**
- Webinar: Teknologi for juridisk virksomhet — **6. MAI**

OFFENTLIGE ANSKAFFELSER
- Det årlige kurset i offentlige anskaffelser (Sandefjord) — **28. – 29. APR**

OPPHAVSRETT
- Det årlige opphavsrettskurset (Sandefjord og livestream) — **10. – 11. MAR**

PERSONVERN
- Personvern i praksis (Oslo) — **12. MAI**

REGELTEKNIKK
- Praktisk regelteknikk (Oslo) — **28. – 29. MAR**
- Regelteknikk – gjennomføring av forordninger og direktiver i norsk rett (Oslo) — **5. APR**

SIVILPROSESS
- Ankeforberedelse og prosedyre for Høyesterett i sivile saker (Oslo) — **7. MAR**
- Webinar: Argumentasjon og prosedyreteknikk — **21. MAR**
- Argumentasjon og prosedyreteknikk (Oslo) — **28. APR**

STRAFFERETT OG STRAFFEPROSESS
- Ankeforberedelse og prosedyre for Høyesterett i straffesaker (Oslo) — **4. APR**

BLI ABONNENT PÅ JUS DIGITAL!

Du får tilgang til over 400 timer med etter-utdanning. Du velger tema, tid og faglig nivå.

JUS JURISTENES UTDANNINGSSENTER

Se **jus.no** for kursoversikt og påmelding

Personvern og pandemi

Det har blitt tatt endeløse mengder koronaprøver av befolkningen, reiseaktivitet har blitt registrert, smittestopp-apper installert, møter skjer digitalt. Med andre ord har personvernet blitt utfordret på område etter område under pandemien. I denne utgaven tar vi både for oss noen av personverndiskusjonene pandemien har ført til og personvern generelt.

Vi har blant annet snakket med personvernekspertene Dana Jaedicke og Malgorzata Cyndecka. De peker på at personvern skaper engasjement som aldri før, fordi det er blitt veldig håndgripelige og har gitt konkrete problemstillinger som angår oss alle - både individuelt og som samfunn. Den store interessen for personvern så vi når befolkningen ble klar over at det ikke bare er Facebook, Google eller Instagram som samler inn personopplysninger, men også staten, påpeker Malgorzata Cyndecka. Personvern er en forutsetning for å opprettholde demokrati og ytringsfrihet, sier Jaedicke.

I denne utgaven kan du også lese et lengre intervju med avtroppende leder av Datatilsynet, Bjørn Erik Thon. Han oppsummerer sine år i tilsynet og forteller om en voldsom utvikling og økt interesse for personvern. Han har sett hvordan teknologigigantenes makt har blitt stadig større og hvordan de utfordrer personvernet. Så godt som alle bruker tjenester fra dem hver eneste dag, og nesten hele tiden. Det er bekymringsfullt ut fra et personvernhensyn, sier han.

En annen stor utfordring er digitale trusler og dataangrep. Det kan blant andre Lars-Henrik Gundersen, direktør i NorSIS, fortelle om i Juristen. Hacking og datalekkasjer utgjør en stor trussel for personvernet. Personopplysninger som kommer på avveie kan misbrukes til alt fra ID-tyveri til utpressing. Nylig gikk da også justis- og beredskapsministeren ut med en advarsel om at digitale angrep mot norske kommuner kan få store konsekvenser. Økt digitalisering i offentlig sektor betyr at oppmerksomhet på personvern og digital sikkerhet blir stadig viktigere, var budskapet.

Det er med andre ord ikke mangel på bekymring og ulike farer når det gjelder personvernet, både nå og i årene som kommer – ikke minst på grunn av teknologi og kunstig intelligens. Men det gir også enorme muligheter for å utvikle produkter og tjenester. Dette dilemmaet jobber man med i Datatilsynets «sandkasse» for kunstig intelligens, som du kan lese om lenger ut i bladet.

Hvor langt kan man gå, uten å krenke personvernet, når man utvikler systemer med kunstig intelligens? Sandkassen er et testmiljø det tilbys veiledning til utvalgte virksomheter og der man forsøker å tegne et tydeligere kart over juridiske gråsoner.

På spørsmål om juristene kun er en brems i de ulike prosjektene, sier prosjektleder Kari Laumann at man absolutt skal bremse noen ganger, men der det er mulig skal man gasse litt på for å utforske hva man faktisk kan få til. Og hun opplever stor interesse blant jurister når det gjelder de avveiningene.

Ole-Martin Gangnes
redaktør

Redaktør
Ole-Martin Gangnes
omg@juristen.no

Journalist
Tore Letvik
tl@juristen.no

Journalist
Tuva Bønke Grønning
tbg@juristen.no

Annonseansvarlig
Randi Huth Rogne – Storybold
randi@storybold.no
Tlf.: +47 995 20 500

Design / layout
Inge Martinsen – 07 Media
inge.martinsen@07.no

Tips redaksjonen
redaksjonen@juristen.no
mob. 48 24 83 52
www.juristen.no

Følg oss!

Ved adresseendring
Logg inn med ditt medlemsnummer på *juristforbundet.no* for å endre.

Andre – send ny adresse til *medlem@juristforbundet.no*

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere eller forkorte innlegg.

Juristen arbeider etter redaktørplakaten og er en del av

Fagpressen OPPLAGSKONTROLLERT

Forsidebilde
iStock

Grafisk produksjon
07 Media – 07.no

Innsendt stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende innen 11. april 2022.

Redaksjonen avsluttet 8. februar 2022.

Utgiver
JURISTFORBUNDET

MILJØMERKET TRYKKERI 07 MEDIA – 2041 0379

Pandemien vekker mange personvernspørsmål

Smittesporing, digitale utfordringer med hjemmeskole, koronapass og overvåking av ansatte på hjemmekontor er blant temaene som har ført til debatt.

Tuva Bønke Grønning

Illustrasjon: Colourbox.com

– Personvern har blitt allemannseie. Fotball og politikk er ting alle kan mene noe om, og gjennom pandemien virker det også personvern er kommet på den lista. Det er fantastisk å se at personvern skaper engasjement, fordi personvern angår oss alle, individuelt, men også som samfunn. Og svarene som oftest ikke er hugget i stein, men derimot krever omfattende vurderinger og interesseavveininger, sier Dana Jaedicke.

Hun er senior manager i EY Risk Advisory der hun bistår kunder med tolkning og implementering av personvern i virksomheten.

Jaedicke har tidligere blant annet ledet Datatilsynets juridiske arbeid for innføring av GDPR og hadde tett samarbeid med Justisdepartementet ved innføring av dette regelverket i Norge. Hun var også Datatilsynets representant i den europeiske personvernrådet (EDPB)og har vært aktiv involvert i utarbeidelse av flere av EDPBs veiledere om GDPR. Jaedicke var også sekretariatsleder i Personvernkommisjonen frem til 01.12.2021.

– Det er av stor betydning at samfunnet har blitt mer bevist på at personvern ikke bare er et personlig anliggende, men at det angår samfunnet som sådan. Personvern er en forutsetning for å opprettholde demokrati og ytringsfrihet – alle de verdiene i samfunnet vi liker å leve i er tuftet på, sier hun.

Malgorzata Cyndecka, førsteamanuensis ved juridisk fakultet på Universitetet i Bergen, er enig i at personvern virkelig har blitt satt på dagsordenen etter at koronapandemien startet.

– Bekjempelsen av smitten har uten tvil satt personvernet og det relativt nye personvernregelverket på prøve. At personvernutfordringene vekket stor interesse hos nordmenn er en av de få positive utviklingene med pandemien, mener Cyndecka.

– Det er kjempebra. Man skulle selvfølgelig ønske at man ikke trengte en så dramatisk utvikling for å se nærmere på disse tingene, men når det først skjedde så var det veldig godt å se at folk reagerte og så hva det kunne gjøre med personvernet.

Dana Jaedicke. (Foto: Tuva Bønke Grønning)

Cyndecka underviser i blant annet personvern og GDPR. Hun har den siste tiden sett nærmere på den mye omtalte smittestopp-appen og bidratt med et kapittel i en ny bok om nettopp pandemien og personvern.

Tidligere i pandemien fikk hun i oppgave å utrede om juridisk fakultet hadde mulighet til å kreve at studentene logget på med lyd og bilde, og hun bidro i tillegg til nye retningslinjer for digitalundervisning ved hele universitetet.

– Bahrain, Kuwait og Norge gjør en grov overkjøring av personvernet, med svært inngripende overvåking som går langt utover det som er forsvarlig i arbeidet med å stoppe koronasmitten.

■ *Claudio Guarnieri, sjef for Amnesty Internationals sikkerhetslaboratorium til NRK (16. juni 2020)*

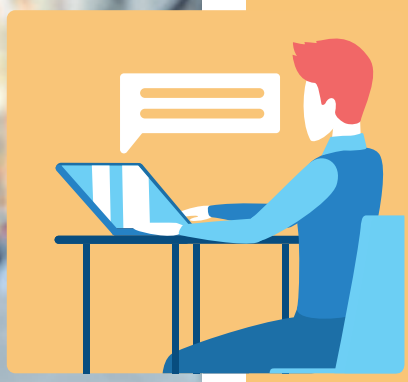

60% av virksomheter innrømmer at de ikke var forberedt på de strenge kravene til personvern- og sikkerhet i overgangen til hjemmekontor.

87% av ansatte er bekymret for hvordan personvernet blir ivaretatt gjennom arbeidsverktøy, som skal brukes til samhandling og til å koble seg på eksternt.

■ *Rapport fra Cisco om hjemmekontor (Januar 2021)*

Cyndecka opplevde at interessen for personvern blant jurister var nokså stor også i forkant av pandemien ettersom de nylig hadde «fått GDPR i fanget».

– Men den store interessen for personvern så vi når befolkningen som ikke har juridisk utdanning også ble klar over at det er ikke bare Facebook, Google eller Instagram som samler inn personopplysninger, men også staten, mener hun.

– Med tanke på GDPR var det i forkant av pandemien, og det er fortsatt, mange spørsmål som må avklares av domstolene.

App-problemer

En av de aller største personvernsnakkisene under pandemien har vært Smittestopp-appen. Appen ble utviklet av Simula Research Laboratory i regi av Folkehelseinstituttet og lansert 16. april 2020, litt over en måned etter at landet ble stengt ned.

Malgorzata Cyndecka. (Foto: Kim E. Andreassen / UiB)

– Pandemien og spesielt Smittestopp har virkelig løftet diskusjonen om kryssende interesser. Dette er ikke noe som spesialister i ett fagfelt kan løse alene. For å kunne avveie kryssende hensyn, kreves det tverrfaglighet; å forstå og anerkjenne grunnprinsipper, verdier og hensyn som hører til i ulike fag. En jurist er nødt til å forstå grunnleggende IT systemutvikling, økonomi, organisasjonsutvikling, samfunnsfag- for å kunne gjøre jobben sin. Dette kravet om tverrfaglighet er mer synlig etter hvert våre personopplysninger behandles gjennom stadig mer komplekse systemer og prosesser, sier Dana Jaedicke.

Hun mener diskusjonen om Smittestopp også er interessant når det gjelder våre felles verdier og spillereglene i det demokratiske samfunnet vi lever i, noe hun mener vi til vanlig glemmer å sette ord på og løfte inn i det allmenne samfunnsdebatten.

– Jeg er glad for at det også førte til diskusjoner om andre aspekter ved personvern, enn bare ordlyden i lovbestemmelser. Smittesporing og behandling av helseopplysninger er viktige temaer for mange. Noen mener personvernentusiastene må tøyles og at mye rettferdiggjøres av målet med pandemibekjempelse, sier hun.

Dette er Jaedicke grunnleggende uenig i.

– Helsejurister og personvernjurister har ofte, også tidligere, hatt ulike meninger om hvilke interesser som bør vektlegges. Disse debattene virket imidlertid ikke å treffe alle. Det er spennende diskusjoner, og det er absolutt ikke svart-hvitt. Samtidig er det viktig å formidle at ikke alle svar, ikke alle fremgangsmåter, ikke alle tiltak er like egnet til å ivareta personvern i en gitt kontekst. Som grunnleggende menneskerettighet, har personvern en kjerne som verken stater eller individer bør rokke ved.

Allerede dagen etter lansering hadde 1,3 millioner nordmenn lastet ned Smittestopp-appen, men i tiden som kom skulle det bli mange reaksjoner. Noe av kritikken gikk på at appen ikke hadde åpen kildekode og at dataene ble lagret sentralt i en skyløsning. Personopplysningene var innhentet til flere formål, og det var lite åpenhet og lite mulighet for borgerne å velge mellom disse.

Avtroppende direktør i Datatilsynet, Bjørn Erik Thon, forteller at de hadde veldig mange koronarelaterte saker i 2020 og 2021: utfordringer knyttet til personvern og

digital undervisning, om man kunne kartlegge hvem som var på hytta, og ikke minst Smittestopp-appen.

– Den fant vi jo grunn til å stoppe, av personvernhensyn og dette var nok den største saken vi behandlet det året, så korona har absolutt hatt betydning for personvernet, sier Thon.

Datatilsynet fant at appen måtte stoppes og konkluderte med at det ikke var forsvarlig å bruke en så inngripende teknologi som det som ble brukt i Smittestopp, ut fra hvor lite smitte det var i samfunnet på den tiden.

– Bakgrunnen for vedtaket er at FHI har valgt en for inngripende teknologi sett i lys av nyttefaktoren av Smittestopp-appen, da det er lite smitte i samfunnet nå, sa Thon til VG da saken pågikk.

Blant det Datatilsynet fant av for inngripende teknologi, var bruk av lokasjonsteknologi, som sporer hvor folk er til enhver tid.

– Hadde stort potensiale

I september 2020 besluttet regjeringen å avvikle appen, og i desember kom en ny, oppdatert versjon. I januar 2022 skrev NRK at kun 2,7 prosent av de som smittes av korona bruker appen, og med stadige smitterekorder sendte FHI ut fire millioner sms med oppfordring om å laste ned appen.

Malgorzata Cyndecka ved UiB er kritisk til hele prosessen med å få på plass Smittestopp, og tror kanskje en del har blitt avskrekket fra å bruke appen etter oppstyret da den først kom i 2020.

– Den hadde absolutt potensiale som et flott hjelpemiddel i pandemibekjempelsen, mener hun.

– Det er ingen tvil om at Simula er en fremragende forskningsinstitusjon som gjorde en kjempejobb på rekordtid og at alle hadde veldig gode intensjoner.

Cyndecka mener det er viktig å trekke frem at applikasjonen var den første av sitt slag i Europa, og at de fikk på plass en avansert løsning på kort tid, men hun mener også at ►

– Det som var på grensen av det forsvarlige var å få den til å virke så fort da vi trengte den i første fase av epidemien. Nå har vi mulighet til å gjøre dette på en forsvarlig måte. Vi har fått til anonymisering, vi har fått til analyser, og det skal vi beskrive nærmere.

■ *Camilla Stoltenberg om smittestopp-appen i Dagsnytt 18. (Juni 2020)*

– Sikkerhetsbrudd på hjemmekontoret er alvorlig. Dette kan være brudd på virksomhetens krav til cybersikkerhet som kan føre til økonomisk ansvar. Under coronakrisen vil strenge krav til GDPR kunne lempes, men brudd på sikkerhetskrav kan likevel føre til omdømmetap og fare for at bedriftshemmeligheter kommer på avveie.

■ *Advokatfullmektig Charlotte Hafstad Widerberg og advokat/partner Magnus Ødegaard, Bing Hodneland, Finansavisen (2. mai 2020)*

Bjørn Erik Thon. (Foto: Tore Letvik)

mye sviktet underveis og at det ikke ble tatt hensyn til grunnleggende personvernprinsipper.

– Det var jo for eksempel dette med formålsbegrensing; man kunne ikke velge bare ett formål. Og så var det prinsippet om dataminimering; denne appen samlet uhyre mengder personopplysninger uten at det var begrunnet, og mye ble samlet inn som de ikke engang kunne benytte seg av, mener hun.

Hun trekker også frem prinsippet om åpenhet.

– Man kunne ikke få innsyn i og forholde seg til hvordan personopplysningene ble behandlet.

Førsteamanuensisen mener FHI og Simula ikke hørte på kritikken i tilstrekkelig grad, og mener også Datatilsynet ikke var involvert i tilstrekkelig grad.

– Det var skuffende å se hvordan det utspilte seg og at vi ikke benyttet oss av en kjempemulighet til å bruke veldig god og avansert teknologi i pandemibekjempelsen. Det er klart at vi må bruke avansert teknologi også i fremtiden, men det må være en personvernvennlig teknologi, mener hun.

– Og når vi ser på antall nedlastninger nå, så er ikke tallene akkurat slående. Det kan være grunn til å lure på om folk ble litt skremt.

Digital skole

Da Dana Jaedicke havnet på hjemmekontor og hadde barn på hjemmeskole, fikk personverneksperten også øynene opp for utfordringer med personvern i skolen.

– Som både fagperson og forelder så jeg kanskje mulige konsekvenser tydeligere og tidligere enn en del andre. Man deltar plutselig i foreldrediskusjoner om digitalisering av norsk skole på en annen måte, sier hun.

Jaedicke berømmer lærerne for hvordan de kastet seg rundt og fikk hjemmeskole til å fungere raskt.

– Så kan man si en del om valg av verktøy og lignende, men lærerne hadde lite støtte og lite erfaring om lisenser, avtaler, overføring av personopplysninger å bygge på. Skolene gjorde det de kunne, og resultatene ble naturligvis varierende deretter.

Da pandemien sendte alle elevene på hjemmeskole i mars 2020 var det ikke lett å se for seg at man fortsatt skulle være i en krevende situasjon to år senere. Jaedicke mener det var enklere å akseptere midlertidige løsninger for to år siden, og er opptatt av disse løsningene ikke må videreføres bare fordi man har blitt vant til dem og de fungerer, hvis de ikke er godt nok risikovurdert også i forhold til informasjonssikkerhet og personvern.

– Vi er ikke lenger i en unntakssituasjon, men det er blitt hverdagen for mange elever og lærere å bruke disse hjelpemidlene. Det er på tide å puste dypt, orientere seg om hva regelverket sier, hvilke muligheter man har, og kartlegge hvem som har ansvar for hva, mener hun. *Skolesec prosjektet til KS* er et kjempeviktig bidrag i riktig retning, mener hun.

Jaedicke mener mange av de digitale løsningene som skolene har tatt i bruk på sikt kan føre til konsekvenser man ikke har rukket å reflektere tilstrekkelig rundt.

– Hva betyr det egentlig at alle førsteklassinger får en Apple-konto og en iPad utlevert? Gjør vi dem til lojale Apple-kunder fra 6-7-årsalderen? La oss tenke litt på hva vi driver med og begynne å tenke mer helthetlig, sier hun.

Selv opplever hun at flere lærere og barn begynner å bli litt lei av skjermene og finner tilbake til mer fysiske bøker.

– Digitalisering er bra, men ikke for enhver pris. Det handler om å bruke riktig verktøy til rett tid. I en ideell verden skal lærerne være mest opptatt av pedagogiske gevinster når de velger digitale løsninger, mens andre må sørge for at de kun velger mellom løsninger som ivaretar barnas personvern mener hun.

Malgorzata Cyndecka mener det var skuffende at det ikke kom på plass retningslinjer «raskt nok».

– Vi hadde retningslinjer fra både Danmark og Sverige vi kunne se til, men det var utfordrende i starten. Vi manglet retningslinjer fra Datatilsynet. I dag vet vi mer om hvordan skolene bør forholde seg til digitale hjelpemidler og personvern, så det bør være lettere, emner hun.

Jaedicke har også vært veldig opptatt av personvern og debatten om såkalte «adaptive læringsmidler» i skolen.

– *En ekspertgruppe* som er oppnevnt av Kunnskapsdepartementet ser på muligheter for hjemler i opplæringsloven for at skolen kan ta i bruk adaptive læringsmidler. Det høres jo ok ut at læring skal tilpasses eleven, og

slik tilpasning gjøres jo allerede i dag, men det er en risikosport når teknologi tilføyes denne prosessen: man må ta sine forholdsregler, og få øvd seg skikkelig før man setter seg bak rattet til en Formel 1 bil- ellers så havner man i grøfta, sier hun.

Jaedicke mener problemer er at de som bærer risikoen for at dette ikke fungerer etter planen er elevene, og ikke de som utvikler løsningene eller lærerne som velger å ta dem i bruk.

Hun mener en lærer vil kunne fange opp ting på en annen måte enn maskinlæring.

– Den optimistiske tiltroen til data og at alt kan måles og effektiviseres er en del av en større samfunnstrend. Men hvor mye skal vi stole på statistikk? Vi har tidligere sett eksempler på folk som objektivt sett ikke hadde de beste forutsetningene for å lykkes, noen ganger får utrettet fantastiske ting i livet.

– Fratar man noen sjansen ved å stole for mye på statistikk og tidligere erfaringer? spør hun

– Her er det overhodet ikke snakk om å forby bruk av teknologi, men å bygge tilstrekkelig sikkerhetsnett i form av rutiner og prosesser som sikrer at mennesker bedømmes av mennesker og lever i et menneskestyrt samfunn, som bygger på etiske prinsipper og demokratiske verdier.

> – Myndighetene har i for liten grad tatt inn over seg arbeidsgivers ansvar for arbeidsmiljø og å skape en trygg arbeidsplass. Koronasertifikat brukes for å åpne samfunnet igjen, og da må arbeidsgivere kunne bruke sertifikatet på arbeidsplassen.
>
> ■ *Advokat Nicolay Skarning til NRK (4. september 2021)*

Svarte skjermer på Zoom

Også på universiteter og høyskoler møtte studentene og underviserne en helt ny hverdag. Det ble diskusjoner om svarte skjermer og om det kunne kreves at studentene møtte opp til digital undervisning med lyd og bilde.

«Det er nødvendig at studenter og lærere ser hverandre» skrev dosent Hilde Larsen Damsgaard i Khrono.

Ved Universitetet i Bergen fikk Malgorzata Cyndecka i oppgave av juridisk fakultet å utrede mulighetene for blant annet å pålegge studentene å logge på forelesninger med lyd og bilde. Hun har også bidratt til nye regler for personvern og digitalundervising for hele universitetet.

– Det var mye diskusjon om de svarte skjermene, og foreleserne var slitne og lei. Det er en veldig interessant problemstilling, men her må man være nøye med vurderingene av hva som er nødvendig for å oppnå formålet, sier hun.

Hun sier det kun er når målet med undervisningen ikke kan oppnås uten at universitetet kan kreve at studentene logger på med lyd og bilde.

– Bare når det er nødvendig å behandle personopplysninger for å nå målet med undervisningen kan det kreves. Det kan selvfølgelig være ubehagelig for foreleserne, men sånn er det bare.

– Men i visse tilfeller er det faktisk lovlig å pålegge studentene å delta med bilde og lyd. Det kan være i undervisning med obligatorisk oppmøte og i seminarer hvor det er nødvendig med dialog, ikke bare mellom student og underviser, men også mellom studentene, sier Cyndecka.

En endret arbeidshverdag

Mange arbeidstakere har tilbragt store deler av de siste to årene på hjemmekontor, riktignok med noen perioder innimellom hvor samfunnet har vært mer åpent. Mange savner hverdagen på kontoret, men mange trives også godt på hjemmekontoret.

Mange arbeidstakere har tilbragt store deler av de siste to årene på hjemmekontor, riktignok med noen perioder innimellom hvor samfunnet har vært mer åpent. Mange savner hverdagen på kontoret, men mange trives også godt på hjemmekontoret.

Dana Jaedicke lurer på om arbeidslivet «henger med i svingene» i utviklingen vi nå ser med tanke på hjemmekontor.

– Arbeidsmiljøloven kapittel 9 gjelder kontrolltiltak en arbeidsgiver

kan iverksette for å ha oversikt over hva de ansatte gjør. Jeg lurer på om disse grensene er litt sprengt. Når er behovet så stort at man må ta i bruk teknologiske løsninger for å overvåke? spør hun.

– Det bør være skjellig grunn til mistanke før slike tiltak gjøres. Noen har også ønsket å se hvilke nettsider de ansatte bruker, når de skrur på dataen og lignende. Og teknologien åpner for noen shortcuts som kan være fristende, sier hun, og fortsetter:

– Teknologien er ikke god eller dårlig, etisk eller uetisk – det er det vår bruk som er det. Hvis man tar i bruk disse fantastiske mulighetene for overvåking – hvor kommer man med det? På kontoret hadde man tilgang til representanter for fagforeninger, verneombud og lignende – hvordan fungerer dette på hjemmekontor? Har vi tilstrekkelige mekanismer for å gi tilsvarende vern for arbeidstakere på hjemmekontor?

Jaedicke forteller om *nye teknologier* som basert på maskinlæring kan følge databrukerens øyebevegelser, fange opp om man kikker ned på papirer ved siden av seg, hvilke nettsider man åpner og så videre.

– Det har vært snakk om slike løsninger kan brukes for *å avsløre juks blant studenter på hjemmeeksamener*, men det er en veldig inngripende måte å overvåke noen på, mener hun.

– I lys av pandemien har det også vært mange diskusjoner om produkter som fantes før koronaen, men som plutselig ble brukt av vanvittig mange flere uten at personvern var vurdert på forhånd. Folk trenger mye mer teknologikompetanse for å forstå jussen også.

Malgorzata Cyndecka trekker frem spørsmålet om arbeidsgiver kan spørre om den ansatte er vaksinert, har gjennomgått koronasykdom eller vært i utlandet med mye smitte som en spennende personvernsdiskusjon i arbeidslivet.

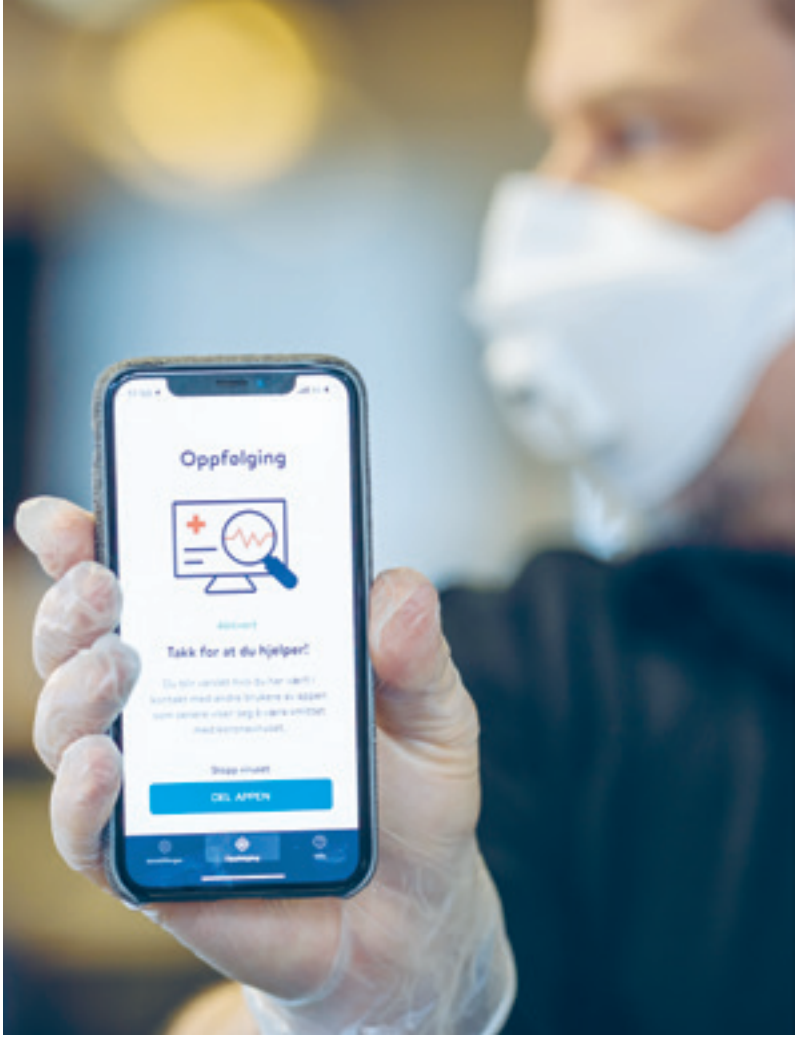

Illustrasjonsfoto: Heiko Junge / NTB

– Dette har kanskje ikke vært veldig mye diskutert i Norge før ganske nylig, men i andre land har det til og med vært rettssaker. Det er vanskelige spørsmål å besvare. Du har arbeidsmiljøloven og personopplysningsloven som du må se til, og til syvende og sist er det opp til arbeidsgiver å finne ut av om de har gode nok grunner til å spørre om slike ting, sier hun.

– Det er forskjell på å spørre en sykepleier eller lege disse spørsmålene enn en som vanligvis ikke har kontakt med syke mennesker.

Cyndecka har ikke eksempler på at det har vært konflikter rundt dette i Norge, bortsett fra diskusjonen om nettopp helsepersonell, men påpeker at ordningen med hjemmekontor har vært såpass utbredt at det foreløpig ikke har vært så aktuelt.

– Men jeg håper vi får mer forskning på hvordan arbeidsgivere har forholdt seg til disse utfordringene. I andre land har det vært mye snakk om koronapass på arbeidsplasser. Kanskje blir det en diskusjon her også, men man må huske på forholdsmessigheten. Det må hele tiden være tiltak som er forholdsmessig.

Samtykke og smittesporing

Førsteamanuensis Cyndecka trekker også frem registrering av gjester på restauranter og utesteder som en utfordring som vekker personverndiskusjoner.

Hun mener det er et problem at man ifølge myndighetene skal benytte seg av samtykke som behandlingsgrunnlag.

NITO opplevde høsten 2021 stor pågang fra fortvilte medarbeidere som opplevde press med å dele helseinformasjon med jobben.

– Og svaret fra oss er at sjefene ikke kan kreve at medarbeiderne informerer om de har tatt vaksinen eller om de har hatt korona. Dette er privat helseinformasjon som sjefene ikke har lov til å be om.

■ *Juridisk sjef Farah Ali i NITO til NRK (13. september 2021)*

– Vi vet jo at enhver behandling av personopplysninger krever et behandlingsgrunnlag. Og så lurer jeg veldig på hvem som fant på at man skal bruke samtykke i denne situasjonen, for det er minst to ting som tilsier at samtykke er uegnet, sier hun, og utdyper:

– For det første så er samtykke frivillig, så da får vi spørsmålet om hva en restaurant skal gjøre dersom en gjest ikke vil registrere seg. Hele poenget med registreringen er jo smittesporing, noe som er kjempeviktig for samfunnet.

Cyndecka peker også på at man har frihet til å trekke tilbake et samtykke.

– Man kan altså samtykke, men så trekke det tilbake etterpå. Da sitter restauranten med personopplysninger som ikke kan brukes, men må slettes. Jeg synes det er håpløst. Det forvirrer også folk med tanke på hva samtykke egentlig innebærer, mener hun.

Videre tror Cyndecka vi vil fortsette å møte flere utfordringer og diskusjoner rundt personvern og forskning, og da spesielt helseforskning.

– Det har for eksempel vært spørsmål om man kan samarbeide med utenlandske laboratorier for å forske på pandemien og yte god helsehjelp. Der har vi utfordringer med blant overføring av personopplysninger til andre land, sier hun.

– Slike spørsmål bør avklares raskt så det ikke er noen tvil, for dette er ikke den siste pandemien vi ser. Reglene bør være klare, mener førsteamanuensisen.

En endret tålegrense?

Både Cyndecka og Jaedicke opplever en økende bevissthet rundt personvern. Cyndecka tror vi vil se dette i økende grad fremover ettersom folk i større grad begynner å bli lei av tiltakene og flere ønsker å kikke nærmere på reglene.

Mange av tiltakene i forbindelse med pandemien er jo midlertidige, men blir grensen for hva vi opplever som greit når det kommer til håndtering av personopplysninger pushet?

– Det er et spennende spørsmål. Hvordan har tankemåten til nordmenn rundt disse tingene endret seg? Jeg vet ikke, men det vil vi nok se nærmere på i tiden som kommer, tror Cyndecka.

Jaedicke peker på at hvor tålegrensen for folk går ofte er veldig individuelt, men at man vet at de unges grenser er annerledes enn hos de eldre.

– Noen sier de unge er bedre med IT sikkerhet, men på den andre siden deler de mer utleverende informasjon. Det kan generelt virke som smertegrensen for unge er høyere hvis man opplever en nytteverdi av verktøyene, sier hun.

Hun synes det er en gjenganger at mange, og unge spesielt, ofte fokuserer på de kortsiktige gevinstene fremfor den langsiktige, og hypotetiske risikoen.

– Går du over veien på rødt lys er det ganske enkelt å se hva konsekvensen potensielt kan bli. Slik er det sjelden med personvern. Risikoen ligger ofte lenger frem i tid og er ikke så håndgripelig.

Med tanke på om samfunnets smertegrenser for hva som er greit innenfor personvern har flyttet på seg varig under pandemien, håper hun han svaret er nei.

– Jeg håper at de demokratiske prinsippene samfunnet vårt bygger på ikke forandres og at vi fortsatt kan stole på rettstatsprinsippene. Personvern er ikke bare en rettighet for den enkelte, men også et statlig anliggende, sier hun.

Vil overvåke influensa tettere på individnivå:

– Personvernulempen oppveies av fordelene

Helse- og omsorgsdepartementet ønsker adgang til å lagre opplysninger om influensa knyttet opp mot fødselsnummer og mener nytten overstiger personvernulempene.

Ole-Martin Gangnes

I et forslag til endring i overvåkningen av influensa foreslo Helse- og omsorgsdepartementet i fjor at det gis adgang til å lagre prøvesvar for influensa (negative og positive) med tilhørende fødselsnummer i det nasjonale meldingssystemet for smittsomme sykdommer.

Håndteringen av covid-19 pandemien har vist at en slik infrastruktur er viktig å ha på plass før en eventuell influensapandemi starter, heter det i et høringsnotat fra i fjor høst.

Meldingssystemet for smittsomme sykdommer er et landsomfattende meldingssystem for smittsomme sykdommer. I dag kan det ikke registreres direkte personidentifiserbare kjennetegn om personer som er smittet med influensa. Departementet foreslår at det gis adgang til å lagre prøvesvar for influensa (negative og positive) med tilhørende fødselsnummer for å etablere en «tilfredsstillende overvåkning av sykdommen».

«Den foreslåtte endringen vil gjøre det mulig å bruke opplysningene i influensaovervåkingen for å følge smittede over tid og sammenstille opplysningene med andre kilder», skrev departementet.

– Samtykke ikke egnet

Når det gjelder samtykke eller reservasjonsrett, heter det:

«Samtykke eller reservasjonsrett for den registrerte medfører at registeret ikke har komplette opplysninger og det kan gi et skjevt bilde av smittsomme sykdommers utbredelse og dermed et uriktig bilde av befolkningens helsetilstand. Samtykke og reservasjonsrett vurderes derfor ikke å være egnet for å oppnå formålet med MSIS.»

Lagring av opplysninger om influensalignende sykdom vil medføre en økning av mengden personopplysninger i registeret, men om personvernet skriver departementet:

«Departementet mener at nytten av å lagre opplysninger om influensa tilknyttet fødselsnummer, sett i sammenheng med taushetsplikten og informasjonssikkerhetstiltakene til sammen veier opp for personvernulempene som økt behandling av helseopplysninger gir.»

«For å kunne vurdere det totale sykdomsbildet i befolkningen er det nødvendig å kunne ha oversikt over influensa i samfunnet. Dette vil gi mulighet for å følge testaktivitet per person over tid, og fra sesong til sesong. Det er også nødvendig for å undersøke vaksineeffekt fortløpende, og over tid.»

Permanent ordning

I høringsrunden skriver Datatilsynet koronapandemien har vist at sam-

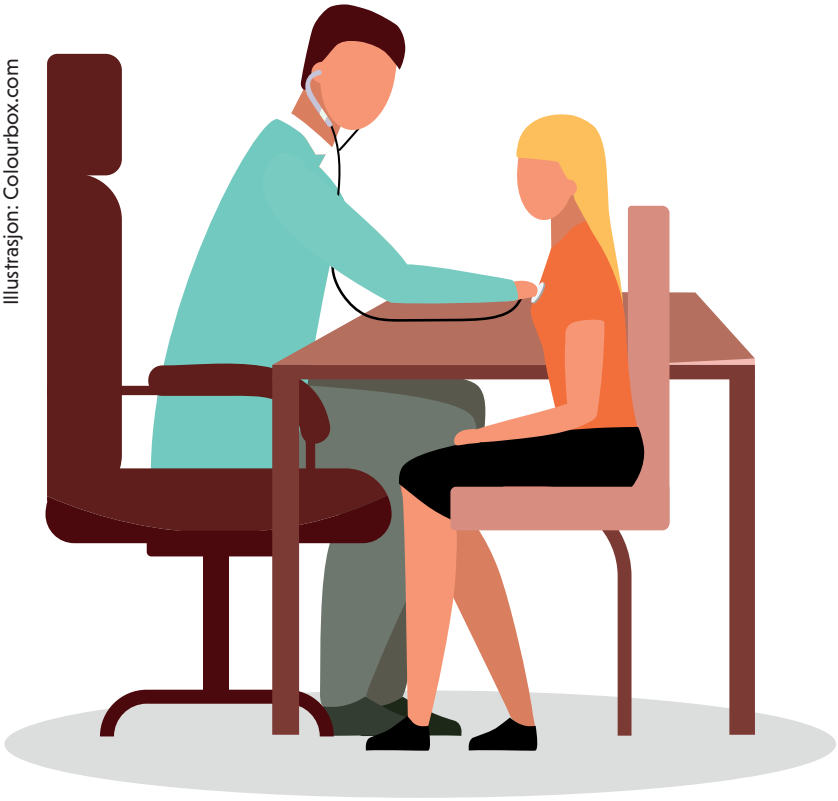

Illustrasjon: Colourbox.com

> Dette vil gi helsemyndighetene ny kunnskap om enkeltindividet som kan innebære noe mer enn summen av de enkelte opplysningene

funnet må kunne omstille seg raskt for å håndtere en pandemi.

«Vi vil likevel påpeke at offentlige helseregistre er avhengige av allmenn tillit for å beholde villigheten i befolkningen til å avlevere data. Det er derfor viktig at man kun registrerer personidentifiserbare data i den utstrekning det er nødvendig», skriver tilsynet og viser til en tidligere uttalelse i forbindelse med forslag om å inkludere prøvesvar for influensa med personidentifiserbare opplysninger i MSIS under covid-19-pandemien.

«I høringsuttalelsen vektla vi særlig det faktum at lagringen var tidsbegrenset med en varighet på to år. Det er nå foreslått å gjøre ordningen permanent», skriver Datatilsynet og sier det ikke fremstår klart for tilsynet hvorfor det er strengt nødvendig at data om influensatestede lagres med personidentifiserbare opplysninger.

– Betydelig utvidelse

Departementet angir også at det ønskelig å følge influensasmittede over tid og sammenstille opplysningene fra MSIS med andre kilder.

«Det er ikke angitt konkret hvilke kilder det kan være tale om, men departementet har blant annet pekt på at man ønsker oversikt over risikogruppenes sammensetning og omfang (...) Lagring av personidentifiserbare opplysninger i MSIS om personer som testes for influensa er i seg selv et inngrep i personvernet. Vi anser registreringen av personidentifiserbare opplysninger om influensatesting som en betydelig utvidelse av registreringen i MSIS», skriver Datatilsynet.

Det pekes på at hovedbelastningen for den registrerte vil oppstå når opplysningene om eventuell influensasmitte kobles med andre registerdata.

«Dette vil gi helsemyndighetene ny kunnskap om enkeltindividet som kan innebære noe mer enn summen av de enkelte opplysningene», heter det i høringssvaret.

Datatilsynet viser til at man i Norge har mange helseregistre med samlet sett svært omfattende opplysninger om innbyggerne.

«Vi har også andre store nasjonale registre som Folkeregisteret, og Statistisk sentralbyrå sitter på mengder av sosioøkonomiske data. Departementet har ikke angitt hvilke datakilder som kan være aktuelle å bruke i sammenstilling av data om personer som er testet for influensa. Vi vil likevel peke på at inngrepet overfor den registrerte kan være mye større enn en enkelt registrering av fødselsnummer tilsier.»

– Personvern har gått fra å være et fag for noen jurister til å bli et kjempestort rettsområde

Avtroppende direktør for Datatilsynet har registrert en rivende utvikling på personvernområdet. – I de årene jeg har hatt jobben har personvern gått fra å være et fag som ikke så veldig mange jobbet med, til å bli et kjempestort rettsområde. Utviklingen har vært enorm.

Tore Letvik

Dette sier Bjørn Erik Thon, som nå slutter i Datatilsynet. Den 28. februar er han å finne som Likestillings- og diskrimineringsombud. Han overtar stillingen etter Hanne Bjurstrøm.

I godt over 11 år har Thon vært toppsjef i Datatilsynet. Vi spør om hva han tenker i forhold til juristers kompetanse når det gjelder å vurdere personvern, og interessen for feltet.

– Det har vært en bemerkelsesverdig økt interesse. Ett års tid etter at jeg begynte å jobbe i Datatilsynet var jeg på konferanser hvor jeg kanskje kjente halvparten av de som var til stede. Jeg sitter i fagutvalget for personvern i Juristenes Utdanningssenter. Når vi har personvernkonferanser nå, slik som sist da vi samlet rundt 400 deltakere digitalt og fysisk til, kjente jeg kanskje 20 av deltakerne, sier Thon.

Han forteller at de tidligere hadde kurs for de som skulle bli personvernombud.

– Hvis det kom 20-30 fremmøtte så var vi egentlig ganske fornøyd. Nå har vi ikke de kursene lenger fordi det er andre kommersielle aktører og høyskoler som driver opplæring. Og det er jo kjempebra, men et sånt kurs ville i dag antageligvis blitt fulltegnet med 100 deltakere i løpet av noen timer, sier Thon.

I sitt arbeid i Datatilsynet opplever han også samme utvikling.

– Det har vært veldig interessant å se hvordan personvern har blitt et fag som veldig mange jobber med. Vi møter utrolig mange flinke personvernjurister og personvernadvokater, sier Thon som mener det har gjort hans, og de andre ansattes jobb i Datatilsynet både enklere og mer utfordrende.

– Enklere fordi gode personvernjurister gir gode råd til klientene sine sånn at de ikke gjør noe galt. Også er det jo skjerpende fordi vi ►

vet at når vi fatter vedtak, så er det flinke advokater som representerer den andre parten som utfordrer oss på jussen, og det er bra. Og det er selvfølgelig helt legitimt, hvis man får varsel om at man skal betale et stort gebyr, så er det klart at man går til en flink advokat og får hjelp, og det bør man også gjøre.

– Det er skjerpende for oss, og bidrar til at vi gjør en bedre jobb rett og slett. Sånn jeg ser det så har profesjonaliseringen av personvernfaget vært påfallende, og jeg vil si positivt.

– Ja, det er vel ikke gitt at man aksepterer bøter heller, så det kan vel være noen rettslige runder?

– Absolutt.

Digitalisering

Thon forteller at personvern også i stor grad handlet om teknolog august 2010, da han begynte i Datatilsynet.

– Og det har bare økt. Nå er veldig mye digitalisert, og digitaliseringen har hatt en voldsom påvirkning for personvernet. Både på godt og vondt. Når ting er digitalt kan det brukes til nye ting på en enklere måte, og det kan deles og gjenbrukes. Samtidig er digitale tjenester ofte bedre tjenester. Det at persondataene våre brukes til å gi oss tjenester, kan gjøre at vi får både bedre tjenester og mer treffsikre tjenester. Så det er en del gode sider ved dette.

– Digitaliseringen er en såkalt megatrend da ting har blitt mer personifisert enn det var før. I dag får vi personlig rettet reklame, vi kan få personaliserte politiske budskap og alt mulig som er personifisert.

– I løpet av de 11 årene; hva har vært den største utfordringen på dette feltet, eller den største saken?

– I takt med at digitalisering har blitt et stort felt, så har teknologigigantenes makt blitt større. Vi ser at de store big tech selskapene, som Amazon, Facebook og Google, har fått mer og mer makt og blitt mer og mer allestedsværende. Så godt som alle av oss bruker tjenester fra dem hver eneste dag, og nesten hele tiden. Det er bekymringsfullt ut fra et personvernhensyn, sier Thon som er takknemlig for at personvernforordningen (GDPR) kom.

– GDPR kom i 2018, og det har forandret veldig mye. Vi har fått både høyere bøter, mer bevissthet om personvern og folk har fått bedre rettigheter. GDPR har hatt stor betydning og har vært en av store driverne i utviklingen. Vi snakker om personvern før og etter GDPR egentlig.

– GDPR har vært veldig bra, men big tech internasjonalisering gjør at det hele ikke er så lett. Vi snakker om et norsk og nasjonalt personvern, men samtidig er personvern veldig internasjonalt. Så samarbeid mellom ulike land globalt, men særlig i Europa, er helt vesentlig for å oppnå gode resultater, sier Thon.

GDPR

I sin oppsummering av viktige erfaringer fra sin tid som leder av Datatilsynet har han flere punkter.

– Vi ser at overvåkningstrykket har økt. Det har blitt mer politiovervåkning, og det sendes stadig ut forslag om mer overvåking av befolkningen. I tillegg har cybersikkerheten blitt mer truet. De så vi eksempler på sist jul; Nortura, en hotellkjede, Nordland fylkeskommune og Amedia ble utsatt for dataangrep. Det viser hvor sårbar et digitalt samfunn er.

– Det er interessant at et slikt sikkerhetsbrudd veldig ofte skjer ved at noen trykker på et epostvedlegg eller en lenke som de ikke skal trykke på. Altså ganske enkle ting som ser proft ut, men som er et virus som sprer seg når man klikker på vedlegget. Og vi er jo ikke noe annet enn mennesker som trykker på ting som gjør oss nysgjerrige. Slike angrep er noe jeg vil kalle en trend. Det er blitt mye mer alvorlige angrep, og det har blitt flere av dem.

– Når det gjelder teknologigigantene og den utviklingen som skjer: Hvordan er det mulig å henge med? GDPR er jo bra, men klarer bedrifter å implementere dette?

– Det er nok i litt varierende grad, men det var jo ikke sånn at noen trodde at alle oppfylte lovens krav dagen etter at GDPR trådte i kraft. Men det har ført til stor oppmerksomhet om personvern, og veldig mange har gjort veldig bra arbeid.

Likevel er det stor variasjon.

– Vi har en del kontakt med store norske selskaper og store offentlige etater, som helsesektoren for eksempel, og de bruker ressurser på dette og har gjort mye riktig, sier Thon.

Men han opplever også at et er mange som ikke har brukt ressurser på personverntiltak.

– Det er mange som kanskje ikke engang har tenkt at de sitter med persondata. Undersøkelser viser at viljen til å etterleve regelverket er ganske stor, men at evnen ikke alltid er like stor. Det er også hovedinntrykket vårt.

– Vi pleier å si at det er mye bedre å gjøre litt enn ingenting. Personvern handler også om å gjøre gode vurderinger. Da er det bedre å vurdere enn å ikke vurdere. Når vi ser at man har forsøkt å gjøre personverntiltak, er det bedre enn å ikke ha forsøkt.

Store gebyrer

– Hvordan reagerer dere når dere ser brudd på GDPR?

– Det kan variere mye. Den vanligste reaksjonen er at man får beskjed om at man har gjort noe ulovlig. Eller at man kanskje har gjort noe ulovlig, og at de må skjerpe rutinene sine og ikke gjenta det. Men de mest alvorlige sakene handler om overtredelsesgebyr eller bøter som kan bli ganske store.

– Når man ser på det totale antall saker, er det forsvinnende få saker som ender opp med bøter. Det aller meste av sakene vi har, handler om at man enten finner at det ikke er noe lovbrudd, eller at det er et lovbrudd som ikke får et gebyr. Man får da beskjed om å gjøre om praksisen.

Men den største boten som er gitt, er et varsel Datatilsynet har sendt selskapet Grindr, der det er varslet en bot på 65 millioner kroner.

Bjørn Erik Thon, etter at han begynte i jobben som direktør i Datatilsynet i 2010. Her tester han en iPhone-applikasjon som ga oversikt over de rikeste menneskene i et bestemt område. (Foto: Eivind Griffith Brænde / VG)

– Det er jo et betydelig beløp, og selskapet har frist på seg til 14. februar med å klage på vedtaket, sier Thon som også forteller at det etter GDPR også ellers har blitt utstedt store bøter, eller gebyrer.

– Vi ser i Europa at det utstedes flere og flere ganske så solide gebyrer, mot spesielt store amerikanske selskaper. Noe av hensikten med personvernforordningen var da også at det skulle svi og koste å bryte loven. Da er det viktig å bruke regelverket. Jeg vil understreke at vi reagerer på veldig andre måter enn å skrive ut gebyrer, men er bevisst på at gebyrer også er et viktig virkemiddel når det er nødvendig.

– Det allmennpreventive, at det blir kjent at det blir gitt bøter når det er store lovbrudd, er det viktig?

> Jeg synes det er urovekkende at et selskap som har så stor makt, er så lite åpent som det de i realiteten er

– Ja, det er klart det skaper oppmerksomhet, så det er ingen tvil om at det har en allmennpreventiv effekt.

Ikke på Facebook

– Hvorfor er ikke Datatilsynet på Facebook?

– Det er helt bevisst. Vi har aldri vært der. Det har ikke vært så veldig aktuelt for oss å ha en Facebookside, men vi begynte å diskutere det for 3-4 år siden som et ledd i en vurdering av hvordan vi nådde ut med vår informasjon. Resultatet ble at vi ikke ønsket å gjøre det, etter grundige og nøye vurderinger. Vi stilte oss selv blant annet følgende spørsmål: Hva kommer Facebook til å bruke data fra Datatilsynets Facebook-brukere til? Det klarte vi ikke å svare på, og det er kort oppsummert årsaken til at vi sa nei til å bruke Facebook. At vi sa nei, har satt i gang ganske mye bevegelse. Det er en del aktører som nå vurderer om de skal gjøre det samme. Det er flere, ganske store aktører i offentlig sektor som vurderer om de skal fortsette å bruke Facebook.

– Er det andre institusjoner, internasjonalt eller i Europa, som tenkt i samme baner?

– Tyskland har vel hatt samme synspunkter som oss. Ellers er det en del datatilsyn i andre land som ikke er på Facebook. Men de har ikke gjort samme vurderingen som oss, men bare sagt at Facebook ikke er aktuelt å bruke for dem. Jeg tror vi er det eneste Datatilsynet som har gjort en så grundig analyse.

– Vi gikk dypt inn i problematikken da vi gjorde våre vurderinger. Jeg vil si at vi gjorde nybrottsarbeid på dette feltet. Grunnen til at vi valgte å offentliggjøre våre vurderinger, var at også andre kunne ta inspirasjon og lærdom av det vi gjorde. Og selv om andre kan gjøre andre vurderinger enn oss, så ser de i hvert fall hva vi har lagt vekt på i vår vurdering.

– Men vil det ikke være et tap i forhold til behovet for å informere? Har det vært nødvendig for dere å gire opp på egen hjemmeside eller å gjøre andre tiltak for å nå ut til publikum?

– Det kan hende man taper litt på ett område, men det vurderte ikke vi som viktig nok. Vi bruker hjemmesiden vår, vi har en twitterkonto, vi har en egen podcast som vi distribuerer på en plattform som er bra for personvernet, og vi har en personvernblogg. I tillegg er vi masse ute og holder foredrag. Vi føler at vi når godt ut.

Ungdommens bevissthet

– Hva med ungdom som vokser opp nå og som lever sine liv med sosiale medier nærmest integrert i sin hverdag, hvor det er mye som legges ut som kanskje blir liggende der nærmest til evig tid – ser du noen fare for dem i tiden som kommer?

– Det er et viktig spørsmål. Men vi må se ungdommen i dag med ungdommenes briller, og ikke våre briller. Jeg er 58 år og ser at den verden de opplever er helt annerledes enn min. At de bruker helt annerledes verktøy og måter å kommunisere på enn det jeg gjør. Vi må ikke sette likhetstegn mellom det å være veldig aktiv på sosiale medier og ikke være opptatt av personvern. Vi ser at mange unge er flinke til å ivareta personvernet, de kan mye og de lærer mye av hverandre, sier Thon.

Han peker på at det likevel finnes noen utfordringer.

– For eksempel deling av nakenbilder mot de fotografertes vilje. Det er veldig vondt for de som opplever det. Så tror jeg nok at mange foreldre kunne vært flinkere til å bry seg mer om hva barna gjør. Det betyr ikke at man må skjønne teknologien. Det gjør antagelig ikke barna heller, de bare ser at det funker og at det er gøy. Men det å stille spørsmål som: hvem er det du prater med, er det gøy, hvordan funker det – kan du fortelle meg litt? Å ha en positiv inngang til samtalen med ungene om sosiale medier, det tror jeg er veldig viktig. Det er en del av foreldreoppgaven i dag, å engasjere seg, og være positivt nysgjerrig på hva de gjør på sosiale medier.

– Kan det være mange foreldre som får en følelse av å utøve for mye kontroll, hvis de følger med på hva barna gjør på datamaskiner og mobiler?

– Ja, og man skal jo ikke kontrollere barna. Det er noen som har sagt at man snoker på hva ungene gjør. Det er en forferdelig ting, og noe jeg er veldig imot. Men gode foreldre bryr seg om hva barna gjør, også hvis de sitter og spiller spill. Det å spørre og være interessert, betyr ikke å moralisere og komme med pekefingeren. Det er ikke snakk om å snoke, men å vise interesse for hva ungene gjør. Det er helt vesentlig.

Urovekkende makt

– Hvis du retter blikket framover, hva ser du som den største utfordringen på personvernfronten?

– Det er nok to ting. Det ene er digitale trusler, altså cybertrussel. Det andre er de store teknologiselskapene, altså den makten de store amerikanske selskapene har i det europeiske markedet. Eller vi kan snakke om det norske markedet. Det er faktisk veldig urovekkende hvilken makt de har fått. At de er blitt så store og mektige at de kan bidra til å avgjøre utfallet av valg, og at vi er så avhengige av dem. Det er veldig urovekkende, og vi ser jo også holdninger hos disse selskapene, hos Facebook for eksempel, som viser at de ikke er særlig lydhøre.

– Vi har sett disse høringene i kongressen i USA, og vi har også sett det her i Norge – hvor de ikke vil være med i debatter med oss, og kjører sine egne agendaer hele tiden. Jeg synes det er urovekkende at et selskap som har så stor makt, er så lite åpent som det de i realiteten er. De later som de er åpne, men de er ikke spesielt åpne på det de gjør. Men vi fortsetter å trykke på, og det tror jeg vi er nødt til å gjøre sammen med våre europeiske kollegaer.

– Folk slutter vel ikke å bruke Facebook, siden det for eksempel er så store fordeler i forhold til å holde kontakt med andre?

– Det er mange som har glede av det. Facebook og Google har ikke blitt store fordi de er onde selskaper. Det er selskaper som har blitt store fordi de har tjenester folk vil ha. De har vært kjempeflinke til å lage produkter og nyttige tjenester som folk trenger. Men jeg tror det kommer til å bli kraftigere satsing for å se hva de gjør feil. De gjør masse riktig og så gjør de en del feil. Datatilsynsmyndigheter, konkurransemyndigheter og forbrukermyndigheter samarbeider om dette, og det kommer nok antagelig strengere reguleringer, sier Thon.

– Det vil bli veldig spennende å se om disse store amerikanske selskapene vil fortsette å ha den makten de har også i tiden som kommer. Jeg håper virkelig man kan klare å bygge et europeisk næringsliv som kan ta opp konkurransen med de store amerikanske selskapene.

Pandemien

– Har du sett noe bekymringsfullt i forhold til personvern under koronapandemien?

– Ja, vi har hatt veldig mange koronarelaterte saker i 2020 og 2021. Utfordringer knyttet til personvern og digital undervisning, snakk om at man kunne kartlegge hvem som var på hyttene sine, og ikke minst saken rundt smittestopp-appen. Den fant vi jo grunn til å stoppe, av personvernhensyn.

Datatilsynet fant at regjeringens smittestopp-app, som ble innført før sommeren 2020, måtte stoppes og konkluderte med at det ikke var forsvarlig å bruke en så inngripende teknologi ut fra hvor lite smitte det var i samfunnet på den tiden.

– Bakgrunnen for vedtaket er at FHI har valgt en for inngripende teknologi sett i lys av nyttefaktoren av Smittestopp-appen, da det er lite smitte i samfunnet nå, sa Thon til VG da saken pågikk.

Blant det Datatilsynet fant av for inngripende teknologi, var bruk av lokasjonsteknologi, som sporer hvor folk er til enhver tid.

– Vi legger vekt på mange ulike forhold, som smittesituasjon, dokumentert nytteeffekt og dokumentert effekt av smittesporingen, sa Thon da han som direktør i Datatilsynet nedla midlertidig forbud mot smittestopp-appen. Tilsynet åpnet for at regjeringen kunne tilpasse bruken av appen, slik at personvernet ble bedre ivaretatt, men utrullingen av appen ble i realiteten stanset av personvernhensyn.

Da Bjørn Erik Thon begynte i Datatilsynet, jobbet det 17-18 jurister der.

– Nå er antall jurister om lag 30, så dette er en ganske stor juristarbeidsplass. Det totale antall ansatte har vokst fra rundt 40 til litt over 60 årsverk. Med studenter og andre som bidrar, så teller vi rundt 70 personer.

– Jeg kan med hånda på hjertet si at jeg har gledet meg til å gå på jobb hver eneste dag. Det skyldes selvfølgelig at det et viktig fagområde, men også fordi det er fantastiske folk som jobber her. Flinkere og mer dedikerte og hyggeligere mennesker tror jeg rett og slett ikke du finner. Det har vært et privilegium å få lov til å jobbe her. Så tror jeg det blir fint både for Datatilsynet å få en ny leder, og for meg å gå ut og få bruke hodet på nye problemstillinger. Her skilles alle som bestevenner, og der er vel sånn det skal være.

Blir Likestillings- og diskrimineringsombud

Bjørn Erik Thon starter i den nye jobben i slutten av februar.

Han blir den første mannen i den ombudsrollen.

– Men jeg er ikke ansatt som likestillings og diskrimineringsombudet fordi jeg er mann. Jeg ble ansatt fordi jeg vel var den best kvalifiserte av de som søkte, sier Thon, som vil bruke noe tid sammen med de ansatte i LDO og lytte til de mange stemmene som jobber for likestilling og mot diskriminering før han setter en klar agenda.

Men han peker på noen saker som er aktuelle, blant annet at det skal nedsettes et mannsutvalg som skal se på menns likestillingsutfordringer.

– Det er fra tidligere kjent at det er utfordringer knyttet til gjennomføring av skoleløpet, at menn gjennomfører skolen i mindre grad enn kvinner. Vi ser også at selvmordsratene er høyere for menn enn for kvinner. Det er en av mange oppgaver, men det er fortsatt mange likestillingsutfordringer til det å være kvinne, vold i nære relasjoner, vanskelig for kvinner å nå fram til lederstillinger, eller å få jobb fordi de er gravide.

– Andre temaer jeg vil løfte er utfordringer for funksjonshemmede og å fremme universell utforming når det gjelder deltakelse i arbeidslivet. Hvorfor får ikke jobbsøkere med utenlandsk navn komme på intervju. Hvordan hindre seksuell trakassering. Dette blir det mye mer oppmerksomhet om i årene som kommer. Dessuten vil jeg peke på diskriminerende algoritmer, blant annet at menn i større grad enn kvinner får opp annonser for lederstillinger. Med algoritmenes makt er dette urovekkende, sier han.

Personvern – et reelt konkurranseparameter

Dagens største utfordring for personvernet er fortsatt at mange norske bedrifter, organisasjoner og offentlige virksomheter ikke har et tilstrekkelig bevisst forhold til personvernlovgivningen.

Av advokat Claude A. Lenth,
advokatfirmaet Hjort

Da jeg mot slutten av 1990-tallet var vit.ass. ved det tidligere Institutt for Rettsinformatikk, snublet jeg, noe tilfeldig må jeg innrømme, over personvern som tema for studentavhandlingen min. Det hjalp nok også litt for valg av tema at jeg hadde jusprofessor Knut S. Selmer som veileder og at Jon Bing var instituttbestyrer. Det har uansett ført til at personvernjussen har blitt en viktig del av min advokatvirksomhet i Hjort.

Når jeg er blitt spurt om å skrive noen ord om hvilke utfordringer jeg ser innenfor personvernfeltet i dag, er det naturlig å ta utgangspunkt i de erfaringene jeg har gjort meg som rådgiver for bedrifter, organisasjoner og offentlige organer siden starten på 2000 tallet.

De grunnleggende kravene til behandling av personopplysninger har siden vi fikk den forrige personopplysningsloven i 2000, stort sett vært uforandret. Den store hypen rundt personvern som man fikk med innføringen av GDPR i 2018, kunne på det tidspunktet gi inntrykk av at bransjen stod overfor en regelrevolusjon, og det ble samtidig nærmest trendy å være personvernadvokat. Virkeligheten er den at GDPR for Norges del, stort sett viderefører rettstilstanden fra den forrige personopplysningsloven som igjen bygget på EUs personverndirektiv fra 1995. GDPR innebærer, slik jeg ser det, først og fremst en styrking av de registrertes rettigheter, skjerpede krav til dokumentasjons- og konsekvensvurderinger som erstatter tidligere konsesjons- og meldeplikt, en plikt til å ha personvernombud for offentlig myndigheter og for visse private behandlingsansvarlige, og ikke minst en større sanksjonsrisiko for virksomheter som ikke overholder regelverket.

Den største utviklingen i de årene jeg har praktisert som advokat, har mer vært knyttet til den mengden personopplysninger som behandles, og hvordan personvernregelverket som følge av dette er blitt relevant for nær sagt alle samfunnsområder. Digitalisering og ny teknologi har gjort at personvernregelverket kommer til anvendelse på mye av det vi gjør både i jobb og privat. Pandemien som over natten nærmest lærte alle og enhver å arrangere videomøter og å jobbe online hjemmefra med den største selvfølgelighet, har også bidratt til økt behandling av personopplysninger. Ikke minst har de siste tiårs utbredelse av sosiale medier, antall brukere, og fremveksten av «big data», gjort at personvern (eller muligens mangel på det vil noen si) har fått en fremtredende plass i alles hverdag.

I takt med digitaliseringen av samfunnet, erfarer vi at personvernrelaterte problemstillinger dukker opp i stadig flere typer saker og områder. Det kan være håndtering av ansatte- og kundeopplysninger, IT-kontrakter, avtaleforhandlinger, utvikling av nye tjenester, personopplysninger i tvistesaker, granskninger, med mere. Etterlevelse av personvernreglene er i dag derfor relevant for svært mange fag- og markedsområder. Personvern er tilsvarende blitt en selvfølgelig del av den rådgivningen vi gir til våre klienter uavhengig av øvrige fagområder og bransjespesifikk rammelovgivning, og uavhengig av om vi bistår virksomheter innenfor næringsliv eller offentlig sektor. Vi i Hjort har derfor valgt å sette sammen et tverrfaglig personvernteam som speiler dette.

De grunnleggende prinsippene for behandling av personopplysninger som har ligget fast siden 2000, har etter min mening holdt seg overraskende godt og har latt seg tilpasse den teknologiske og markeds-

Foto Advokatfirmaet Hjort

messige utviklingen. Selv om personvernlovgivningen for mange nok fortsatt vil fremstå som relativt teknisk og til dels uoversiktlig, og lovgivningen av natur ofte vil ha en tendens til å henge litt etter markedsutviklingen både ift. ny teknologi og nye tjenester, er det ikke først og fremst regelverket som, etter min mening, er den største utfordringen.

Den største utfordringen jeg ser for personvern i dag er den samme som vi så på begynnelsen av 2000-tallet. Mange norske bedrifter, organisasjoner og offentlige virksomheter har fortsatt ikke et tilstrekkelig bevisst forhold til personvernlovgivningen.

I forbindelse med innføringen av GDPR i 2018, var mange flinke til å kartlegge dataflyten internt og foreta risikovurderinger. De aller fleste fikk også på plass oppdaterte rutiner for lagring og sletting, og det ble nærmest pumpet ut personvernerklæringer og samtykkeerklæringer til ulike mottakere og i ulike fasonger. Det var nok mange av oss som ikke var bevisst hvor mange «kunderegistre» vi var registrert i den gangen.

Som rådgivere erfarer vi fortsatt at enkelte virksomheter ikke oppdaterer sine systemer for ivaretakelse av personvernet i takt med virksomhetenes utvikling. Vi ser at dette ofte skyldes en kombinasjon av prioriteringer grunnet manglende kunnskap og bevissthet internt. Alt for mange virksomheter mangler rett og slett gode nok rutiner til å sørge for at internkontrollsystemer og risikovurderinger blir oppdatert. Det holder ikke å ha gjort en GDPR-sjau for noen år siden for så lene seg tilbake i den tro at alt dermed er i orden. Da risikerer man fort å oppleve å få ubehagelige overraskelser, eksempelvis hvis det skjer et brudd på personopplysningssikkerheten, og virksomheten har 72 timer på seg til å melde fra til Datatilsynet. Virksomheter kan også oppleve tap av kommersielle posisjoner fordi man på grunn av manglende rutiner eller etterlevelse av grunnleggende personvernregler, likevel ikke har rett til å bruke kundeopplysninger slik man så for seg. Undersøkelser tyder også på at manglende etterlevelse av personvernlovgivningen utgjør en stadig større omdømmerisiko for virksomheter.

Etterlevelse av personvernlovgivningen er først og fremst et lederansvar. Slik etterlevelse krever at man investerer i opplæring av både ledelse og ansatte i hele organisasjonen, og at virksomheten øver på avvikshåndtering. Uten tilstrekkelig kunnskap om regelverk eller interne retningslinjer, blir det naturlig nok vanskeligere å lede og dermed etterleve personvernlovgivningen. Det må også etableres et styringssystem internt som bidrar til at man fortsetter å etterleve de rettighetene og forpliktelsene som følger av lovverket etter hvert som virksomheten utvikler seg. Det er dessuten et særskilt krav i personvernforordningen at den behandlingsansvarlige skal «gjennomføre egnede tekniske og organisatoriske tiltak for å sikre og påvise at behandlingen utføres i samsvar med denne forordningen».

Oppskriften på metode og system har vært kjent siden forrige personopplysningslov med forskrifter ble vedtatt i 2000, og det er også mye veiledning å hente fra Datatilsynet og fra andre rådgivere for den som ønsker det. Opplæring og kunnskap satt i system er på mange måter nøkkelen til å ivareta personvernet og samtidig bidra til at virksomhetene etterlever personvernlovgivningen.

Dette høres selvfølgelig ut, men like fullt er det ofte her vi opplever at virksomhetene har mest å hente.

I tillegg til bedre etterlevelse av personvernlovgivningen, vil et godt internkontrollsystem for mange også være et viktig argument når man skal markedsføre egne tjenester, finne nye samarbeidspartnere og ikke minst skape og sikre verdier. Personvern er ikke lenger bare et spørsmål om etterlevelse, men også et reelt konkurranseparameter.

Rapport problematiserer bruk av analyseverktøy på offentlige nettsider

Teknologirådet tok en kikk på 157 offentlige nettsiders bruk av analyseverktøy, og fant ut at nesten 80 prosent bruker Google Analytics.

Tuva Bønke Grønning

– Spores vi på offentlige nettsider? Ja. Over 80 prosent av offentlige nettsider bruker et eller flere sporingsverktøy i regi av de store tekgigantene. Er det lurt? Er det greit? Er det er rimelig forventning hos oss? Nei.

Det sier Tore Tennøe, direktør i Teknologirådet, som holdt foredrag under Datatilsynets personverndag i slutten av januar.

Teknologirådet har sjekket nettsidene til 157 offentlige virksomheter, omtrent 60 av dem kommuner.

Tennøe forteller at Google Aanalytics og tastelogging er blant de aller mest brukte verktøyene, og at informasjon selges på annonsebørser. Han mener det er nesten umulig å bruke offentlige nettsider og samtidig helt unngå å spores.

– Det offentlige har monopol på mange tjenester og dekker viktige livshendelser. Og som regjeringa selv sier så har det offentlige et særlig ansvar for å ha personvernvennlige tjenester, sier Tennøe.

Kan være ulovlig

En fersk dom fra det østeriske datatilsynet kommer frem til at bruk av Google Analytics innebærer at personopplysninger sendes til USA.

– I lys av Schrems II-dommen fra EU-domstolen, som setter strenge vilkår for overføring av personopplysninger ut av EØS, kom våre østerrikske kolleger frem til at denne overføringen var ulovlig, sier Tobias Judin, seksjonssjef i Datatilsynet her hjemme på tilsynets nettsider.

Tore Tennnøe er direktør i Teknologirådet. (Foto: Teknologirådet)

De skriver at også datatilsynet for EU-organene (EDPS) har kommet med en tilsvarende avgjørelse. Datatilsynet i Norge behandler også for tiden to saker som gjelder bruk av Google Analytics.

En tilsvarende avgjørelse har også kommet fra datatilsynet for EU-organene (EDPS), og Datatilsynet anbefaler alle å utforske alternativer til Google Analytics.

De mener at selv om det i analyseverktøyet er mulig å avidentifisere IP-adressene til nettstedsbrukerne vil ikke dette løse problemene det østeriske datatilsynet trekker frem. De peker nemlig på at Google Analytics også innebærer cookies, og de erfarer at dersom en bruker fra før er logget på en Google-konto, er det mulig å koble analysedataene til Google-kontoen deres.

Undersøkte 157 offentlige nettsider

mars i fjor kom Teknologirådet med rapporten «Kommersiell sporing i offentlig sektor». Den gangen hadde de undersøkt 41 offentlige nettsider med verktøyet Blacklight.

– Informasjon om at en innbygger søker foreldrepermisjon eller barnehageplass er attraktiv på de digitale annonsebørsene, og kan bli brukt for å selge annonser for barnevogn eller ny parkdress, sa Tennøe i fjor.

På Datatilsynets personverndag fortalte han om undersøkelsen, og at de nå har undersøkt 157 offentlige tjenesters bruk av analyseverktøy. 124 av sidene bruker Google Analytics. Videre lar 56 av nettsidene Google følge deg med funksjonen «remarketig audiences».

– 79 prosent bruker Google Analytics. Når de har nesten 80 prosent markedsandel i offentlig sektor, da kan vi nesten snakke om en monopolsituasjon. Det er et såkalt gratis analyseverktøy, men det betales selvsagt for med data om oss, sier Tennøe.

– Det sporer det meste som skjer når du er inne på et nettsted: hva du leser, hva du klikker på, hvor lenge du er inne på saken, hvor du kom fra, hvor du drar videre og så videre, sier han.

Videre deler 58 av nettsidene data med Googles annonsebørs Doubleclick, mens 21 gjør opptak av besøket ditt, så alt du klikker på og skriver inn kan ses. 15 av nettsidene brukes også Facebook Pixel, et verktøy som gjør at Facebook kan se hva du gjør på andre nettsider.

Tennøe stilte også spørsmålet om det er mulig å endre praksis.

– Selvsagt, mente han er svaret på spørsmålet.

– Det kan være lovendringer, å følge lover, retningslinjer som for eksempel digitaliseringsrundskrivet, og det kan være offentlige innkjøp. Offentlige innkjøp styrer vi, og der har vi makt til å kjøpe personvernvennelige tjenester, sa han.

GRATIS

Deltakelse og opphold i enkeltrom er gratis. Reiseutgifter dekkes etter billigste reisemåte.

Foto: iStock.com/alvarez

Forhandlingsteknikk

Kurs for tillitsvalgte

Målgruppe:	**Tillitsvalgte i alle sektorer**
Fra:	**Torsdag 5. mai 2022 start kl 10.00**
Til:	**Fredag 6. mai 2022 slutt kl 14.00**
Kursnummer:	**2022652 (alternativ 1)**
Påmeldingsfrist:	**30. mars 2022**
Fra:	**Torsdag 20. oktober 2022 start kl 10.00**
Til:	**Fredag 21. oktober 2022 slutt kl 14.00**
Kursnummer:	**2022655 (alternativ 2)**
Påmeldingsfrist:	**15. september 2022**
Sted:	**Thon Hotel Vettre, Asker**

Et intensivt kurs for tillitsvalgte i alle sektorer der deltakerne lærer å forhandle målrettet og effektivt. Innledningsvis gis en teoretisk og strategisk innføring i forhandlingsprosessen. Dette følges opp med øvelser og praktisk trening. Deltakerne får testet ut egne ferdigheter og utviklet disse videre.

Kurset veksler mellom gjennomgang av forhandlingsteori/ forhandlingsteknikk og praktiske øvelser. Det legges opp til mye bruk av simuleringsøvelser der deltakerne selv skal gjennomføre ulike typer forhandlinger. Kurset er generelt i formen, dvs. det fokuserer på alle typer forhandlinger. Det kan være en fordel å ha gjennomgått innføringskursene som Juristforbundet tilbyr før man melder seg på dette.

Vi legger vekt på å skape en trygg og åpen atmosfære på kurset. Deltakerne skal få prøvd ut sine ferdigheter, og de får konstruktiv tilbakemelding. Det legges betydelig vekt på egeninnsats fra dem som er med. Avslutningstidspunkt første dag kan variere.

Det er en forutsetning for å delta på kurset at alle deltakerne er til stede fra start til slutt.

Påmelding: **www.juristforbundet.no/tillitsvalgt** Spørsmål: **kursdeltager@juristforbundet.no**

Spørsmål kan også rettes per tlf 40 00 24 25. Eventuelt forfall må meldes snarest mulig og senest to uker før kursstart.

JURIST FORBUNDET

Kari Laumann (Foto: Ilja Hendel / Datatilsynet)

Tester ut bruk av kunstig intelligens i personvernets gråsone

Hvor langt kan man gå, uten å krenke personvernet, når man utvikler systemer med kunstig intelligens? Det utforskes i Datatilsynets sandkasse – der virksomheter får prøve ut nye ideer i et testmiljø.

Ole-Martin Gangnes

Datatilsynets sandkasse er et testmiljø for kunstig intelligens som tar i bruk personopplysninger. Her tilbys det veiledning til utvalgte virksomheter, der målet er innovasjon av etisk og ansvarlig kunstig intelligens fra et personvernperspektiv. Tanken er at virksomhetene skal få økt forståelse for de regulatoriske kravene som stilles, og myndighetene vil kunne få økt forståelse for nye teknologiske løsninger slik at risiko og problemstillinger lettere vil kunne identifiseres, skriver Datatilsynet.

«I sandkassen skal deltakerne leke og lære sammen med Datatilsynet med mål om å tegne et tydeligere kart over juridiske gråsoner», ifølge tilsynet.

Kari Laumann er prosjektleder for sandkassen, som nå er inne i sitt andre driftsår og andre runde med deltakende virksomheter som eksperimenterer med nye produkter og tjenester.

– Tverrfaglighet er utrolig viktig i disse prosjektene og juristenes rolle er veldig sentral, sier hun til Juristen.

Bakgrunnen for etableringen av sandkassen er den nasjonale strategiplanen om kunstig intelligens (KI), som ble lagt fram i januar 2020. Der er formålet er å få til innovativ bruk av KI, men på en ansvarlig måte som ivaretar rettssikkerheten. Ett av tiltakene i handlingsplanen var å etablere en regulatorisk sandkasse og Datatilsynet vi har fått midler av departementet til å bygge og drifte dette – foreløpig ut dette året.

– Formålet er å hjelpe norske virksomheter med å navigere etter et regelverk som til tider kan virke krevende og litt komplisert, sier Laumann.

Gråsoner

– Når vi skulle bygge opp sandkassen, snakket vi med mange både i offentlig- og privat sektor og innen forskning. Tilbakemeldingen var at vi har et regelverk og en del generell veiledning, men det er ganske mye usikkerhet om hvordan en del av kravene i regelverket skal gjennomføres i praksis i kunstig intelligensløsninger.

Det kan for eksempel gjelde spørsmål knyttet til krav om åpenhet og krav til rettferdighet – hvordan ser en rettferdig algoritme ut i praksis? Eller kravet om dataminimering, altså at du skal bruke minst mulig data – og en rekke andre problemstillinger.

– Arbeidet i sandkassen kan bidra med konkrete eksempler på hvordan vi sammen med en ekstern deltaker viser hvilke vurderinger vi gjør og hvilke konkrete konklusjoner og løsninger vi kommer fram til. På den måten håper vi å belyse en del gråsoneproblematikk eller ting som oppleves som utfordrende i regelverket.

Laumann forteller om stor interesse fra både privat og offentlig sektor. Det har vært to runder med opptaksprosess, med 25 søkere i første runde og 21 i andre runde.

– Det var kjempeinteressante prosjekter, om alt fra matdistrubisjon til helse, finans og utdanning. Vi kan slå fast at kunstig intelligens er på full vei inn i alle sektorer og bransjer.

Og mye av det krever bruk av personopplysninger.

– Dermed blir personvernet svært viktig. Både at det skjer på en lovlig måte og at det bygges løsninger som skaper tillit hos brukeren slik at folk faktisk ønsker å ta i bruk løsningene.

Etiske vurderinger

– Dere kan gå inn i gråsoner – hvordan vurderes etikken i prosjektene?

– Vi erfarer, helt konkret i de casene vi jobber med i sandkassen, at de etiske problemstillingene er veldig tett sammenvevd med de juridiske kravene og vurderingene som gjøres.

Som i prosjektet Secure Practice, som handler om å profilere ansatte for å gi tilpasset og målrettet opplæring om informasjonssikkerhet.

– Der hadde vi blant annet fokusgrupper med ansatte og ansatterepresentanter for å utforske når ting blir ubehagelig og krysser en akseptabel grense. Spørsmålet er når en slik profilering oppleves som inngripende, når man ser det i kontekst av det maktforholdet som er mellom arbeidsgiver, som eventuelt har kjøpt inn et slikt system, og arbeidstaker.

Da kommer man blant annet inn på transparens og åpenhet.

– Vet man hvordan opplysningene brukes og hvordan det er med rettigheter og kontroll over egne opplysninger? Der kommer det juridiske inn, men også etiske og praktiske problemstillinger. Vi har sett at det ofte ikke finnes en fasit for en del av disse spørsmålene. Det må vurderes fra case til case.

– Kunstig intelligens gir enorme muligheter. Vil vårt syn på personvern endres etterhvert?

– Personvern er et konsept som er i konstant endring. En tendens jeg synes å se nå, er at personvernet blir viktigere og mer konkret for folk. De opplever kanskje ting på sin egen arbeidsplass eller i sosiale medier, eller de ser saker i media der det blir veldig tydelig hvordan digitaliseringen av hele samfunnet påvirker bruken av personopplysninger, sier Laumann og viser til eksempler som der informasjonssikkerhetsbrudd gjør at man ikke får tilgang til helseopplysninger, datalekksjer eller at man blir profilert i sosiale medier.

– Når vi ser at kunstig intelligens rulles ut mer nå og i årene som kommer, både i privat og offentlig sektor, kommer disse problemstillingene til å bli veldig reelle. Ikke bare for brukere, men også de som står bak og er ansvarlig. De må forholde seg til mange problemstillinger og ta mange avgjørelser.

Skal systemet tas i bruk? Hvordan skal det tas i bruk? Hvordan skal man informere? Hvordan sjekker man at det ikke diskriminerer?

– En rekke slike problemstillinger er veldig reelle. Dette er ikke en teoretisk øvelse, men en praktisk øvelse for veldig mange.

Nedkjølingseffekt

Kommunikasjonsrådgiver Arild Opheim i Datatilsynet jobber tett med sandkasseprosjektet.

Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

Han forteller at en personvernundersøkelse Datatilsynet gjennomførte for et par år siden viste en «digital nedkjølingseffekt».

– Det var tydelige spor av at forbrukerne stoler mindre på de store digitale aktørene. Så akkurat dette med tillit til systemene er noe som har gått igjen i noen av prosjektene vi har hatt.

Det kan dreie seg om åpenhet rundt hva slags opplysninger som blir brukt og hva som er formålet med det.

– Det finnes krav til hva du skal informere om, men det er også viktig hvordan man informerer. Det er ikke nødvendigvis nok å bare pøse ut den informasjonen du er lovpålagt å legge ut. Det handler også om å bygge tillit hos brukerne ved å kommunisere på en måte brukeren kan forstå. Det er allerede nå tydelige spor av at også utviklerne innser at det er viktig å bygge slik tillit, men det kommer til å komme enda mer. Det med andre ord ikke bare snakk om å følge loven, sier han.

Kari Laumann erfarer at tverrfaglighet blir svært viktig.

– Teknologer, jurister, samfunnsvitere må engasjere seg. Det er veldig mange elementer i dette som må jobbe sammen. Man kan ikke sitte med de juridiske vurderingene helt uavhengig av hvordan man bygger opp systemet og hvordan man informerer om det. Alle må med for å klare å bygge inn personvernet helt fra start. Juristene har en sentral rolle, sammen med mange andre, sier hun.

– Opplever dere interesse fra juristmiljøer?

– Vi opplever at både jurister internt hos oss og også eksternt er veldig interessert og engasjert i temaet. I sandkassen utforsker vi jo gråsoneproblematikk og det kan være litt komplisert på noen områder. Det oppfatter jeg at jurister synes er veldig spennende. Men det er også ganske utfordrende, fordi man må forstå både teknikken og business-siden i et prosjekt.

– Det er en ny måte å jobbe på for oss i Datatilsynet. Vi driver vanligvis med saksbehandling og veiledning og går på tilsyn. Dette er også veiledning, men det går mer i dybden og vi prøver å finne løsninger sammen med eksterne aktører.

– Så juristene er ikke bare en brems?

– Nei, her skal vi finne felles løsninger. Noen ganger skal vi absolutt bremse litt, men der det er mulig skal man gasse litt på for å utforske hva man faktisk kan få til. Det er kjempebra hvis vi får til noe i sandkassen som deltakere kanskje ikke trodde var mulig, ved å gjøre gode vurderinger og ta de rette grepene.

Effektiv forvaltning

– Må lovverk endres?

– Ja, i NAV-prosjektet var det ett av funnene, sier Laumann og sikter til det første sandkasseprosjektet som er ferdig. Rapporten om prosjektet, der NAV ser på bruk av KI-verktøy for oppfølgingen av sykmeldte, ble levert i januar.

– Regelverket NAV bruker for å hjemle bruk av personopplysninger til å utvikle kunstig intelligens er ikke tydelig nok. Trygdelovverket er skrevet mange år før kunstig intelligens kom på banen og spesifiserer ikke om man kan bruke opplysninger, om for eksempel de som var sykmeldt i fjor eller for tre år siden, for å trene opp en algoritme. Her har vi sammen med NAV sagt at det er det behov for mer tydelighet.

– Bruk av kunstig intelligens til å effektivisere forvaltningen er vel et stort tema med mange vanskelige vurderinger?

– Ja, og dette gjelder ikke bare innenfor trygd, men også andre områder der man ønsker å bruke kunstig intelligens; ikke bare til å effektivisere, men også for å lage bedre og mer målrettede tjenester. Det er jo noe alle har lyst på, men jeg går også ut fra at alle ønsker et godt personvern i slike løsninger. Det er noe som må gå hånd i hånd.

Foto: Datatilsynet

Overvåking

– Hva er potensielt skummelt med å bruke kunstig intelligens?

– En potensiell trussel er diskriminering og skjevbehandling. Hvis du får store systemer som systematisk diskriminerer eller skjevbehandler mennesker vil jo det gå imot de verdiene vi har i vårt samfunn og den retningen vi ønsker å gå. Internasjonalt finnes det stygge eksempler på det. Systemene er basert på historiske data og da kan skjevheter reproduseres.

> Noen ganger skal vi absolutt bremse litt, men der det er mulig skal man gasse litt på for å utforske hva man faktisk kan få til

Dessuten gir det store muligheter for overvåking, gjennom å profilere, overvåke og styre.

– Det kan absolutt gå for langt dersom man ikke tar aktive grep.

Det viser blant annet en dom fra Italia i fjor, der tema var overvåking av ansatte ved hjelp av algoritmer. Alt de ansatte i et matleveringsfirma gjorde ble kartlagt: Hvor lang tid de brukte, hvor de befant seg, når de åpnet appen, hvilken rating de fikk osv. Selskapet ble dømt for ikke å ha transparens.

– De ansatte visste ikke hvorfor de plutselig ikke fikk flere oppdrag. Det var skjult overvåking og kontroll, noe som gjør det vanskelig for brukerne å oppdage at man er urettferdig behandlet. Man vet ikke at det skjer, hvorfor eller hvordan. Overvåking, og ikke minst skjult overvåking, er en risiko ved økt digitalisering, automatisering og profilering.

Sandkasseprosjektet i Datatilsynet går foreløpig ut 2022, men det er søkt om at det skal etableres som en permanent løsning.

– Vi har fått stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt om sandkassen.

Metoden er fremtidsrettet. Hovedmålet er å hjelpe virksomheter gjennom å vise frem eksempler på vurderinger og løsninger vi har kommet frem til i sandkassen. I tillegg hjelper vi oss selv ved at vi bygger kompetanse på kunstig intelligens og personvern som hjelper oss til å bli bedre i det øvrige arbeidet vi gjør.

Vil profilere ansatte for å vurdere risiko

Selskapet «Secure Practice» ønsker å utvikle en tjeneste som profilerer ansatte med tanke på hvilken cybersikkerhetsrisiko de utgjør for virksomhetene.

Formålet er å kunne følge opp med tilpasset sikkerhetsopplæring basert på hvilke profilkategorier de ansatte havner i. Prosjektet ble tatt opp i Datatilsynets sandkasse i fjor og sluttrapport er nå levert.

Profilering på arbeidsplassen kan være spesielt utfordrende, men kan det finnes en metode som utnytter fordelene ved profilering, samtidig som risikoen for ulempene blir redusert eller fjernet helt? Det var utgangspunktet for prosjektet, som tar for seg en ny tjeneste Secure Practice ønsker å tilby markedet for informasjonssikkerhet.

Tjenesten skal bruke kunstig intelligens til å gi individuell og persontilpasset sikkerhetsopplæring til ansatte i kundenes virksomheter.

I sluttrapporten konkluderes det med at det er mulig å ta i bruk og videreutvikle tjenesten innenfor både generelle personvernregler i EU, og spesialregler for personvern i arbeidslivet i Norge. En vurdering viser at tjenesten har lav risiko for diskriminering ifølge rapporten.

NAV vil bruke kunstig intelligens til å forutse hvilke sykmeldte som vil ha behov for oppfølging

NAV-prosjekt først ute av Datatilsynets sandkasse.

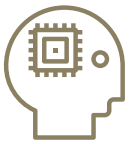

Et sandkasseprosjekt som tar for seg NAVs KI-verktøy for å predikere utviklingen av sykefravær er avsluttet og en sluttrapport vurderer både lovlighet, rettferdighet og åpenhet ved å ta det i bruk.

Helt konkret går prosjektet ut på at NAV ønsker å bruke maskinlæring til å forutse hvilke sykmeldte som vil ha behov for oppfølging to måneder frem i tid. Målet med prosjektet har vært å avklare lovligheten ved bruk av kunstig intelligens i denne sammenheng, og utforske hvordan profilering av sykmeldte kan gjøres på en «rettferdig og åpen måte».

Sluttrapporten konkluderer med at NAV har rettslig grunnlag for å bruke KI som støtte ved beslutning om enkeltindividers behov for oppfølging og dialogmøte. Men:

«Det er usikkert om det rettslige grunnlaget åpner for å bruke personopplysninger til å utvikle selve algoritmen».

Rapporten peker på at ny teknologi kan medføre nye måter å behandle personopplysninger på og at utvikling og bruk av kunstig intelligens krever behandling av store mengder data – ofte personopplysninger – som sammenstilles og analyseres i en skala som ikke er mulig med andre hjelpemidler. Utvikling av et slikt system NAV vurderer, vil behandle et langt større volum av personopplysninger som tilhører personer som ikke lenger er sykmeldte.

«Et viktig moment er også at disse opplysningene i stor grad vil være særlige kategorier personopplysninger, slik som diagnose, sykefraværshistorikk og informasjon fra fritekstfelt i sykmeldingen. Den inngripende karakteren til behandlingen i utviklingsfasen taler også for at det må kreves en klar og tydelig hjemmel», heter det i rapporten.

Automatisering

Når det gjelder selve bruken av et slikt system, sier rapporten at det kan argumenteres for at det er samfunnsmessige fordeler med at NAV kan utvikle kunstig intelligens for å forbedre og effektivisere sitt arbeid, men også at utvikling av kunstig intelligens er en prosess som utfordrer flere viktige personvernprinsipper.

«For å sikre de registrertes rettigheter, vil tydelige og klare lov- eller forskriftshjemler for en slik utvikling være nødvendig», sier rapporten. Men konklusjonen er veiledende og ikke en avgjørelse fra Datatilsynets side. Ansvaret for å vurdere det rettslige grunnlaget for de aktuelle behandlingene, ligger hos NAV, understrekes det.

Rapporten tar også for seg temaet «automatiserte beslutningsprosesser». Her heter det at personvernforordningen gir den registrerte rett til å ikke være gjenstand for avgjørelser tatt uten menneskelig inngripen, dersom behandlingen har rettsvirkning for eller på tilsvarende måte i betydelig grad påvirker den enkelte.

«Den menneskelige involveringen må være reell, og ikke være fingert eller illusorisk», heter det.

Det finnes unntak fra forbudet mot helautomatiserte avgjørelser, men det forutsetter at avgjørelsen ikke har «rettsvirkning for eller på tilsvarende måte i betydelig grad påvirker vedkommende».

«Hva som faller inn under «rettsvirkning» eller «betydelig grad påvirker», må vurderes konkret ut fra hvilke konsekvenser avgjørelsen har for den registrerte», sier rapporten.

Vårpuss

«De juridiske vurderingene i NAV-prosjektet illustrerer nettopp de utfordringene som oppstår, når ny teknologi må være i tråd med særlover (forvaltningsloven, folketrygdloven, helselovene etc.) utmeislet i en verden uten de problemstillingene teknologien fører med seg.

Inntrykket både i dette og andre sandkasseprosjekter, er at flere særlover kan ha godt av en vårpuss, slik at det blir tydeligere hvor grensene går for kunstig intelligens på de forskjellige områdene», skriver Datatilsynet i forbindelse med fremlegging av rapporten.

– Det er spennende å se hvilken lærdom Datatilsynet og aktørene som deltar tar med seg fra sandkassa. NAV-prosjektet viser at kunstig intelligens kan bidra til å gjøre offentlige tjenester mer effektive og brukertilpassede, samtidig som personvernet ivaretas. Det er bra at større etater som NAV går foran i utviklingen av personvernvennlige KI-løsninger. Prosjektet har også synliggjort betydningen av digitaliseringsvennlig regelverk, sier kommunal- og distriktsminister Bjørn Arild Gram i en pressemelding ved fremleggelse av rapporten.

EU skal gjøre det enklere å fjerne innhold

på Facebook, Google og andre sosiale nettverk

DSA (Digital Services Act) skal gjøre det enklere å fjerne innlegg som er ulovlige etter nasjonal lovgivning. EU kan gripe inn dersom algoritmene «løfter frem hatefulle ytringer og desinformasjon».

Europaparlamentet vedtok nylig DSA (Digital Services Act). DSA, på norsk rettsakten for digitale tjenester, er forventet å vedtas i løpet av året.

Reguleringen inkluderer formidling av varer, tjenester og innhold på nett, der brukere selv publiserer innleggene, og omfatter sosiale nettverk som Facebook, YouTube, Snapchat, TikTok, Instagram og tilsvarende plattformer.

«Det åpnes for innsyn i algoritmer, hvor EU kan gripe inn dersom algoritmene for eksempel løfter frem hatefulle ytringer og desinformasjon», skriver Medietilsynet.

«DSA gir brukerne bedre kontroll over hvordan globale plattformer som Facebook og Google bruker persondata til målretting av innhold, og skal gjøre det enklere å fjerne innlegg som er ulovlige etter nasjonal lovgivning», skriver Medietilsynet.

Ifølge Medietilsynet direktør Mari Velsand vil dette sikre ytringsfriheten.

– Innsamling av personopplysninger til målrettet markedsføring kan føre til at brukerne er mer tilbakeholdne med å delta i den offentlige debatten og søke etter informasjon på nett. Dette kan gå ut over ytringsfriheten, og er derfor viktig å motvirke, sier hun.

DSA skal gjøre det enklere å fjerne innlegg som er ulovlige etter nasjonal lovgivning.

– Det har vært et behov for klarere regler og raskere fjerning av ulovlige innlegg på uredigerte plattformer, og det er bra at DSA adresserer dette, sier Velsand.

> Varsler fra sertifiserte flaggere skal prioriteres. I tillegg skal nasjonale myndigheter kunne pålegge plattformene å fjerne innlegg som er ulovlig etter nasjonal lovgivning

Sertifiserte varslere

DSA pålegger plattformer å ha et system for behandling av varsler.

«Varsler fra sertifiserte flaggere skal prioriteres. I tillegg skal nasjonale myndigheter kunne pålegge plattformene å fjerne innlegg som er ulovlig etter nasjonal lovgivning», skriver Medietilsynet.

Medietilsynet skriver at det har vært «viktig å sikre at reguleringen balanseres mot ytringsfriheten, og at myndigheter kun skal kunne fjerne ulovlige ytringer, ikke skadelige ytringer.»

Når det gjelder «redaksjonelt innhold», stemte Europaparlamentet for at vernet av pressefriheten skal skrives inn i plattformenes brukervilkår, men et forslag som ville forhindret plattformene å fjerne lovlig redaksjonelt innhold, fikk ikke flertall.

Velsand sier globale plattformer ikke bør kunne overstyre redaksjonelle beslutninger.

– Dette vil Medietilsynet fortsette å arbeide for i den videre prosessen frem mot et endelig vedtak av DSA, sier hun.

Foto: istock.com/Tom Merton

Trenger du henvisning, resepter eller en kort sykemelding?

Med Tryg Legehjelp inkludert i medlemskapet sparer du både tid og penger. Et legebesøk tar i gjennomsnitt 3 timer. Med vår online legehjelp kan du få løst en stor del av legebehovet gjennom en telefonsamtale. Spar tid og penger ved å unngå unødvendige legebesøk.

Tjenesten er åpen hele døgnet hele året og det er ingen ventetid. Tjenesten kan også benyttes av ektefelle/samboer og barn.

JURIST FORBUNDET
Forsikring

Telefon: 23 11 33 11 | forsikring@juristforbundetforsikring.no | juristforbundetforsikring.no

Varsel om gebyr på 2 millioner kroner etter datainnbrudd på Stortinget

Datatilsynet har sendt et forhåndsvarsel om et overtredelsesgebyr på to millioner kroner for brudd på personopplysningsloven i forbindelse med IT-angrepet mot Stortinget i august 2020.

Høsten 2020 ble Stortinget utsatt for datainnbrudd. Nå varsler Datatilsynet et overtredelsesgebyr på 2 millioner kroner til Stortingets administrasjon for ikke å ha gjennomført egnede tekniske og organisatoriske tiltak for å oppnå et tilstrekkelig sikkerhetsnivå.

Det er ifølge en pressemelding fra Datatilsynet lagt særlig vekt på at Stortinget ikke hadde etablert tofaktorautentisering eller tilsvarende effektive sikkerhetstiltak for å oppnå tilstrekkelig beskyttelse.

Datainnbruddet var knyttet til uautorisert pålogging til e-postkontoene til et ukjent antall stortingsrepresentanter og ansatte i administrasjonen og gruppesekretariatene.

De første undersøkelsene har avdekket at angripere hadde lastet ned data, inkludert personopplysninger fra e-postkontoene, om de folkevalgte og Stortingets ansatte. Dette omfattet blant annet bank- og kontoopplysninger, fødselsnummer og helseopplysninger.

– Resultatet er at Stortingets administrasjon og representantene har mistet kontroll over personopplysningene som har ligget i deres e-postkontoer, sier Datatilsynets direktør Bjørn Erik Thon.

Utpressing

Mulige konsekvenser for de berørte av angrepet kan være misbruk av identitet, misbruk av betalingskort og bruk av informasjon til utpressing, skriver tilsynet.

– Jeg ser alvorlig på forhåndsvarselet vi har fått fra Datatilsynet. Informasjonssikkerheten var ikke god nok ved angrepstidspunktet i 2020, og vi klarte dessverre ikke å hindre at personopplysninger fra 13 epostkontoer kom på avveie. Det må derfor forventes en reaksjon fra Datatilsynet, sier Stortingets direktør, Marianne Andreassen.

Andreassen sier at Stortingets administrasjon har tatt mye lærdom fra IT-angrepene som Stortinget har blitt utsatt for.

Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

Foto: iStock.com/kupicoo

Verv en kollega

Har du en kollega du tror kan bli medlem? Mange blir medlem først når de blir spurt. Nå får du gavekort på 500 kroner for hvert medlem du verver.

I tillegg får de tilgang til mange gode medlemsfordeler.

- Juridisk bistand i saker som angår arbeidsforholdet ditt
- Tilgang til lønnsstatistikk og lønnskalkulator
- Faglig påfyll og karriereveiledning
- Tryg Legehjelp inkludert i medlemskapet
- Gode betingelser hos Juristforbundet Forsikring og Handelsbanken
- Rabatt på kurs hos Juristenes Utdanningssenter (JUS)
- Rabatt hos Bertel O. Steen og Bull Ski & Kajakk
- Medlemsbladet Juristen

Kampanjen gjelder yrkesaktive medlemmer. Les mer på juristforbundet.no/verving

JURIST FORBUNDET

– Hacking og datalekkasjer utgjør en stor trussel for personvernet

Illustrasjonsfoto: NorSIS

Personopplysninger som kommer på avveie kan misbrukes til alt fra ID-tyveri til utpressing. Dette kan oppleves som svært inngripende og truer blant annet retten til et privatliv, sier Lars-Henrik Gundersen, direktør i NorSIS.

Tuva Bønke Grønning og Tore Letvik

Gundersen sier at det fortsatt er mange mennesker som utsettes for IS-tyveri i Norge, og peker på at en undersøkelse som Respons Analyse utførte på vegne av Skatteetaten og NorSIS i 2021 viste at over 100 000 nordmenn hadde opplevd ID-tyveri de siste to årene.

Han forteller at de vanligste grunnene til at kriminelle får plantet skadevare, som løsepengevirus, er e-poster som forsøker å lure mottageren til å laste ned ondartet innhold i vedlegg/web-lenker, eller at de tar over ansattes brukerkontoer, såkalt kontokapring.

– Det er en potensielt stor trussel at så mange ansatte ikke har fått tilstrekkelig kunnskap for å mestre de aller viktigste sikkerhetstiltakene som kan stoppe dette, sier han til Juristen.

På spørsmål om hvilke utfordringer NorSIS ser i tiden fremover, trekker Gundersen blant annet frem at Europol i sin årlige trusselrapport melder om en boom i etterspørselen på det mørke nettet etter kompromitterte data fra forskjellige typer dataangrep.

– Kunnskapen de store databasene inneholder er med på å gjøre svindelen mer personrettet og derfor mer troverdig. Europol trekker spesielt frem de eldre som en sårbar gruppe for målrettet svindel via phishing e-poster, telefonsamtaler eller SMS fra falsk avsender, sier Gundersen.

– Det endelige målet her er ofte å få tilgang ofrenes konto eller kredittkortinformasjon. Noe av utfordringen fremover er nettopp det personrettede fokuset, og bruk av stadig mer avanserte metoder.

Alle rammes

Økt bevissthet og kunnskap om informasjonssikkerhet er viktig for å beskytte seg og sine personopplysninger, mener Gundersen.

– Dette gjelder blant annet passord til ulike kontoer. Mange bruker det samme passordet privat som på sine jobbkontoer, og utsetter både seg selv og sin arbeidsplass for en unødvendig stor risiko. Vi anbefaler derfor å lage sterke og unike passord, spesielt for tjenester hvor det vil gjøre stor skade dersom andre får tilgang til kontoen. I tillegg til totrinnspålogging er dette den viktigste tommelfingerregelen for sikker passordbruk.

Når det gjelder hvilke virksomheter som er utsatt, ser de hos NorSIS at hele verdikjeden rammes; fra enkeltstående virksomheter til offentlig forvaltning og kritisk infrastruktur.

– Det er imidlertid en økning i aktiviteten mot de små og mellomstore bedriftene, fordi disse kan være enkle innganger for å ramme et større mål, såkalte verdikjedeangrep, sier Gundersen.

– Fortsatt ser vi at de små og mellomstore virksomhetene ikke har et like stort fokus på sikkerhet som de større, og derfor er attraktive i denne type angrep.

> På det mørke nettet selges også fulle identiteter

Flere dataangrep

Bare i løpet av de siste månedene har det vært flere dataangrep mot store virksomheter i Norge. I mange av disse har det vært uttrykt en frykt for at personopplysninger om kunder eller ansatte kan være på avveie. I flere tilfeller det siste året har disse opplysningene dukket opp til salgs på det mørke nettet.

– Kunder eller tidligere ansatte som får et varsel om at de kan være berørt bør derfor ta dette på største alvor, og sette seg inn i hva deres

Lars-Henrik Gundersen er direktør i Norsk senter for informasjonssikring, NorSIS. (Foto: NorSIS)

personopplysninger kan brukes til, sier Gundersen på NorSIS nettsted.

I en stor forebyggende aksjon mot datakriminalitet avdekket Kripos og Økokrim en utspekulert bedragerimetode og klarte, gjennom forebyggende tiltak, å forhindre minst 28 bedragerier mot norsk næringsliv. Over 170 bedrifter ble varslet. Nyheten om aksjonen kom ut i begynnelsen av februar i år.

I 2019 ble Universitetet i Tromsø (UiT) og Norges Handelshøyskole (NHH) utsatt for bedragerier, der det til sammen gikk tapt over 12 millioner kroner, ifølge pressemeldingen fra Kripos og Økokrim.

Blir flinkere

Samtidig fikk Kripos informasjon fra samarbeidspartnere om at flere norske bedrifter ble utsatt for phishing, en bedrageriform der kriminelle forsøker å få tilgang til sensitiv informasjon de kan utnytte gjennom å utgi seg for å være noen andre enn den de er.

– Ved å sette sammen informasjon fra flere kilder klarte vi å avdekke metoden til gjerningspersonene. Politiets primærstrategi er å forebygge kriminalitet, og når vi klarer å forhindre at mange norske selskaper blir utsatt for bedragerier, så gir strategien vår god effekt, sier Olav Skard, leder for NC3 i Kripos til Juristen.

– Det er en krevende oppgave for virksomhetene å avsløre slike bedrageriforsøk. Dette har vært såpass profesjonelt gjort at det har tatt oss en tid å avdekke modus. De cyberkriminelle blir stadig flinkere til å kommunisere på en måte som gjør at virksomhetene ofte ikke fatter mistanke til at noe er galt, sier Skard.

Gjennom etterforskning og analyse fant Kripos at svindlerne benyttet seg av informasjon på Doffin.no i bedrageriene. Svindlerne utgir seg for å være en offentlig virksomhet og tar kontakt med leverenadører. De ber om alle utestående fakturaer relatert til avtalen de har fått opplysninger om gjennom doffin.no. Så endrer de betalingsinformasjonen på fakturaene og sende dem tilbake til den offentlige virksomheten. Slik klarte svindlerne å bedra norske offentlige virksomheter for millionbeløp. Helt til Kripos og Økokrim gjennomskuet dem.

– Gjennom Doffin.no fulgte de med på hvem som vant anbudskonkurranser, og opplyste til leverandørene via epost for eksempel at de hadde problemer med faktura- og betalingssystemet sitt, slik at de hadde vært nødt til å bytte kontonummer, og spurte om det var greit at de ettersendte nye fakturaer med nytt kontonummer, sier Skard.

Kripos og Økokrim brukte gjerningspersonene sin metode for å finne potensielle ofre og sendte ut eposter til om lag 170 kontaktpersoner for norske anskaffelser.

– I retur har vi fått informasjon om at 28 av disse er forsøkt bedratt etter en modus som samsvarer med denne. Vi er ikke kjent med at det har vært fullførte bedragerier knyttet til denne modusen etter at vi startet forebyggingskampanjen, sier Skard.

Selger opplysninger

I følge NorSIS selges stjålne idopplysninger av datakriminelle. Personopplysningene kan ifølge NorSIS-direktør Lars-Henrik Gundersen selges enkeltvis, til alt fra tilsynelatende seriøse aktører som ønsker å bruke det til mer målrettet reklame, spam eller helseopplysninger for forskning, til regelrette kriminelle grupper.

– På det mørke nettet selges også fulle identiteter, såkalte fullz, som gjerne inkluderer personlig data, finansiell informasjon og så videre. Dette kan misbrukes til alt fra ID-tyveri til utpressing, sier han på NorSis nettsted.

Europol melder i sin årlige trusselrapport om en boom i etterspørselen på det mørke nettet etter såkalt kompromitterte data, som personopplysninger, fra forskjellige typer store og små dataangrep.

– Når de kriminelle har tilgang til dine personlige opplysninger, øker også sjansen for at de lykkes. Kunnskapen de store databasene med innsikt inneholder, er med på å gjøre svindelen mer personrettet og derfor mer troverdig.

Ifølge Gundersen benytter gjerne de kriminelle flere kanaler samtidig, for eksempel ved at de først sender en SMS, tilsynelatende fra «banken», for deretter kort tid etter å ringe offeret – enten for å bekrefte at de er banken eller for å gi flere instruksjoner.

Passord

En annen stor utfordring er ifølge Gundersen når personlige innloggingsdetaljer blir stjålet i store datainnbrudd. Over 11,7 milliarder stjålne brukernavn og passord til e-postkontoer, Netflix-abonnement, sosiale medier og en rekke andre tjenester er nå registrert i den gigantiske databasen «Have I Been Pwned».

Olav Skard er avdelingsdirektør ved Nasjonalt cyberkrimsenter (NC3) på Kripos. (Foto: Kripos)

– Ifølge vår nye rapport om nordmenns digitale sikkerhetskultur bruker bare drøye 4 av 10 nordmenn forskjellige passord for de fleste tjenestene de benytter på nett. Det betyr at om de kriminelle får tak i det ene passordet, vil de kunne få tilgang til store deler av ditt digitale liv, sier Gundersen.

Mange bruker også det samme passordet privat som på sine jobbkontoer, og utsetter også sin arbeidsplass for en unødvendig stor risiko, i følge NorSIS.

Er ditt brukernavn og passord på avveie kan det også medføre en økt risiko for at noen tar over din e-post eller konto i sosiale medier, skriver NorSIS på nettsiden.

– Lag derfor sterke og unike passord hver gang, og spesielt for tjenester hvor det vil gjøre stor skade dersom andre får tilgang til kontoen. I tillegg til totrinnspålogging er dette den viktigste tommelfingerregelen for sikker passordbruk, oppfordrer Gundersen.

Mistet jobben
etter brudd på «snokeforbudet»

Helsefagarbeideren hadde et anstrengt forhold til pasienten, som er ekskona til hennes samboer. Uten å ha tjenstlig behov gjorde hun oppslag i pasientens journaler. Arbeidsgiveren sa henne opp for brudd på «snokeforbudet» i helsepersonelloven, og fikk nylig medhold av Høyesterett i at oppsigelsen er gyldig.

Tore Letvik

Etter at snokingen var avslørt, ila Helsetilsynet helsefagarbeideren en advarsel som følge av bruddet på det såkalte snokeforbudet i helsepersonellovens § 21 a. Det faktum at tilsynet hadde gitt en advarsel, reiste spørsmål om hvilken betydning et tilsynsvedtak har i en arbeidsrettslig vurdering av hvilke konsekvenser lovbruddet skal ha for arbeidsforholdet. Høyesterett kom til at en advarsel gitt av Helsetilsynet ikke var til hinder for at arbeidsgiver reagerte med oppsigelse.

Høyesterett konkluderte med at oppsigelsen oppfylte kravene i arbeidsmiljøloven § 15-7 første ledd, og at bruddet på snokeforbudet var alvorlig fordi den som har behov for helsetjenester skal kunne gjøre det i trygg forvissning om at ikke andre enn dem som har et tjenstlig behov får tilgang til helseopplysningene om seg. Domstolen kom til at dette er nødvendig for å sikre at pasientene gir fullstendige opplysninger om sin helsetilstand, og dermed kan få riktig medisinsk behandling.

At det var en konfliktfylt relasjon mellom helsefagarbeideren og pasienten, og at det ble utvekslet sms-er mellom dem i etterkant av lovbruddet, hvor helsefagarbeideren overfor pasienten skal ha forsøkt å bagatellisere journaloppslagene, gjorde pliktbruddet mer graverende, mener retten. I sum forelå det, i følge Høyesterett, en legitim og tungtveiende grunn til oppsigelse, og en avveining av arbeidstakerens og arbeidsgiverens interesser ledet ikke til at oppsigelsen var uforholdsmessig.

Gode skussmål

Saken ble anket etter at Gulating lagmannsrett ga arbeidsgiver rett i å gå til oppsigelse. I dommen fra Høyesterett av 6. desember 2021 skriver førstvoterende dommer Knut Erik Sæther:

«Jeg er enig i lagmannsrettens vurdering, og det kan da ikke hjelpe at A (helsefagarbeideren, red.anm.) ellers har fått gode skussmål og at arbeidsgiveren for øvrig ikke har hatt noe å utsette på måten hun har utført arbeidet på», heter det i dommen. Om betydningen av at helsefagarbeideren fikk en advarsel av Helsetilsynet, skriver førstvoterende blant annet:

«For A har det vært et viktig poeng under domstolsbehandlingen at hun fikk en advarsel av Helsetilsynet 13. november 2018. Advarselen skyldes bruddet på § 21 a. Den etterfølgende sms-utvekslingen blir referert i vedtaket, men det er lovbruddet som utgjør grunnlaget for advarselen. A har for Høyesterett fremholdt at Helsetilsynets vedtak må virke normerende for vurderingen etter arbeidsmiljøloven § 15-7. Det betyr at arbeidsgiveren i så fall ikke har anledning til å vurdere forholdet strengere enn det tilsynet har gjort, slik at en advarsel må være den riktige reaksjon også her. Jeg er ikke enig i dette. Arbeidsgiverens og Helsetilsynets oppfølgning av lovbrudd skjer uavhengig av hverandre. Verken arbeidsmiljøloven eller helsepersonelloven bestemmer at reaksjoner i det ene sporet skal koordineres med eller få konsekvenser for hva som kan besluttes i det andre sporet.»
Dommen var enstemmig.

Foto: Thomas Haugersveen

Se også side 43.

Behandlingsgrunnlag for personopplysninger

Retten til å bestemme over egne personopplysninger er et uttrykk mange har hørt om. Et vesentlig element i personvernet er at den enkelte skal ha kontroll over, og i størst mulig grad kunne bestemme over, egne personopplysninger, herunder ha rett til å få vite hvilke opplysninger andre kjenner til om en selv og hva de brukes til.

Helene Dorans,
advokat i Juristforbundet/
personvernombud

Retten til privatliv følger blant annet av den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8 og står sentralt i EUs personvernforordning.

Personvernforordningen fastslår at enhver behandling av personopplysninger må ha et rettslig grunnlag for å være lovlig. Dette innebærer at virksomheten eller den som er behandlingsansvarlige, må vurdere om det finnes et grunnlag før opplysningene innhentes og behandles. Hvis ikke det foreligger et behandlingsgrunnlag vil heller ikke behandlingen av personopplysninger være lovlig.

En gjennomgang av grunnlagene

De ulike behandlingsgrunnlagene fremgår av personvernforordningen artikkel 6. Finnes det flere aktuelle behandlingsgrunnlag, må virksomheten bestemme seg for hvilket grunnlag som gjelder for den aktuelle behandlingen. I tillegg må virksomheten opplyse om hvilket behandlingsgrunnlag som gjelder for den aktuelle behandlingen. Dette finner man som regel informasjon om i virksomhetens personvernerklæring, eller i behandlingsprotokollen. Behandler virksomheten personopplysninger som defineres som særlig kategori, f.eks. helseopplysninger eller medlemskap i fagforening, må tilleggsvilkårene i artikkel 9 være oppfylt for at behandling kan skje.

En av de vanligste behandlingsgrunnlagene er samtykke, jf. artikkel 6, nr. 1 bokstav a. Et samtykke innebærer at den registrerte godkjenner at virksomheten kan behandle personopplysninger. Forordningen fastsetter strenge krav til innholdet i et samtykke, jf. artikkel 7. For at et samtykke skal være gyldig som behandlingsgrunnlag må det for det første være gitt frivillig. Videre oppstilles det krav til at samtykket er spesifikt og informert, og at den registrerte kan trekke tilbake samtykket når som helst. Et samtykke til å behandle personopplysninger etter personvernforordningen er ikke det samme som et samtykke til markedsføring etter markedsføringsloven § 15. I så tilfelle må det innhentes nytt, spesifikt samtykke som tilfredsstiller kravene etter markedsføringsloven.

En virksomhet kan også behandle personopplysninger dersom det er nødvendig for å oppfylle en avtale som den det gjelder er part i, jf. artikkel 6 nr. 1 bokstav b. Som eksempel vil Juristforbundet ha grunnlag for å behandle nødvendige personopplysninger om medlemmene for å oppfylle medlemsavtalen, slik som navn, adresse, postnummer, arbeidssted og lignende. Personopplysninger som ikke er nødvendig for å oppfylle medlemsavtalen kan ikke innhentes, med mindre det finnes et annet, lovlig behandlingsgrunnlag for dette.

Et annet behandlingsgrunnlag for virksomheter til å behandle personopplysninger vil være dersom det er nødvendig for å oppfylle en rettslig forpliktelse, jf. bokstav c. Den rettslige forpliktelsen må ha hjemmel i lov eller forskrift. Dette innebærer at behandlingsgrunnlaget må fastsettes i en lov som den behandlingsansvarlige er underlagt. Hvorvidt tariffavtaler omfattes av bokstav c er i norsk rett foreløpig uavklart. Vi mener det er gode grunner taler for at også slike avtaler må anses som et behandlingsgrunnlag for personopplysninger, slik det praktiseres i våre naboland Sverige og Danmark.

Behandling av personopplysninger kan også skje etter bokstav d, dersom det er nødvendig for å beskytte den registrertes eller en annen persons vitale interesser. Dette behandlingsgrunnlaget anses å ha et snevert virkeområde, hvor behandlingen i all hovedsak skjer i forbindelse med liv og død, eller fare for helse. Videre, etter bokstav e, kan behandling av personopplysninger skje der det anses nødvendig for å utføre en oppgave i allmennhetens interesse eller utøve offentlig myndighet som den behandlingsansvarlige er pålagt.

Et mer anvendt behandlingsgrunnlag finnes i forordningen artikkel 6 nr. 1 bokstav f. En virksomhet kan behandle personopplysninger dersom det er nødvendig for å ivareta en berettiget interesse. Virksomhetens berettigede interesse må være lovlig, klart definert på forhånd, reell og saklig. Videre må den aktuelle behandlingen av personopplysninger være nødvendig for å ivareta denne interessen. Virksomheten må foreta en interessevurdering hvor virksomhetens behov

for å behandle personopplysningene må vurderes opp imot den enkeltes personvern. Dersom formålet kan oppnås på en annen måte som bedre ivaretar personvernet, plikter virksomheten å velge den behandlingen som er minst inngripende for den registrerte.

Overtredelsesebyr ved mangelfullt grunnlag

Datatilsynet kan ilegge den behandlingsansvarlige et overtredelsesgebyr på opptil 20 000 000 euro, jf. artikkel 83 nr. 5 jf. nr. 2 eller, dersom det dreier seg om et foretak, opptil 4 % av den samlede globale årsomsetningen i forutgående regnskapsår, dersom en virksomhet behandler personopplysninger uten lovlig behandlingsgrunnlag. For å ivareta den enkeltes personvern er det avgjørende at den enkelte virksomhet begrenser innsamlingen av personopplysninger til de tilfeller der virksomheten har et lovlig grunnlag for det.

Felles for alle behandlingsgrunnlag er at virksomheten aktivt må ta stilling til, og foreta en konkret vurdering av, de ulike behandlingsgrunnlagene før personopplysninger skal behandles. Særlig viktig er det å kunne vise til hvilke vurderinger som er gjort. Behandlingsansvarlig må samtidig sørge for å etterleve de generelle prinsippene for behandling av personopplysninger etter artikkel 5 nr. 1. Ved mistanke om brudd på forordningen kan virksomhetens personvernombud eller -ansvarlig kontaktes. Det er også mulig å kontakte Datatilsynet for videre veiledning.

Snoking i journaler var saklig oppsigelsesgrunn

Juristforbundet har de siste årene behandlet flere saker knyttet til ulovlig innsyn i elektroniske registre som inneholder personopplysninger.

Andreas Holmsen-Ringstad, advokat i Juristforbundet

Den 6. desember 2021 avsa Høyesterett dom i sak der spørsmålet var om det forelå saklig grunn for oppsigelse av en helsefagarbeider som uten tjenstlig behov hadde gjort seg kjent med journalene til en pasient.

Sakens rettslige side

Reglene om ulovlig innsyn innenfor helsesektoren er regulert i helsepersonelloven § 21 a:

«Det er forbudt å lese, søke etter eller på annen måte tilegne seg, bruke eller besitte opplysninger som nevnt i § 21 uten at det er begrunnet i helsehjelp til pasienten, administrasjon av slik hjelp eller har særskilt hjemmel i lov eller forskrift.»

Som følge av GDPR har det på generelt grunnlag de siste årene vært en økt oppmerksomhet i arbeidslivet om viktigheten av å behandle registre som inneholder personopplysninger med varsomhet. Dette følges normalt opp av arbeidsgiver, med opplæring og jevnlig oppmerksomhet rundt temaet, blant annet med regulering i retningslinjer og i personalhåndbøker.

Sakens bakgrunn

I saken for Høyesterett hadde helsefagarbeideren «snoket» i fem dokumenter i pasientjournalen til hennes samboers eks-kjæreste. Helsefagarbeideren begrunnet innsynet med at hun ville finne ut hvilken avdeling hun ble flyttet til, slik at hun kunne unngå å treffe på henne på sykehuset.

Helsetilsynet ila helsefagarbeideren en advarsel etter helsepersonelloven som følge av et forsettlig brudd på § 21 a i helsepersonelloven. Arbeidsgiveren utstedte en oppsigelse. Helsefagarbeideren bestred oppsigelsen og fikk medhold i tingretten. Oppsigelsen ble kjent ugyldig. Lagmannsretten kom derimot enstemmig til at oppsigelsen var gyldig og frifant arbeidsgiver.

I Høyesterett fikk saken en endelig avklaring. Høyesterett ga arbeidsgiver fullt medhold. Det forelå saklig grunn for oppsigelse av helsefagarbeideren.

Saklighetsvurderingen

Høyesterett startet med å fastslå utgangspunktet for saklighetsvurderingen i arbeidsmiljøloven § 15-7. Det skal først vurderes om det foreligger en legitim og tungtveiende grunn for oppsigelse. I tillegg må arbeidsgiverens og arbeidstakerens interesser i utfallet av saken veies mot hverandre. For arbeidstaker står de negative konsekvensene av en oppsigelse sentralt. For arbeidsgiver må det vurderes hvor sterkt behov de har for å avslutte forholdet. Oppsigelsen må videre etter en samlet og konkret vurdering ikke utgjøre en uforholdsmessig streng reaksjon.

I oppsigelsesbrevet som ble meddelt helsefagarbeideren ble det vist til bruddet på helsepersonelloven § 21 a. Høyesterett konkluderte med at en slik overtredelse objektivt sett innebærer et alvorlig pliktbrudd. Den som har behov for helsetjenester skal kunne gjøre det i trygghet om at ikke andre enn dem som har et tjenstlig behov får tilgang til helseopplysningene om seg.

Videre uttalte Høyesterett at alvorlighetsgraden av pliktbruddet forsterkes ytterligere av at det er en negativ relasjon mellom helsefagarbeideren og pasienten. Det ble også vektlagt at helsefagarbeideren utvekslet sms-meldinger med pasienten etter at forholdene hadde blitt oppdaget, uten at arbeidsgiver ble varslet.

Samlet sett forelå det etter Høyesteretts syn tilstrekkelig tungtveiende grunner til å si opp helsefagarbeideren. Avveiningen mellom arbeidstakerens og arbeidsgiverens interesser medførte ikke at oppsigelse fremsto som en uforholdsmessig reaksjon.

Arbeidstaker ble heller ikke hørt med sin anførsel om at advarselen som ble ilagt av Helsetilsynet måtte ha en normerende virkning ovenfor arbeidsgivers vurdering, slik at arbeidsgiver ikke kunne vurdere forholdet strengere enn det tilsynet har gjort. Høyesterett slo fast at verken arbeidsmiljøloven eller helsepersonelloven regulerer at reaksjoner i det ene sporet skal koordineres med eller få konsekvenser for hva som besluttes i det andre sporet.

Dommens betydning

Dommen gir veiledning til både arbeidsgivere og arbeidstakere om hvordan saker om snoking i journaler og datasystemer stiller seg rettslig. Det er nå på det rene at arbeidsgivere ikke trenger å avvente utfallet av en eventuell tilsynsprosess før de selv fatter en beslutning som får betydning for arbeidsforholdet.

Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

> A lvorlighetsgraden av pliktbruddet forsterkes ytterligere av at det er en negativ relasjon mellom helsefagarbeideren og pasienten

Samtidig viser dommen at overtredelser av helsepersonelloven § 21 a i utgangspunktet representerer et alvorlig pliktbrudd som kan få følger for arbeidsforholdet. Det må likevel foretas en konkret vurdering av hvert enkelt tilfelle. Det er interessant å merke seg at Høyesterett i forbindelse med forholdsmessighetsvurderingen uttaler at hensynene til arbeidstakerens sosiale forhold *«er av mindre betydning når oppsigelsen skyldes arbeidstakerens eget forhold, enn når den begrunnes med rasjonalisering eller driftsinnskrenkninger.»*.

Saken satte også søkelys på problemstillinger knyttet til personvern. Journalen ble fremlagt som dokumentbevis av arbeidsgiver og lest opp i lukket rett i både tingretten og lagmannsretten mot pasientens vilje og uten at hun var til stede.

Rettslig grunnlag for dette finnes i helsepersonelloven § 47:

«I rettssak eller forvaltningssak om helsepersonells yrkesutøvelse, kan opptegnelser, journal og journalmateriale kreves lagt fram som bevis i original eller bekreftet fotokopi eller utskrift.».

Dette fikk en del oppmerksomhet i media. Pasienten klaget opplesingen av journalen inn til Datatilsynet, som vurderte saken. De fant ikke at det var begått lovbrudd. Hva konklusjonen hadde blitt om denne problemstillingen skulle bli behandlet i retten kan man bare spekulere i. Det er mange kryssende hensyn som må veies opp mot hverandre i en slik vurdering. Pasientens krav på vern av sine personopplysninger bør stå sterkt. Sett hen til rettsutviklingen innenfor dette området, kan det ikke utelukkes at domstolene ville kommet til et annet resultat enn tilsynet.

Som medlem i Juristforbundet kan du få råd og juridisk bistand i saker som angår arbeidsforholdet ditt. Advokatkontoret kan kontaktes på *advokat@juristforbundet.no.*

Personopplysninger av «særskilt kategori» – fagforeningsmedlemskap

Ragnhild Bø Raugland,
advokat i Juristforbundet

Personopplysninger er alle opplysninger og vurderinger som kan knyttes til deg som enkeltperson.

Som redegjort for i egen artikkel, må man for å behandle personopplysninger, ha et lovregulert behandlingsgrunnlag.

Dette kan være hjemmel i lov, avtale, samtykke, berettiget interesse eller et annet spesifisert grunnlag, jf. personvernforordningen art. 6, nr. 1.

Personvernforordningen artikkel 9 definerer enkelte opplysninger til å være av «*særskilt kategori*» personopplysninger. Dette er opplysninger vi normalt mener er informasjon av sensitiv art. For denne kategorien kreves at man, i tillegg til å ha et behandlingsgrunnlag etter artikkel 6, må ha et behandlingsgrunnlag etter personvernforordningen artikkel 9. Hvis det ikke finnes et tilleggsgrunnlag etter artikkel 9, kan ikke opplysningene behandles.

Hvilke personopplysninger defineres som sensitive

For personvernsopplysninger av «særskilt kategori» skjerpes kravet til behandling. Etter personvernforordningens artikkel 9, nr. 1 er denne type personopplysninger definert til å være informasjon om rasemessig eller etnisk opprinnelse, politisk oppfatning, religion, filosofisk overbevisning, fagforeningsmedlemskap, helsemessige eller genetiske forhold, seksuell legning eller seksuelle forhold.

Særskilt grunnlag for å behandle sensitive personopplysninger

Lovens utgangspunkt er som nevnt at det er et forbud mot å behandle sensitive personopplysninger, jf. personvernforordningen artikkel 9. nr. 1. Bestemmelsen åpner imidlertid for behandling dersom det foreligger et særskilt grunnlag, jf. artikkel 9, nr.2. De mest praktiske grunnlagene er:

- **Pkt. a):** Det foreligger et uttrykkelig samtykke for behandling av opplysningene.
- **Pkt. b):** Behandlingen er nødvendig for at den behandlingsansvarlige eller den registrerte skal kunne oppfylle sine forpliktelser og utøve sine særlige rettigheter på området arbeidsrett, trygderett og sosialrett i den grad dette er tillatt i henhold til unionsretten eller medlemsstatenes nasjonale rett, eller en tariffavtale i henhold til medlemsstatenes nasjonale rett som gir nødvendige garantier for den registrertes grunnleggende rettigheter og interesser
- **Pkt. d):** Behandlingen utføres av en stiftelse, sammenslutning eller et annet ideelt organ hvis mål er av politisk, religiøs eller fagforeningsmessig art, som ledd i organets berettigede aktiviteter og med nødvendige garantier, forutsatt at behandlingen bare gjelder organets medlemmer eller tidligere medlemmer eller personer som på grunn av organets mål har regelmessig kontakt med det, og at personopplysningene ikke utleveres til ander enn nevnte organ uten de registrertes samtykke.

Det finnes flere behandlingsgrunnlag i bestemmelsen. Disse går vi ikke nærmere inn på her. For arbeidsforhold er det i personopplysningslovens § 6 innført en bestemmelse som samsvarer med personvernforordningens art. 9. Av denne fremgår at sensitive personopplysninger kan behandles når det er nødvendig for å gjennomføre arbeidsrettslige plikter eller rettigheter i et arbeidsforhold.

Fagforeningsmedlemskap

Forordningen hjemler flere grunnlag for lovlig behandling for sensitive personopplysninger. Selv med et lovregulert behandlingsgrunnlag, er det nødvendig når en behandler denne type opplysninger, å opptre varsomt, og sikre at behandlingen hele veien er innenfor lovens virkeområde.

Opplysninger om fagforeningsmedlemskap er i henhold til forordningen artikkel 9 nr. 1 definert som en «særskilt kategori» personopplysninger. Bakgrunnen for dette er at man skal sikre at de som er medlemmer i en fagorganisasjon, ikke blir håndtert dårligere enn andre, eller presset ut av organisasjonen. Dette kan typisk være hvor et medlem påberoper seg rettigheter i en tariffavtale under lønnsforhandlinger, eller hvor en blir presset av uorganiserte medarbeidere eller arbeidsgiver til å akseptere dårligere betingelser enn det som er kollektivt fastsatt. I enkelte sektorer kan fagorganiserte bli sett på som uønsket. Dette er generelt en større utfordring i andre europeiske land hvor den kollektive arbeidsretten ikke har like sterkt fotfeste som i Norge.

Illustrasjonsfoto: Tore Letvik

Rekordhøye GDPR-bøter i Europa

Europeiske tilsynsmyndigheter har det siste året utstedt bøter for 1,1 milliarder euro for brudd på EUs personvernsforordning.

Bøtene er ilagt virksomheter for et bredt spekter av brudd på EUs personvernsregler, og representerer en økning på hele 585 prosent sammenlignet med tilsvarende periode i fjor, da tallet var 158,5 millioner euro.

I Norge er det i samme periode utstedt bøter for i underkant av 8 millioner euro.

Tallene er hentet fra en rapport utarbeidet av advokatfirmaet DLA Piper og inkluderer EUs 27 medlemstater, samt Storbritannia, Norge, Island og Liechtenstein

Luxembourg og Irland delte ut to rekordstore GDPR-bøter i 2021, til henholdsvis en amerikansk e-handelsplattform (746 millioner euro) og WhatsApp Ireland Limited (225 millioner euro). Begge sakene er gjenstand for pågående klagebehandling.

– Personvernåret 2021 så en markant økning i antall bøter og størrelse. I Europa ble det gitt store bøter til nettgiganter som Google, mens her hjemme delte Datatilsynet ut Norges hittil største gebyr til datingappen Grindr på 65 millioner kroner, sier Petter Bjerke, leder av DLA Pipers norske faggruppe for personvern og datasikkerhet, i en pressemelding.

Personopplysninger

Også antall rapporterte brudd på personopplysningssikkerheten fortsetter å øke, ifølge rapporten.

DLA Piper skriver at den såkalte Schrems II-dommen fra EU-domstolen i 2020 er den største utfordringen for overholdelse av personvernsreglene for mange virksomheter. Dommen legger strenge begrensninger på overføring av personopplysninger fra Europa og Storbritannia til "tredjeland".

Og her i Norge har blant annet bompengeselskapet Ferde fått bot på 5 millioner kroner for ulovlig overføring av personopplysninger om norske bilister til Kina.

Ifølge DLA Piper skaper Schrems II-dommen ikke bare en risiko for bøter og erstatningskrav, den truer også med å stoppe overføringer av personopplysninger.

Nyhet! Bedre barneforsikring

Nå er barneforsikringen vår blitt enda bedre. Forsikringssummene er økt og forsikringen gir tilgang til digitale selvhjelpsprogrammer.

- Medisinsk invaliditet økes fra kr 2 530 000 til kr 3 000 000
- Uførekapital økes fra kr 815 000 til kr 900 000
- Dagpenger ved sykehusopphold økes fra kr 450 til kr 1 000
- Alvorlig sykdom økes fra kr 390 000 til kr 400 000
- Mentale selvhjelpsprogrammer lanseres

Alder	Pris per år
t.o.m. 21 år	kr 1 893
21 - 22 år	kr 2 401
23 - 24 år	kr 2 903
25 - 26 år	kr 3 408

JURIST FORBUNDET
Forsikring

Telefon: 23 11 33 11 | forsikring@juristforbundetforsikring.no | juristforbundetforsikring.no

Stor bredde i saker hos Personvernnemnda

Personvernnemnda behandler og avgjør klager over Datatilsynets vedtak.

Nemnda kan prøve alle sider av de sakene som tas til behandling, også Datatilsynets skjønnsutøvelse. Leder for Personvernnemnda er nå Mari Bø Haugstad, sorenskriver ved Østre Innlandet tingrett, og nestleder er Bjørnar Borvik, professor ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen. Andre jurister i nemnda er advokatene Line Coll og Hans Marius Graasvold. Nemnda består totalt av syv personer. Vi har sett på noen av avgjørelsene fra fjoråret.

Opplysninger om etnisk opprinnelse i journal

En person henvendte seg i 2019 til Datatilsynet fordi han mente DPS hadde behandlet «opplysninger om hans etniske opprinnelse uten rettslig grunnlag». Det var da fastlegen hadde henvist mannen at legen hadde skrevet at han tilhørte «Romanifolket». Overlegen ved DPS skrev senere i epikrisen «opprinnelig av Romanifolket».

Datatilsynet konkluderte etter å ha sett på saken med at DPS i den aktuelle kommunen hadde behandlingsgrunnlag for å behandle opplysningene. Tilsynet viste til at DPS mente opplysningen om etnisk bakgrunn var relevant for vurderingen av henvisningen og helsehjelpen som ble gitt. Tilsynet fremholder at de «vanskelig kan overprøve medisinskfaglige vurderinger av hvilke personopplysninger som er relevante for ytelse av helsehjelp».

Mannen mener på sin side at hans etnisitet ikke er relevant for helsehjelpen og ikke har noe med hans helsetilstand å gjøre.

«Romanifolket er en etnisk minoritetsgruppe og reagerer ikke annerledes på seksuelle overgrep, vold og omsorgssvikt enn etnisk norske. Dette har aldri blitt forsket på og kan umulig gi ham bedre helsehjelp» fremholdt mannen.

Personvernnemnda konkluderte imidlertid enstemmig at DPS ikke har behandlet personopplysninger ulovlig. De påpeker at det ikke er tvil om at opplysningen «Tilhørende Romanifolket» er personopplysninger som er har «et særskilt vern». De påpeker videre at opplysninger om etnisk opprinnelse «blant annet kan behandles dersom det er nødvendig i forbindelse med medisinsk diagnostikk, yting av helse- og sosialtjenester og behandling eller forvaltning av helse- eller sosialtjenester, forutsatt at opplysningene behandles av en fagperson som har taushetsplikt i henhold til nasjonal rett, jf. artikkel 9 nr. 3.»

Nemda skriver at de er varsomme med å overprøve «fagmyndighetens helsefaglige vurderinger av hvilke opplysninger helsetjenesten har behov for å få tilgang til for å yte forsvarlig helsehjelp.» De påpeker også at opplysningene bare ble behandlet av fagpersoner underlagt taushetsplikt.

(Vedtak fra 22. juni 2021)

Boligsameie ville kameraovervåke fellesområder

Et sameie hadde i flere år utfordringer med at møbler og søppel ble satt i fellesarealene, noe som var i strid med sameiets husordensregler. Etter å ha spurt Datatilsynet i 2018 om veiledning oppfattet sameiet at de kunne iverksette kameraovervåkning hvis det var begrunnet i et reelt behov.

En beboer opplevde imidlertid kameraovervåkningen som en krenkelse av privatlivets fred. Han tok i 2019 kontakt med Datatilsynet, som mener kameraovervåkningen ikke har rettslig behandlingsgrunnlag og derfor er ulovlig.

Datatilsynet mente styrets argumenter, som blant annet handlet om kostnader knyttet til rydding og brannsikkerhet, i beste fall er «vikarierende». Tilsynet pekte på manglende dokumentasjon på at dette har vært et problem, mener kameraovervåkning er et «svært inngripende tiltak».

Personvernnemnda peker på at all behandling av personopplysninger som faller inn under personopplysningsloven og personvernforordningens bestemmelser må ha et rettslig grunnlag (behandlingsgrunnlag) for å være lovlig, jf. personvernforordningen artikkel 6 nr. 1.

De skriver videre at behandlingsgrunnlag etter personvernforordningen artikkel 6 nr. 1 bokstav f krever at tre kumulative vilkår er oppfylt: Det må foreligge en berettiget interesse, det er krav om at behandling av personopplysningene er nødvendig for formål knyttet til de berettigede interessene, og det skal foretas en interesseavveining.

«I dette tilfellet handler det om beboernes rett til privatliv og interesse i ikke å bli overvåket når de oppholder seg i de aktuelle fellesområdene og på den annen side den interessen sameiet har i å overvåke fellesområdene for å forebygge hensetting av møbler og søppel i sameiets fellesarealer i strid med sameiets husordensregler og eventuelt brannforskrifter» skriver nemnda.

I det vedtaket skriver nemnda at de er delt i to når det kommer til spørsmålet om det foreligger et lovlig behandlingsgrunnlag. Flertallet tar utgangspunkt i sameiets husordensregler og peker på at problemene med hensetting har påført sameiet utgifter til «leie av henger og søppeltaxi, samt at enkelte styremedlemmer har bistått for egen regning med å kjøre bort gjenstander.» Flertallet mener derfor det er tilstrekkelig sannsynliggjort at dette over mange år har vært et stort problem for sameiet.

De mener også at kameraovervåkning har vært satt på dagsorden «på to årsmøter i sameiet, samt at sameiet vedtok å bruke 40 000 kroner på å anskaffe utstyret, støtter opp om sameiets egen redegjørelse for problemene.»

Flertallet peker på at andre tiltak for å få bukt med problemet ikke har fungert, og at hensetning av gjenstander i strid med reglene falt med i alle fall 90 prosent etter oppstart av kameraovervåkning tilsier at tiltaket er «både egnet, hensiktsmessig og nødvendig.»

Flertallet i nemnda mener at selv om det ikke er tvil om at kameraovervåking av sameiets fellesarealer representerer et inngrep i personvernet til alle beboerne. «Personvernulempen er likevel redusert ved at overvåkingen kun skjer i avlåste rom uten gjennomgangstrafikk og hvor beboerne ikke vil oppholde seg over tid. Et viktig poeng for flertallets vurdering er at overvåkingen ikke rammer allmenheten og deres bevegelse og opphold i offentlige rom. Beboernes, herunder barns, bevegelser ut og inn av de ulike leilighetene vil heller ikke bli overvåket».

At det er deltakerne i boligsameiet som både har satt i gang overvåkningen og blir overvåket er også et viktig poeng for flertallet i nemnda. De viser til at sameiet på årsmøte enstemmig vedtok å igangsette kameraovervåkning, og de mener sameiet har foretatt en grundig behandling av saken. Flertallet konkluderer med at sameiet har lovlig behandlingsgrunnlag i artikkel 6 nr. 1 bokstav f, og kameraovervåkingen er lovlig.

(Vedtak fra 13. april 2021)

Ville ha innsyn i personopplysninger hos Justis- og beredskapsdepartementet

En mann ba i 2019 om innsyn i personopplysninger om ham selv og hans familie hos Justis- og beredskapsdepartementet. Mannen la vekt på at familien ikke lenger er etterlyst internasjonalt, og at han og ektefellen har fått tilbake omsorgen for sitt barn. Han mener det er hans barns menneskerett å få tilgang på dokumentene, og har også bragt saken inn for EMD.

Personvernnemnda påpeker at han etter personvernforordningen artikkel 15 i utgangspunktet har rett til innsyn i personopplysninger som behandles om seg, men at personopplysningsloven § 16 første ledd a til f gjør unntak fra innsynsretten i noen tilfeller. Det påpekes blant annet at retten ikke omfatter opplysninger som «er av betydning for Norges utenrikspolitiske interesser eller nasjonale forsvars- og sikkerhetsinteresser, når den behandlingsansvarlige kan unnta opplysningene etter offentleglova §§ 20 eller 21» eller «det er påkrevd å hemmeligholde av hensyn til forebygging, etterforskning, avsløring og rettslig forfølgning av straffbare handlinger».

Både Datatilsynet og Personvernnemnda er varsomme med å overprøve fagmyndighetens vurdering av hvilke opplysninger det kan gis innsyn i, skriver nemnda.

«Nemnda har ikke grunnlag for å foreta en annerledes vurdering av dette faglige skjønnet enn det som er gjort av politi- og/eller utlendingsmyndighet. Dersom A mener det foreligger nye faktiske forhold som tilsier en annerledes vurdering av hans innsynsrett nå enn tidligere, må han foreta en ny henvendelse til politi- og/eller utlendingsmyndigheten» skriver de, og vedtar enstemmig at «A» ikke får medhold i sitt innsynskrav.

(Vedtak fra 13. april 2021)

Gikk inn i sykmeldt ansatts e-post uten å gi beskjed

En arbeidstaker klaget til Datatilsynet om det hun mente var ulovlig innsyn og videresending av e-post hos hennes arbeidsgiver. Arbeidsgiveren mente innsynet var berettiget etter e-postforskriften, men erkjente at saksbehandlingen ikke hadde vært i tråd med forskriften.

Kvinnen var sykmeldt fra sin selgerstilling, og var på tidspunktet i en konflikt med sin leder. Avdelingslederen besluttet å lukke kvinnens eksterne tilgang til arbeidsgivers server, samt iverksatte videresending av alle innkommende e-poster fra As e-postkasse til avdelingsleders e-postkasse.

«A ble ikke varslet. Utelukkelsen og videresendelsen varte i perioden fra 18. februar til 25. mars 2019. Avdelingslederen som mottok alle As e-poster plukket ut selskapsrelaterte e-poster og videresendte private e-poster til As private e-postadresse. I den aktuelle perioden videresendte avdelingslederen 26 private e-poster fra As e-postkasse i selskapet til As private e-postadresse» skriver Personvernnemnda. Kvinnen ba om at sperringen og videresendingen skulle opphøre, men fikk til svar fra arbeidsgiver at det var nødvendig for virksomheten.

Datatilsynet mener den automatiske videresendingen av e-poster manglet behandlingsgrunnlag, og at arbeidsgiver ikke har overholdt sin plikt til å foreta en konkret interesseavveining etter at arbeidstakeren protesterte. De mener også arbeidsgiver ikke har overholdt sin plikt til å informere arbeidstakeren om at videresendingen av e-poster startet. Tilsynet ilegger arbeidsgiveren et overtredelsesgebyr på 400.000 og pålegg om å utbedre sine rutiner for innsyn i arbeidstakernes e-postkasse.

Saken havnet hos Personvernnemnda etter at arbeidsgiveren klagde på avgjørelsen. De mener overtredelsen ikke ga grunnlag for å ilegge overtredelsesgebyr, og i alle fall ikke av den størrelsesordenen.

Personvernnemnda påpeker at det både ved «vurderingen av om det skal ilegges gebyr og ved utmålingen av gebyret, skal det i hvert enkelt tilfelle tas hensyn til momentene i personvernforordningen artikkel 83 nr. 2 bokstavene a til k.»

Nemnda mener blant annet det at arbeidstakeren var i konflikt med leder gjør arbeidsgivers frem-

gangsmåte ekstra kritikkverdig, og peker på at det ikke er «redegjort for forhold som tilser at det var mistanke om grove brudd på arbeidstakers plikter.»

De skriver at de legger til grunn at det dreier seg om en grov overtredelse av reglene. «Det er ingen tvil om at arbeidsgiver i dette tilfellet har handlet forsettlig.»

Personvernnemnda skriver videre at de er enige med Datatilsynet om at det skal ilegges et overtredelsesgebyr, og at 400.000 kroner ikke er for strengt, blant annet fordi dette kun utgjør 0,2 prosent av selskapets omsetning i 2019.

«Nemnda har likevel kommet til at gebyret må reduseres på grunn av tilsynets lange saksbehandlingstid» skriver de. Nemnda gir arbeidsgiver delvis medhold, og senker overtredelsesgebyret til 250.000 kroner.

(Vedtak fra 22. juni 2021)

Ville ha søketreff fjernet av Google

En person som i 2018 ble dømt til fengsel for blant annet «anskaffelse, oppbevaring, samt tilgjengeliggjøring av bilder, film og blader som omhandlet seksuelle overgrep mot barn», kontaktet Google med forespørsel om sletting av flere søketreff på hans navn i søkemotoren.

Den domfeltes straffbare handlinger hadde pågått i 20 år, og retten la i skjerpende retning vekt på hens yrkesbakgrunn som psykiater og sakkyndig i barnevernssaker og foreldretvister. Tingretten besluttet senere at dommen kun skulle gjengis i anonymisert form og la vekt på hensynet til domfeltes barn.

Google avslo sletteanmodningen, og den domfelte brakte avslaget inn for Datatilsynet. Han ba der om bistand til å få slettet søketreffene, og Datatilsynet varslet Google om at de ville fatte vedtak om å pålegge selskapet å fjerne flere søketreff på den domfeltes navn.

Datatilsynet viste blant annet til personvernforordningen artikkel 6 nr.1, artikkel 21 nr.1 om den registrertes rett til å protestere og retten til å bli glemt i artikkel 17. Personvernnemnda skulle ta stilling til om Google skulle pålegges å slette to søketreff, som begge var midlertidig blokkert av Google i påvente av avgjørelse i saken.

Nemnda vedtok enstemmig at Datatilsynets vedtak om å pålegge sletting av de to søketreffene skulle opprettholdes. Av forhold som talte imot sletting peker nemnda på at domfelte uten tvil hadde en rolle i det offentlige liv da de straffbare forholdene ble avdekket. At de straffbare forholdene hadde pågått over 20 år og at tiden som har gått etter dommen er «relativt kort» sett til sakens alvor taler også mot sletting, mener de. De peker likevel på flere forhold som gjør at disse argumentene må vike:

Søketreffene omhandler opplysninger som omfattes av personvernforordningen artikkel 10. «Dette er et forhold som i utgangspunktet tilsier at søketreffet skal slettes, med mindre særlige hensyn gjør seg gjeldende» skriver nemnda.

Det pekes også på betydningen av opplysningene er «korrekte og oppdaterte». «I det ene søketreffet er gjengivelsen av faktum upresis, og til dels feil (…)» påpeker nemnda.

At et av søketreffene leder til et privat nettsted «som hovedsakelig publiserer kritiske artikler knyttet til barnevernet», det var publisert et bilde av domfelte sammen med sine barn og artikkelen hadde «et klart sjikanøst preg» skriver nemnda.

Det legges en viss vekt på at «sentrale redaktørstyrte medier som har omtalt straffesaken mot A, ikke har funnet grunn til å identifisere ham».

Det er hensynet til den domfeltes privatliv som veier tyngst i nemndas avgjørelse. De legger blant annet vekt på at han har hatt vanskeligheter med å få jobb og at et av barna ble nektet å delta i den lokale fotballklubben fordi «fordi foreldrene til de andre barna kjente A igjen fra omtale på nettet».

Nemnda påpeker i sin avgjørelse at de mener Datatilsynets saksbehandlingstid i saken har vært «uakseptabelt lang», ettersom domfelte allerede i oktober 2019 ba om hjelp til sletting. Det var først i juni 2021 at Datatilsynet fattet vedtak om sletting av de tre søketreffene.

«Saksbehandlingstiden hos tilsynet i denne saken innebærer at retten til sletting i artikkel 17 etter nemndas vurdering langt på vei har mistet sin praktiske realitet for A. Dette er svært alvorlig» skriver Personvernnemnda, som mener det vil kunne utgjøre «en krenkelse av den positive plikten i EMK artikkel 8 til å respektere folks privatliv, noe som i ytterste konsekvens kan medføre at staten blir erstatningsansvarlig for forsømmelsen.»

(Vedtak fra 7. desember 2021)

Personvern sentralt tema for ekspertutvalg som gransker Varhaug-saken

Bør offentligheten i fremtiden få vite identiteten til helsepersonell som har begått pasientkrenkende atferd, slik at den enkelte pasient gis mulighet til å verne seg mot feilbehandling og overgrep? Et ekspertutvalg, ledet av Bjørn K. Soknes vurderer å anbefale økt informasjon i slike saker når utvalget legger fram sin rapport i månedsskiftet april-mai.

Tore Letvik

Ekspertutvalget ble oppnevnt etter VGs mange avsløringer om psykologer og psykiatere som utnytter pasienter seksuelt. Avsløringene kom i kjølvannet av den såkalte Varhaug-saken, hvor psykolog Sverre Varhaug ble dømt til flere års fengsel for å ha begått seksuelle overgrep mot pasienter i mer enn tre tiår.

Bjørn K. Soknes aktorerte saken mot Varhaug da den gikk for lagmannsretten i 2002.

Tre av de fornærmede i den saken var blitt utsatt for grovt misbruk over mange år av psykologen. Det viste seg også at de fornærmede bare var tre av mange, da avisen i tilknytning til sin podcast om saken fikk et tyvetalls henvendelser av personer som hevdet seg utsatt for overgrep av ham i ulik grad, sier Soknes til Juristen.

Da utvalget ble oppnevnt av helse og sosialminister Bent Høie i juni 2021, uttalte Soknes følgende om utvalgets arbeid.

– En stor og krevende jobb ligger foran oss. Mandatet vårt er å peke på eventuelle svakheter i dagens regelverk, undersøke fellestrekk som kan indikere systemsvikt og komme med eventuelle forslag for å trygge pasientsikkerheten. I tillegg til Varhaug-saken avslørte VG også at minst et titalls psykiatere og psykologer de siste 15 årene har mistet autorisasjonen på grunn av grensekrenkende atferd overfor pasienter. Dette førte til at helseminister Bent Høie oppnevnte den eksterne ekspertgruppen. Høie ba også om unnskyldning til alle ofrene i Varhaug-saken på vegne av helsetjenesten. Ekspertgruppen skal, i tillegg å gjennomgå Varhaug-saken, granske saker meldt til Helsetilsynet fra 2010 til 2020, som gjelder tilbakekalling av autorisasjon.

Disse sakene omhandler overgrep, men også sammenblanding av roller – som å innlede et kjæresteeller vennskapsforhold til en pasient. Da ekspertgruppen var oppnevnt sa Soknes at de også ville granske saker som omhandler helsepersonell generelt.

– Det er naturlig at vi også ser på saker som involverer for eksempel leger, gynekologer og fysioterapeuter.

Fikk ikke informasjon

I Varhaug-saken har to pasienter fortalt at de ikke fikk informasjon fra myndighetene da psykolog Sverre Varhaug ble fradømt autorisasjonen sin for godt, og at de fortsatte i terapi og ble utsatt for overgrep.

Soknes sa at denne problemstillingen er noe ekspertgruppen vil se nærmere på.

– Vi vil vurdere om pasienter som er i behandling hos helsepersonell som har begått overgrep, i fremtiden bør kontaktes både som ledd i tilsynet og for å hindre at overgrepene fortsetter. Vi vil også vurdere hvordan helsepersonell som mister sin autorisasjon bør følges opp, sa Soknes til VG.

Til Juristen sier Soknes at behovet for å informere er helt sentralt i utvalgets arbeid.

– Dette snakker vi mye om, og selvfølgelig også om behovet for å skjerme de som blir anklaget for å ha foretatt pasientkrenkelser. Her er personvernet sterkt med i vurderingene, men spørsmålet er om det ikke går an å «flagge» mer de avgjørelsene der helsepersonell har fått kritikk for pasientkrenkende atferd. Motargumenter mot dette er at informasjon om de som har begått pasientkrenkelser, også kan bidra til å avsløre identiteten til pasientene. Så spørsmålet er: Går det an å skjerme pasientidentiteten og likevel kunne gå ut med informasjon om de som har begått krenkelser mot dem?

I en fersk avgjørelse fra Høyesterett som angikk legeforeningens søksmål mot legelisten.no – et nettsted hvor pasienter anonymt kunne skrive vurderinger av navngitte leger, psykologer og annet helsepersonell kom domstolen til at allmennhetens behov for informasjon var viktigere enn helsepersonellets personvern, sier Soknes.

Bjørn K. Soknes leder utvalget som skal levere sin rapport i slutten av april. (Foto: Tore Letvik)

Juristen møtte Soknes i januar måned da ekspertutvalget hadde møte i Oslo.

– Det er ikke mange – men det finnes for mange av de som utsettes for krenkelser knyttet til sin kontakt med helsepersonell, og sannsynligvis er mørketallene store. Og det er spørsmål om man da kan ha en tilsynsordning som er bedre og at informasjon ut til offentligheten kan bli bedre. Det jobber vi ganske intenst med, men jeg kan ikke forskuttere våre anbefalinger. De kommer i rapporten når den legges fram i slutten av april, sier han.

Taushetsbelagt

Vi spør Soknes om hvilke andre felt hvor personvern er særlig fremtredende i en påtalejurists hverdag.

– Det spesielle for strafferetten er at offentlighetsprinsippet fort slår inn, slik at saken blir offentlig når saken kommer for domstolen. Fram til dette tidspunktet vil personvernet og taushetsplikten være ganske streng. Både av hensyn til den enkelte, men også av hensyn til etterforskningen.

– Det har imidlertid slått meg at strafferetten gir et ganske stort innblikk i det vi holder på med, når dom har falt. En dom er jo i utgangspunktet et offentlig dokument, og med noen få unntak kan hvem som helst få tilgang til denne. Der står navnet på domfelte, men også navnene på de fornærmede, sier Soknes.

Han kaller offentlighetsprinsippet ett av de viktigste prinsippene i samfunnet.

– Tidligere riksadvokat Tor Aksel Bush brukte som et argument at pressen ofte måtte få mer innblikk i straffesaker som var blitt henlagt av ulike grunner, nettopp fordi man ikke hadde bragt saken fram i det offentlige rommet – nemlig rettssalen. Han mente det da kunne være enda større grunn til å la journalister noen ganger få et innblikk i etterforskningsdokumenter, fordi saken da hadde stoppet på et tidligere nivå, sier Soknes som selv åpnet opp for mediene i en sak som endte med henleggelse.

– Blant annet i en sak hvor en politiker for noen år siden ble mistenkt for korrupsjon og hvor Økokrim overtok behandlingen, etter påtrykk fra meg. Saken ble henlagt etter bevisets stilling, med en ganske lang begrunnelse. Da valgte jeg å gi et ganske stort innsyn i dokumentene ut fra argumentet om at saken ikke var bragt inn i rettssalen, og at det ikke var kommet til noen avgjørelse i domstolen, men på saksbehandlingsnivå, og jeg fant da at det var et særlig grunnlag til å gi offentligheten innsikt i saken, sier Soknes.

Legelisten.no vant i Høyesterett

«Elendig lege. Arrogant og iskald. Totalt blottet for menneskelighet.» «Denne mannen burde pensjonere seg. Han har en ekkel og slibrig fremtreden ...» – «en respektløs, uhøflig, arrogant og sur lege» – «arrogant, utdatert og nedverdigende lege som verken lytter eller følger opp» – «er kun opptatt av å få betalt og få pasienten ut så fort som mulig» – «gretten gammel gubbe».

Tore Letvik

Dette er eksempler på karakteristikker pasienter har gitt på legelisten.no etter å ha fått behandling av leger, tannleger og andre behandlere. Eksemplene er gjengitt fra Høyesteretts dom av 7. desember 2021, som fastslo at legelisten.no sin praksis ikke er i strid med EUs personvernforordning (GDPR), slik Legeforeningen hevdet i sitt søksmål mot Staten etter Personvernnemdas vedtak om at Legelisten.no AS ikke handler i strid med GDPR.

Saken startet da en tannlege kontaktet Datatilsynet i 2015 fordi hun hadde fått negativ omtale på legelisten.no. Under henvisning til da gjeldende lov om personopplysninger krevde hun at alle opplysninger om henne skulle slettes. Datatilsynet avslo anmodningen og tannlegen påklaget vedtaket til Personvernnemnda, som sendte saken tilbake til Datatilsynet for ny behandling. Datatilsynet vurderte saken etter da gjeldende personopplysningslov og fattet i 2017 vedtak hvor Legelisten fikk en rekke pålegg som virksomheten måtte oppfylle. Det ble blant annet satt vilkår om at virksomheten måtte legge til rette for at helsepersonell skulle kunne «reservere seg mot å bli vurdert på legelisten.no og at vurderinger vises på nettstedet».

Etter at legelisten.no ble pålagt å innføre en generell reservasjonsadgang, kom det inn ca. 1100 anmodninger om reservasjon. Både Legelisten og tannlegen påklaget Datatilsynets vedtak til Personvernnemnda. Der ble saken behandlet med grunnlag i GDPR, og flertallet kom til at Legelisten hadde behandlingsgrunnlag for å samle inn og publisere subjektive vurderinger av helsepersonell etter GDPR artikkel 6 nr. 1 bokstav f, uten at helsepersonell ble gitt en generell reservasjonsrett.

Den norske legeforening reiste da sak mot staten ved Personvernnemnda og hevdet at nettstedets registering og publisering av subjektive vurderinger skjedde i strid med personvernforordningens krav til behandling av personopplysninger – og saken endte altså til slutt i Høyesterett.

Stort behov for informasjon

I høyesterettsdommen beskrives det hvordan Legelisten er bygget opp og hvordan kvalitetskontrollen på siden skal fungere – blant annet skal ytringer som strider mot de interne retningslinjene for siden bli enten moderert gjennom dialog eller unntatt fra publisering. Legelisten opplyste at det per mai 2020 var kommet inn ca. 111 000 vurderinger, hvorav ca. 89 000 var publisert. Nettstedet oppga at de hadde rundt 2,2 millioner unike brukere per år.

For at det skal foreligge behandlingsgrunnlag av personopplysningene etter GDPR må tre vilkår være oppfylt: Foreligger det berettigede interesser som begrunner behandlingen? Er behandlingen nødvendig for å ivareta disse interessene? Veier de berettigede interessene etter en interesseavveining tyngre enn de registrertes interesser eller grunnleggende rettigheter og friheter? Høyesterett fant grunnlag for å svare ja på alle tre spørsmålene.

Førstvoterende dommer Erik Thyness skriver i den enstemmige dommen at det er et betydelig behov for informasjon til befolkningen ved valg av leger og andre tilbydere av helsetjenester.

«Legelisten.no fremstår som det klart mest effektive tilbudet av slik informasjon i dag, selv om et system som utelukkende er basert på subjektive brukervurderinger, har klare svakheter. Det er naturlig at personer som får negative omtaler og til dels usaklig kritikk på et nettsted med et meget høyt antall brukere, oppfatter dette som belastende. De fleste vurderingene er imidlertid positive, og ethvert evalueringssystem må nødvendigvis innebære at noen får svakere resultater enn andre. Jeg fester også lit til det Forbrukerrådet uttaler om at de fleste har forståelse for hva slike «vurderingssider» er, og dermed leser usaklige vurderinger med et kritisk blikk».

Legelistens tiltak for å begrense personvernulempene tilfredsstiller etter hans mening det man med rimelighet kan forvente, selv om det slipper igjennom vurderinger i strid med retningslinjene.

«Etter en samlet avveining av de relevante momenter er min vurdering at de berettigede hensyn som ligger til grunn for Leglisten.no – og da særlig allmennhetens behov for informasjon om tilbydere av helsetjenester – må veie tyngre enn hensynet til helsepersonellets personvern», heter det.

Juristens kommentator er Norges Juristforbunds president

Ut av unntakstilstanden

Ilikhet med samfunnet for øvrig, har Juristforbundet lagt bak seg nok et år med unntakstilstand på grunn av covid-pandemien. Mange av våre normale aktiviteter har blitt avlyst, utsatt eller digitalisert. For egen del har jeg som president bare i begrenset grad kunnet møte tillitsvalgte og medlemmer rundt om i landet, noe jeg ser som en svært viktig oppgave. Her er det mye å ta igjen, og det gleder jeg meg til!

Av de positive ting pandemien har brakt med seg, er den raske omstillingen til økt bruk av digitale plattformer. Mange arrangementer er blitt konvertert fra fysisk til digital deltakelse, eller hybrider, noe som har gjort det mulig å opprettholde medlemstilbud som ellers måtte avlyses. Jeg vil takke alle i Juristforbundet og Juristenes Utdanningssenter for en formidabel omstillingsevne og -vilje!

Mange interne møter, bl.a. møtene i hovedstyret, har vært digitale i året som gikk. Erfaringene herfra vil nokså sikkert medføre økt bruk av digitale møter, også post korona. Men det vil være etter en konkret vurdering av kost/nytte. Min anbefaling er at vi fremover prioriterer å møtes fysisk. Det trenger vi, og det fortjener vi!

Vi står foran et år som faglig og politisk blir svært spennende. Vi har ny regjering og nytt Storting, samtidig som flere viktige saker ligger til politisk behandling.

Regjeringens forslag til advokatlov er til behandling i Justiskomiteen, og innstillingen vil komme 8. mars. Vi har deltatt i komitéhøringen, hvor vi understreket betydningen av en helhetlig advokatlov, der hensynet til advokatenes uavhengighet må være et sentralt premiss. Og selvfølgelig fremholdt vi viktigheten av å vedta forslaget om lovbeskyttelse av juristtittelen.

Videre ga vi uttrykk for sterk skepsis til forslaget om opphevelse av rettsrådsmonopolet. Vi frykter dette vil åpne for tilbud om useriøs og ukvalifisert rettshjelp, noe som særlig vil kunne ramme dem med minst forutsetninger for å kunne bedømme rådene de får. Lovforslaget skal behandles første gang av Stortinget 17. mars, og vi vil følge opp saken hele veien.

Regjeringen har sendt på høring et forslag om reversering av domstolstrukturen som ble vedtatt forrige stortingsperiode. Høringsfristen er i slutten av april, og Juristforbundet vil selvfølgelig gi et høringssvar. Av hensyn til den interne prosessen i forbundet, skal jeg i denne omgang avstå fra å mene for mye om forslaget.

Jeg nevner likevel at Juristforbundet ga subsidiær støtte til den eksisterende domstolstrukturen, og primært støttet Domstolkommisjonens forslag til strukturreform. Vi anså strukturendringene som en nødvendig kvalitetsreform. Den skulle gi robuste og effektive domstoler over hele landet. Erfaringene så langt tilsier, etter det jeg kan forstå, at dette var en riktig vurdering.

Spørsmålet blir da hva som skulle tilsi at reformen reverseres, uten noen nærmere evaluering. Et enkelt svar er vel Hurdal-erklæringen. Jeg hadde likevel forventet at regjeringens forslag grundig ville drøfte både de prinsipielle og de domstolfaglige spørsmålene som en reversering reiser. Er dette tilfelle? Det overlater jeg til leserne å vurdere. Jeg anbefaler alle å lese Justisdepartementets høringsnotat. Det er fort gjort.

Juristforbundet kommer også til å følge opp utviklingen av masterstudiet i rettsvitenskap etter endringene i gradsforskriften og arbeidet med en rettshjelpreform. Videre står vi foran et svært spennende lønnsoppgjør, hvor blant annet spørsmålet om praktiseringen av frontfagsmodellen og statens håndtering av uorganiserte arbeidstakere formentlig vil stå sentralt. Nok en gang.

Med håp om og tro på at vi raskt nærmer oss et normalisert arbeids- og hverdagsliv, ønsker jeg alle et riktig godt nytt år!

Håvard Holm

Foto: Tore Letvik

Bjørn Kristian Soknes (70) går av etter 32 år som statsadvokat

– Den gode samtalen kjenner ingen pensjonsalder

Han har vært i påtalemyndigheten i hele sin yrkeskarriere og ble en av riksadvokatenes mest betrodde menn. Et kjent og kjært ansikt for mange både polititjenestemenn, påtalejurister, dommere og advokater i Norge. Ved nyttår takket han av for alder. Nå skal han gjøre mer av det han liker aller best.

Tore Letvik

– Jeg har alltid likt å være i dialog med folk, og helst i møte fysisk, ansikt til ansikt. Nå håper jeg å kunne bruke enda mer tid på å dyrke den gode samtalen, sier Bjørn Kristian Soknes.

Som statsadvokat har Soknes aktorert noen av de mest brutale drapssakene i Norge, og har ledet, og leder fortsatt viktige utredningsutvalg. Selv ble han formelig «headhuntet» inn yrket i 1979 av en årvåken politimester. 42 år senere – i desember i fjor – rundet han 70 og gikk av for alder i jobben som førstestatsadvokat og embetsleder ved Trøndelag statsadvokatembeter. Men lite tyder på at han har tenkt å la tidsfordriv bli hans nye hobby. Ser vi på antall offentlige utvalg han enten leder eller er med i nå og fremover, og det engasjementet han legger ned i frivillig arbeid, så levnes tommeltottene liten sjans for å bli tvunnet.

Soknes mener det er mye tilfeldighetenes spill at han havnet i påtalemyndigheten, vår nysgjerrighet gjør at vi selvfølgelig vil vite: hvorfor?

– Jeg studerte juss ved Universitetet i Oslo, og var sommervikar på lensmannskontoret på Røros i to somre. Da jeg var ferdig jurist og hadde begynt på min verneplikt på Trandum, ble jeg oppringt av politimesteren i distriktet som Røros lensmannskontor lå under, Uttrøndelag politidistrikt. Han spurte om jeg hadde lyst til å begynne som jurist i politiet. Det var i 1979, sier Soknes. Unge Soknes svarte ja og ble i politiet som politijurist i fem år.

– Luktet vel nesten litt headhunting av dette?

– Hehe. Kanskje det. Men jeg tror det er slik for mange av oss, uavhengig av yrkesvalg, at det er en del valg som bare skjer, relativt tilfeldig, men som blir pregende for resten av livet. Faren min var med å drive forretning her i Trondheim, men jeg hadde ikke noen interesse av å gå inn i forretningslivet. Jeg har aldri vært noen kremmer. Har heller aldri vært opptatt av de store inntektene. Det har aldri vært en drivkraft i mitt karrierevalg, selv om det absolutt har bydd seg anledninger, sier Soknes, som har vært statsadvokat i Molde to ganger.

Første gang i 1989, før han var en tur innom Økokrim som statsadvokat fra 90-93. Deretter gikk turen til Oslo i 1993. Der ble han i 10 år, og var i en toårsperiode da også leder av Juristforbundet, fra juni 1997 til juni 1999, en tid hvor han blant annet var med på å stifte Akademikerne.

Kunne blitt Oslo-advokat

10 år som statsadvokat ved Oslo statsadvokatembeter var ingen hvilepute, og Soknes ble lagt godt merke til i det juridiske miljøet. Nok en gang ble han kontaktet om jobbtilbud.

– Under tiden i Oslo fikk jeg to seriøse tilbud om å gå inn i advokatfirmaer i Oslo, og jeg skal ikke underslå at de aktuelle tilbudene om lønn lå langt over det jeg tjente som statsadvokat. Jeg nevner ikke navn på advokatfirmaene, men det siste tilbudet var særlig fristende. Da hadde jeg imidlertid akkurat blitt småbarnsfar og fant det ikke som et passende tidspunkt å skifte jobbfokus. Så har jeg da også alltid ment at lønna jeg har fått som statsadvokat hele tiden har vært mer enn tilstrekkelig for at jeg har kunnet et godt nok materielt liv. Og når jeg veier det opp mot de utrolig interessante oppgavene jeg har hatt er jeg glad for at jeg valgte som jeg gjorde.

Soknes kan vitne om en særdeles hektisk, men også spennende og givende tid som statsadvokat ved Oslo statsadvokatembeter.

– En utrolig flott arbeidsplass, som det sikkert fortsatt er, og det var en spennende periode med mye reising da vi som statsadvokater deltok på relativt mange bevisopptak utenfor Norges grenser. For egen del var jeg blant annet i Pakistan to ganger og i Afrika. Spenning og variasjon er stikkord for de ti årene i Oslo, sier Soknes.

Aktorerte saken mot Greven

– Husker du noen av de største sakene du hadde i Oslo?

– Drapssaken mot Varg Vikernes er kanskje en sak de fleste vil huske. Den aktorerte jeg, med nåværende politimester i Oslo, Beate Gangås, som min bistitter, eller medhjelper.

Hovedforhandlingen pågikk over flere uker. Vikernes ble dømt til 21 års fengsel.

Tor Erling Staff var hans forsvarer, og advokat Olav Hestenes forsvarte den andre medtiltalte i saken.

– Drapssaken var knyttet til et rivaliserende black-metal-musikkmiljø hvor det var personer som startet en rekke kirkebranner på den tiden. Flere ble pågrepet og etter hvert domfelt. Alle brannene var med på å sette Norge kartet i negativ forstand og det hadde jo også en viss spredning, da det dukket opp tilvarende saker både i Tyskland og så langt borte som i Australia hvor man kunne se en viss inspirasjon gjennom den musikkbevegelsen som hadde bredt seg stort internasjonalt, sier Soknes.

Han fikk også en annen alvorlig og relativt godt kjent straffesak å retteføre. Det ble begått et drap i inngangspartiet til Oslo tinghus i 1995.

– Den særdeles hyggelige og nå dessverre avdøde advokat Tor Kjærvik var nær ved å bli skutt i det han var på vei inn i tinghuset sammen med sin klient, som ble skutt og drept der og da. Klienten var en tilkommende svigerfar til mannen som skjøt. Kjærviks klient var under straffeforfølgning for seksuelle overgrep mot et nært familiemedlem av mannen og mannen som skjøt var sikker på at «svigerfaren» ikke ville få like streng straff som han ville fått i gjerningsmannens hjemland Egypt, og bestemte seg derfor for å skyte ham. Jeg aktorerte saken, som vel er eneste gang det har vært drap i tinghuset. I Oslo i hvert fall, sier Soknes som totalt har aktorert et trettitalls drapssaker.

– Tragisk nok er det slik at en drapssak fort går i glemmeboka så fremt det ikke har vært noe spesielt ved den som gjør at den blir husket, sier han ettertenksomt.

Spenn i oppgaver

Noe av det Soknes trekker fram som en årsak til at han med glede har stått i yrket som statsadvokat i en hel yrkeskarriere, er de store variasjonene som jobbhverdagene har bydd på. Ett eksempel på hvor varierte arbeidsoppgavene kunne være, var da han som statsadvokat i Oslo opplevde å være i ferd med å få dømt de siste tiltalte i kirkebrannene og å få lukket kirkebrannkapittelet.

– Da sa riksadvokat Georg Rieber-Mohn, som var min første sjef, til meg: «Bjørn du må gå opp og snakke med biskop Andreas Aarflot, og ha et møte med ham hvor du kan fortelle at vi nå har kontroll på kirkebrannene, og at det er trygt igjen.» Jeg tok med meg Beate Gangås og et par etterforskere, så vi var fire fra politi og påtale som møtte i bispegården i Gamlebyen. Vi fortalte biskopen hva vi hadde gjort og at vi mente kirkebrannene nå var noe som var tilbakelagt, og at kirkens menn og kvinner nå kunne føle seg trygge, sier Soknes.

> Tragisk nok er det slik at en drapssak fort går i glemmeboka

Fra kontoret i bispegården kunne de nesten se ned i Lodalen. Fra biskopens kontor tenkte Soknes på neste dags oppgave, som var å møte opp i Lodalen for å kjøre lokomotiv!

– Jeg skulle nemlig aktorere en sak i Høyesterett, hvor en lokomotivfører var blitt frifunnet i lagmannsretten etter å ha vært tiltalt for å ha plassert noen bremsehendler i feil retning slik at lokomotivet begynte å rulle bakover og inn i et togsett som sto på Nordstrand stasjon, hvor flere mennesker ble drept som følge av kollisjonen. For å kunne sette meg inn i lokomotivførerens situasjon måtte jeg da ut og kjøre et slikt lokomotiv for å forstå bruken av hendlene og bremsemekanismen. Så fra møte med biskopen en dag, og lokomotivfører neste.

– I jobben var det stadige kontraster og variasjoner i oppgaver. Det ble aldri kjedelig. Du må hele tiden ha en nysgjerrighet på å gå inn i nye saker og forhold. Og det blir aldri slutt på spenningen så lenge du er nysgjerrig på å oppleve nye ting.

Tilbake til Molde

I 2003 hadde Soknes og kona fått to barn på kortere tid enn to år. Da bestemte han at jobbtiden i Oslo var over.

– Stine er født i 2001, og Fredrik i 2003, og da fant jeg ut at det var litt for hektisk jobb til å være en godt voksen småbarnsfar. Jeg fungerte jo også i perioder som nestleder på embetet i Oslo. Jeg valgte å slutte og å gå tilbake til jobben som statsadvokat i Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter, hvor jeg ble i fem år. Det var utvilsomt en roligere tilværelse enn å være statsadvokat i Oslo, sier Soknes som høsten 2008 begynte som embedsleder ved Trøndelag statsadvokatembeter i Trondheim hvor han jobbet helt til han gikk av ved årsskiftet.

– Er det noen enkeltpersoner du har satt spesielt pris på i påtalemyndigheten?

– Jeg har hatt utrolig mange gode kolleger, og flere gode sjefer. Og det er spesielt to jeg vil fremheve. Den ene er Tor-Aksel Busch, en leder som jeg tror har vært inspirerende for veldig mange av oss som har valgt å søke oss inn i høyere påtalemyndighet og ikke minst har valgt å bli der. Og det føltes riktig at han i 2019 fikk Rettssikkerhetsprisen. Han var en veldig tilstedeværende sjef, markerte viktigheten av en god påtalemyndighet på en veldig fin måte og han fikk oss til å strekke oss opp mot de gode egenskapene som personer som jobber i høyere påtalemyndighet skal ha, ikke minst i forhold til de etiske standarder.

– Det er en ting å være passe flink som jurist, den seleksjonen er for så

vidt grei nok, for den klarer man lett å lese seg fram til, men også det at man har en riktig holdning til jobben man skal gjøre er svært viktig. Busch har preget oss veldig i forhold til det. Blant annet at han ga uttrykk for at det ikke alltid var det viktigste å oppnå høyest mulig straff, men heller at man brukte strafferettsapparatet på en riktig måte. Og man bør noen ganger stoppe opp og tenke på hva vi egentlig holder på med. Vi skal vedlikeholde gode normer i samfunnet hvor det noen ganger er riktig å reagere med streng straff. Han hadde veldig gode refleksjoner blant annet knyttet til dette, sier Soknes.

Den andre Soknes trekker frem er tidligere leder for Oslo statsadvokatembeter, førstestatsadvokat Lasse Qvigstad.

– Han hadde jeg som sjef i hele perioden jeg jobba i Oslo. Han er en person med stor klokskap og en integritet som var beundringsverdig. Han er en virkelig en fagperson på jussen og særlig på enkelte deler av jussen, med en helt eminent refleksjonsevne og en klokskap som var helt ekstraordinær, etter min mening.

Daværende riksadvokat, Tor-Aksel Busch mottar Monika-rapporten fra Bjørn K. Soknes i 2015. (Foto: Gorm Kallestad / NTB)

Monika-saken

– Hvordan var det å granske etterforskningen av Monika saken?

– Det var en oppgave jeg fikk da jeg ble valgt til å være leder av utredningsgruppen som riksadvokaten nedsatte på slutten av 2014. Den oppgaven var svært tung. Det er ikke noe særlig fristende å skulle etterprøve arbeid som kolleger har vært med på, og nærmest være en sensor for det, men jeg fikk inntrykk av at vi traff ganske bra i våre vurderinger. Vi var den første gruppa som leverte rapport i Monika-saken, og den inneholdt en ganske massiv kritikk av politi og påtalemyndighetens gjennomføring av saken. Vårt arbeid medførte store konsekvenser også utover selve utredningen da han som absolutt skulle vært dømt tidligere, ble dømt etter hvert.

– Utvalgets arbeid, og rapporten, fikk også en konsekvens både for politimesteren i Hordaland og for så vidt også for en del andre involverte. Det var også en tøff periode for ansatte i påtalemyndigheten i distriktet i den perioden da vi hadde samtaler med mange av de som hadde vært involvert i saken. At også rapporten vår ble en belastning for både enkeltpersoner og for kolleger i Bergen er forståelig, sier Soknes.

– Vi så jo etter læringspotensial, og for meg både den gang og nå er det totalt uforståelig at denne saken kunne henlegges som en oppklart selvmordsak. Monika-saken var en sak som opprørte og var blytung å utrede, men som jeg i dag mener vi klarte å gjennomføre på nødvendig analyserende og konstruktiv måte.

– Hvordan har det vært å kombinere påtalejobben med familielivet?

– Jeg har jobbet 100 prosent pluss, pluss, og mye av livet mitt har gått med til å jobbe. Når en jobb i tillegg også er såpass interessant og krever så mye i timeinnsats, så blir jobben en del av tilværelsen. Det blir en tilstand. Jeg har kun de siste årene vært nødt til å føre timer for jobbingen, for det krever systemet, men jeg har aldri brydd meg om å tenke hvor mange timer jeg har brukt på jobben hver uke. Og det skal jeg ta selvkritikk på, nemlig at det har blitt for mye jobbing som har gått på bekostning av samvær med familien, sier Soknes.

– Jeg har en flott sønn Fredrik, som nå er 18 år og som har bebreidet meg for at jeg var litt for lite til stede i perioder av hans første tenår. Og det har han rett i. Jeg har sagt til han at jeg absolutt har vært til stede, men ikke alltid fysisk. En refleksjon jeg har gjort er at jeg kanskje skulle ha valgt litt annerledes, men jeg har prøvd så langt som mulig å tilpasse en ganske krevende jobb til det å være en tilstedeværende far, og synes stort sett jeg har lykkes, da jeg og min kone nå har to flotte ungdommer nå på 20 og 18 år.

Etisk holdning

– Som statsadvokat og aktor er du representant for samfunnet og staten. Er det slik det kjennes også i jobben, at du er der på vegne av samfunnet?

– Det er viktig å ikke bli retthaversk – du må ikke bli moralens vokter hele tiden. Vi må ha en viss respekt for at vi alle er fleraspektret og jeg vil si at mennesker har flest gode sider ved seg. For å kunne gjøre en god jobb som statsadvokat, eller som påtalemyndighet og for så vidt også som dommer, må du ha noen holdninger til både eget liv og til det jobblivet du skal ha, som er samsvarende. De etiske ►

Bjørn K. Soknes, stående til høyre, aktorerte i rettssaken mot «Greven». Tiltalte sitter mellom forsvarsadvokatene Olav Hestenes (t.v.) og Tor Erling Staff.
(Foto Johnny Syversen / NTB)

holdningene du har som privatperson må gjenspeiles i den jobben du gjør og viser versa. Og det betyr ikke nødvendigvis at du skal bli en kjedelig privatperson, altså man kan ha mye moro innenfor det som både er lovlig og etisk riktig. Det er ikke noe motsetningsforhold i det.

– Jeg synes det er noe som bør gjelde alle som jobber innenfor justisvesenet, uansett om man jobber innenfor sivilretten eller strafferetten, at man har etiske holdninger i privatlivet, som ideelt sett også gjenspeiles i hvordan man skal utføre jobben sin og motsatt, sier Soknes som beskriver med eksempel:

– Som aktor kan du ikke stå i retten og prosedere på streng straff i en fartsovertredelsessak, og så sette deg inn i bilen og kjøre like raskt selv som privatperson. Det gjelder uansett om du jobber som advokat eller dommer, eller innenfor påtalemyndigheten. Det bør være samsvar mellom hva du mener er riktig og galt privat og det du står og predikerer i jobbrollen din, sier Soknes, som roser sine kolleger for å ha en høy etikk og gode holdninger.

– Jeg er glad for å kunne si at jeg under mine år i påtalemyndigheten knapt nok kan huske å ha hatt kolleger som har manglet de riktige etiske holdningene til yrkesutøvelsen.

Utredinger og utvalg

Som høyt betrodd statsadvokat og embetsleder har Soknes også blitt spurt om å utføre viktige oppgaver utenfor sin vanlige jobb.

– Jeg har blitt med på noen særoppdrag og har blant annet vært med på å skrive noen NOUer. En heter «Fra ord til handling», om behandling av voldtektssaker, som kom i 2008, og jeg var ett av medlemmene i det som ble kalt partnerdrapsutvalget, og som leverte NOUen «varslede drap» i desember 2020. I tillegg har jeg skrevet et par utredninger etter oppdrag fra riksadvokaten.

– Hvilke oppdrag fortsetter du med som pensjonist?

– Sannsynligvis vil jeg påstarte en halv stilling knyttet til rettspsykiatri i St Olavs-systemet her i Trondheim. Det er mye å ta tak i når det gjelder rettspsykiatri. Det engasjerer meg veldig, ikke minst når du får saker som Kongsvinger-saken og Bislett-saken, hvor det stilles kritisk lys på hvordan psykiatrien fungerer i dag, både opp mot den kliniske delen, men kanskje like mye opp mot den samfunnssikkerheten som psykiatrien skal ha et bevisst forhold til, sier Soknes som også er leder av Innstillingsrådet til den rettsmedisinske kommisjon, og er fast veileder på masterstudiet ved juridisk fakultet, på UiO.

I tillegg til mer offisielle oppdrag har han flere på frivillighetssiden:

– Jeg sitter som nestleder i landsstyret i Kirkens SOS, er leder av meningsrådet i domkirken i Trondheim, sitter i styret i justismuseet samt en 3-4 andre styreverv i ideelle organisasjoner. Det ideelle frivillighetsarbeidet som Kirkens SOS, og andre kristne organisasjoner gjør, er veldig interessant å delta i. Når man mener man har noe å bidra med, så er det å gå inn i frivillighetsarbeid, og ikke tenke at man skal ha noe igjen for det man gjør i kroner og øre, noe ganske herlig befriende. De fleste av oss har nok til å leve et materielt mer enn tilfredsstillende liv, men det å være engasjert og være med i noe som samfunnet har nytte av, er noe av det største man kan holde på med, sier Soknes.

– Godt å være sosial

– Hva gjør Bjørn Kristian Soknes på det personlige og private plan som pensjonist?

– Jeg prøver å få brukt mye tid sammen med familien min. Ikke minst følge mine to flotte ungdommer som nå står på terskelen til å bli voksne, selvstendige og begynne å leve uavhengige liv. Jeg håper jeg skal få lov til å kunne følge dem litt i den prosessen dette er. Så har vi en hytte i Trollheimen, som jeg prøver å bruke jevnlig.

– Det jeg setter størst pris på, og som har gitt meg mest, er å kunne ha god kommunikasjon med hyggelige folk. Jeg er et sosialt menneske, og liker å være sammen med folk, rett og slett. Jeg er et nysgjerrig menneske og tenker at det alltid er noe bakenfor, og bortenfor, innenfor, som jeg ikke har opplevd enda, og det kan du oppleve blant annet ved å ha gode samtaler med andre. Den gode samtalen har ingen pensjonsalder.

Vurdert å bytte bank?

Mange har lenge hatt glede av historisk lav boliglånsrente. Kanskje har høstens renteøkninger gjort deg mer bevisst på egen rente? Medlemsfordelene i Handelsbanken sikrer deg svært gode betingelser. Du får blant annet ferdig forhandlet rente. Du slipper å følge med, det gjør vi for deg.

Dine fordeler i Handelsbanken:

- Gode og konkurransedyktige betingelser
- En personlig rådgiver som du kan ringe direkte
- Ektefelle/samboer for de samme gode betingelsene

Se alle fordelene på handelsbanken.no/juristforbundet

JURIST
FORBUNDET

Her finner du både de juridiske fagartiklene og meningsytringer / debatt om jus, politikk og samfunn. Juristen oppfordrer alle lesere til å delta. Enten du ønsker å dele en fagartikkel med andre eller du har en mening å ytre. Både små og store temaer er interessante. Send gjerne med et foto av deg selv. Juristen tar forbehold om at svært lange innlegg må forkortes. **omg@juristen.no**

Om konsekvensutredninger

Av Per Håkon Høisveen, gjesteforsker Nordisk institutt for sjørett

I siste utgave av Juristen deler professor Ole Kristian Fauchald synspunkter om konsekvensutredninger blant annet i vindkraftsaker, og om holdninger i sentralforvaltningen som jeg finner grunn til å kommentere.

I en årrekke og frem til forrige årsskifte var jeg ekspedisjonssjef i Energi- og vannressursavdelingen i Olje- og energidepartementet. I denne perioden hadde jeg det faglige ansvar blant annet for energi- og vassdragslovgivningen og forvaltningsvedtak som ble fattet om vindkraft, vannkraft og kraftledningsanlegg.

Utbyggingen av fornybar energi er en forutsetning for den omfattende elektrifiseringen i årene fremover som må til for å nå klimamålene. Det er samtidig ikke til å komme forbi at utbygging av fornybar energi som oftest har negative konsekvenser for natur og miljø.

Fauchald mener at grundigere konsekvensutredninger må til for å få synliggjort de negative konsekvensene av fornybar energiproduksjon der vindkraft inngår.

Etter gjeldende konsesjonssystem skal melding om planlagte vindkraftverk inneholde forslag til konsekvensutredningsprogram. Det inngår i programmet som fastsettes at tiltakets konsekvenser blant annet for natur og miljø skal utredes. Konsekvensutredningene skal godkjennes før det kan søkes om konsesjon etter energiloven. Plan- og bygningsloven kapittel 14 med forskrifter regulerer også konsekvensutredninger for vindkraftverk. Utredningskravene som fastsettes knyttet til natur og miljø, skal gi det grunnlag som må til for å få synliggjort de negative konsekvensene av vindkraftanlegg. For fremtidig vindkraftutbygging er det foreslått at konsekvensutredningene også forsterkes med temaer om virkningene for klima gjennom anleggs- og driftsperioden inkludert utslipp fra anleggsmaskiner, transport og utslipp grunnet arealbruksendringer.

Jeg stiller meg uforstående til Fauchalds påstand om at «EU-regelverket er mer formalisert og tar konsekvensutredninger mer på alvor enn det vi har gjort frem til nå i norsk rett». EU-direktivene om konsekvensutredninger formaliseres gjennom implementering i norsk rett iht. EØS-avtalens bestemmelser. Det er dermed samsvar mellom EU-regelverket slik det er tatt inn i EØS-avtalen og norsk rett. Den motsetning Fauchald finner, er derfor ikke-eksisterende.

Godkjente konsekvensutredninger er grunnlaget for forvaltningens konsesjonsbehandling av søknader om vindkraftverk etter energilovgivningen. Det foretas en gjennomgang av negative konsekvenser for naturtyper og arter som kreves etter naturmangfoldlovens bestemmelser om bærekraftig bruk. Naturmangfoldlovens krav må oppfylles før det kan

Mener norske myndigheter er for dårlige på konsekvensutredning av klima- og miljøsaker

Professor Ole Kristian Fauchald håper å se mer av grundige, overordnede utredninger av konsekvenser av de viktige valgene som foretas på klima og miljø.

Tuva Bønke Grønning

– Der synes jeg norske myndigheter har vært for dårlige. Jeg mener petroleumssektoren er et stjerneeksempel på at man ikke foretar de litt ubehagelige utredningene. Man har ikke et effektivt nok regelverk for å synliggjøre de negative konsekvensene av valgene som tas, mener han.

Fauchald er professor ved juridisk fakultet på Universitetet i Oslo, hvor han blant annet underviser i miljø- og naturressursrett. Han dekker også forskningsområdet internasjonal miljørett.

– Jeg har jobbet mye med biologisk mangfold-perspektivet på klimatematikken, som for eksempel verneområder. Jeg har blant annet sett på hvordan forvaltningen tar hensyn til at verneområdene kommer under press i forbindelse med klimaendringer, forteller Fauchald. En klimautfordring er invaderende arter, og disse utfordringene må ses i sammenheng med ønsker om å bruke verneområder på nye måter.

– Det oppstiller noen problemstillinger knyttet til den tradisjonelle tilnærmingen til verneområder, hvor man har tenkt at disse verneområdene har relativt stabile rammebetingelser hvor de skal vernes i den forstand at de ikke skal brukes så mye og mot menneskelig innblanding, sier Fauchald.

Men det er ikke bare menneskelig innblanding som truer verneområdene, og etter hvert som vi stadig får klimaendringene tettere på livet må man tenke nytt og mer dynamisk på verneområdene, mener professoren.

– Hvor skal man verne og hvordan skal man verne? Tilnærmingen til det er i ferd med å endre seg en del, sier han.

Konsekvensutredninger

Fauchald har også jobbet en del med økende produksjon av fornybar energi, og særlig vindkraft, men også med mer generelt konsekvensutredningsregelverk og sett på hvordan man lager effektive systemer for konsekvensutredninger for å få en fornuftig og god vurdering av konsekvensene av valgene man foretar i en beslutningsprosess.

– Det er selvfølgelig direkte relatert til klimasøksmålet, hvor nettopp konsekvensutredning jo viste seg å bli et av de viktige temaene hvor Høyesterett delte seg i spørsmålet om man hadde eller ikke hadde overholdt konsekvensutredningsplikten, sier han.

I årene fremover håper altså Fauchald å se grundigere utredninger som synliggjør de negative konsekvensene. Han mener EU-regelverket er mer formalisert på dette området og tar konsekvensutredninger mer på alvor enn det vi har gjort frem til nå i norsk rett.

– En iboende problematikk når det gjelder utredninger er spenningen mellom å ha en stat som er styrt av politikere kontra en stat som er styrt av byråkratiet. Det er klart at når politikerne først har bestemt seg for noe, så vil de jo helst legge frem saken i best mulig lys når den skal drives igjennom, mener Fauchald.

– Da er det ikke så veldig behagelig å få frem alle de negative konsekvensene og å få spørsmål om hva man skal gjøre med de negative effektene av vedtaket som er i ferd med å fattes.

Han er opptatt av at man må ha systemer som gjør at politikerne tvinges til å synliggjøre også de negative konsekvensene for at det skal kunne gjøres gode beslutninger.

– Og det ligger nok en ganske sterk motstand mot akkurat det, både

> En iboende problematikk når det gjelder utredninger er spenningen mellom å ha en stat som er styrt av politikere kontra en stat som er styrt av byråkratiet

Professor Ole Kristian Fauchald. (Foto: UiO)

gis konsesjon for et vindkraftverk. Føre-var-prinsippet i naturmangfoldloven inngår blant de krav som skal være oppfylt i den forbindelse.

I denne sammenheng er det vanskelig å få tak i hva Fauchald mener med utsagnet om at en «iboende problematikk når det gjelder utredninger er spenningen mellom å ha en stat som er styrt av politikere kontra en stat som er styrt av byråkratiet». Med vårt maktfordelingssystem tilligger den utøvende makt regjeringen, og en statsråd med ansvar for det enkelte departement. Byråkratiet utgjør det faglige sekretariatet for den til enhver tid sittende statsråd.

Dersom Fauchald med sitt postulat om at det skal være behov for «systemer som gjør at politikerne tvinges til å synliggjøre også de negative konsekvensene for at det skal kunne gjøres gode beslutninger» mener å implisere at vi ikke har slike systemer i dag, tar han feil. I vedtak om konsesjon for bygging av vindkraftverk gjennomgås alle konsekvenser og ikke minst de negative konsekvensene for naturmangfold og miljø før det foretas en avveining etter energiloven av alle fordeler og ulemper for allmenne og private interesser som blir berørt av tiltaket.

Jeg vet ikke hvor Fauchald har fått det fra at det skal ligge «en ganske sterk motstand mot» synliggjøring av slike negative konsekvenser hos politikerne og «i forvaltningen – i alle fall i sentralforvaltningen som er lojale mot politikerne». I de årene jeg hadde det faglige ansvaret for vedtak om kraftforsyningsanlegg herunder vindkraft, var en slik motstand mot synliggjøring helt ukjent for meg. Som Fauchald er vel kjent med, skal embetsverket tilrettelegge det faglige grunnlaget for den til enhver tid sittende politiske ledelse. Statsråden har ansvar blant annet for alle de vedtak som fattes innenfor de rammer som fremgår av energilovgivningen og i tråd med forvaltningsrettslige krav.

Fauchald påstår at det dermed oppstår «et slags spenningsforhold med sentralforvaltningen og den mer fagbaserte forvaltningen». Det virker ikke som Fauchald er helt innforstått med kompetansefordelingen mellom direktorat og departement på energi- og vassdragssektoren. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) fatter førsteinstansvedtak om kraftforsyningsanlegg med unntak av større vannkraftverk og kraftledningsanlegg, som vedtas av Kongen i statsråd. I disse større sakene og i klagesaker avgir NVE innstilling til departementet. Det er ikke min erfaring at denne kompetansefordelingen har medført noe faglig spenningsforhold mellom direktorat og departement. Dersom departemen- ►

tet har overprøvd NVEs vedtak, ble det i så fall lagt til grunn en annen avveining av fordeler og ulemper av tiltaket innenfor de rettslige rammer som fremgår av lovverket. I de saker om vindkraftverk hvor departementet har overprøvd NVE, har resultatet i all hovedsak ført til at det ikke er gitt konsesjon.

Fauchald mener «norsk forvaltning følger en pragmatisk og ikke særlig formalisert tilnærming, noe som gir en dynamikk og effektivitet i forvaltningen». Når det gjelder saksbehandlingen av fornybarutbygging har jeg vanskelig for å se at det er tilfelle. Konsesjonsbehandling etter energi- og vassdragslovgivningen er en svært omfattende og formalisert prosess helt fra meldingsstadiet med fastsettelse av utredningsprogram og påfølgende konsekvensutredninger til behandling av konsesjonssøknader før det fattes vedtak om detaljplanlegging dersom konsesjon gis. For vindkraft som for all annen fornybar energiutbygging, strekker konsesjonsbehandlingen av søknader seg over en årrekke, og møtes ofte med krav om effektivisering for å redusere tidsbruken.

Fauchald mener det «er bygget opp et forvaltningsapparat som i begrenset grad ivaretar behovet for faglig godt forankrede beslutninger, der man har kunnet ta snarveier». Etter mitt syn er dette en lite treffende beskrivelse av forvaltningsapparatet innenfor energi- og vassdragssektoren. NVE har høy og bred faglig kompetanse blant annet innenfor fagfelt knyttet til biomangfold og miljø. Departementet innehar faglig kompetanse innenfor jus og samfunnsøkonomi og til en viss grad miljøfag. En påstand om bruk av «snarveier» i konsesjonsbehandlingen av fornybar energi og kraftledningsanlegg bør i det minste dokumenteres nærmere med saker der energiforvaltningen har begått slike saksbehandlingsfeil når det gjelder konsekvensutredninger av hensyn til natur og miljø. Vedtak om vindkraftutbygging er som oftest svært omstridte. En rekke forvaltningsvedtak har derfor vært prøvet av domstolene, og saksbehandlingen i flere av sakene er gjennomgått av Sivilombudet uten at det er påvist vesentlige mangler når det gjelder saksbehandlingen generelt og konsekvensutredninger av naturmangfold og miljø spesielt.

Fauchald mener konsekvensutredninger av myrinngrep ved bygging av vindkraftverk er mangelfulle når det gjelder kartlegging av klimagassutslipp. Dette må Fauchald gjerne mene. Det er imidlertid et faktum at klimautslipp ved inngrep i myr har inngått i konsesjonsbehandlingen av flere vindkraftsaker. Føre-var-prinsippet hensyntas dersom det råder stor usikkerhet ved beregning av klimagassutslippene. I behandlingen av detaljplaner er det vedtatt flytting av vindturbiner ut av verdifull myr, og arealinngrep er redusert gjennom endring av veitraseer og oppstillingsplasser. Energiforvaltningen har også lagt til grunn føringer og signaler fra Stortinget av hensyn til bevaring av myr.

Som Fauchald påpeker, vil det være behov for økt klima- og miljørettslig kompetanse. Det kan synes som det også blant kritikere av dagens forvaltningsregime kan være behov for noe oppdatering når det gjelder behandling av miljørettslige temaer innenfor energiretten. Det vil også være naturlig med styrking av kunnskap og kompetanse innenfor energiretten for å legge et enda bedre grunnlag for den fornybarutbygging som må komme og for vurderingen av de beslutninger som må tas, skal vi nå klimamålene.

Sjekk våre nettsider
www.juristen.no
Enten du foretrekker mobil, nettbrett eller desktop

Jussbuss

Kriminalisering – slutten på lønnstyveri?

I januar trådte den nye lønnstyveribestemmelsen i straffeloven i kraft. Dette innebar et viktig steg i retning av å bekjempe lønnstyveri, en form for kriminalitet vi ukentlig ser i vår saksbehandling i Jussbuss.

Av Gunhild Østensen Stangervåg

Kriminalisering sender et sterkt signal til useriøse arbeidsgivere, som frem til nå har vurdert det som lite risikofylt og svært lønnsomt *å bedrive lønnstyveri*. Nå blir imidlertid straffeloven §§ 395 og 396 riset bak speilet for de som skaffer seg konkurransemessig fortrinn gjennom utnyttelse og tyveri fra arbeiderne.

Eller blir den i realiteten det? Useriøse arbeidsgivere må forbinde lønnstyveri med en reell risiko for straffansvar for at bestemmelsene skal ha en allmennpreventiv virkning. Det er denne oppdagelsesrisikoen som er styrende for en useriøs arbeidsgiver som ønsker å oppnå økonomisk vinning.[1] Oppdagelsesrisikoen forutsetter at straffeloven §§ 395 og 396 ikke blir sovende bestemmelser. Det blir derfor avgjørende at politi og påtalemyndighet har ressurser til å prioritere lønnstyveri. I sine høringsuttalelser til bestemmelsen om lønnstyveri peker ØKOKRIM og Riksadvokaten på at det allerede fantes straffebestemmelser som rammet enkelte tilfeller av lønnstyveri. Det egentlige problemet var manglende kapasitet i politiet til å etterforske lønnstyveri da dette ofte er ressurskrevende saker.[2] Det er all grunn til å tro at kapasitetsmangel i politiet også vil bli en stor hindring for anvendelsen av den nye lønnstyveribestemmelsen.

Selv om lønnstyveri nå er kriminalisert, er prosessen for å drive inn lønnen fortsatt lang og vond. Kriminalisering gjør ikke noe med de økonomiske problemene som oppstår når lønn uteblir. Her er man henvist til å benytte privatrettslige virkemidler. Men som departementet fremhever i forarbeidene til den nye lønnstyveribestemmelsen er det ikke alle som makter å drive inn et lønnskrav i det privatrettslige sporet: "Maktubalanse og mangel på ressurser hos mange av dem som rammes, gjør det videre mindre sannsynlig at disse forholdene følges opp med privatrettslige virkemidler."[3] Samtidig peker ØKOKRIM og Riksadvokaten på kapasitetsmangel som det egentlige problemet i forbindelse med straffeforfølgning av lønnstyveri.

Hvis lønnstyveri hverken forfølges effektivt i det privatrettslige eller det strafferettslige sporet – hvilken beskyttelse har egentlig ofrene for lønnstyveri da?

Vi kan ikke belage oss på at en allmennpreventiv virkning av kriminalisering skal skremme de useriøse arbeidsgiverne fra å begå lønnstyveri, eller at politi og påtalemyndighet har ressurser til å løse de store utfordringene som finnes. Det må også andre virkemidler til, og disse må være egnet til å verne arbeidstakerne. Tiden er overmoden for å forenkle lønnsinndrivelsesprosessen slik at arbeidstakere kan få inntektssikring og et vern mot lønnstyveri som er effektivt. Inntil dette er gjort vil de fortsatt stå med lua i handa, og uten penger til å betale husleia når arbeidsgiver velger å ikke utbetale lønn de har krav på.

1 Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES), *Arbeidslivskriminalitet. Situasjonsbeskrivelse* 2020 s. 7 og 8

2 Høringssvar fra ØKOKRIM og Høringssvar fra Riksadvokaten til høring om straffansvar for lønnstyveri og økt strafferamme ved brudd på bestemmelser i arbeidsmiljøloven mv og innføring av krav om at lønn skal betales via bank, samt Prop. 153 L (2020-2021) s. 22

3 Prop. 153 L (2020-2021) s. 22

Nytt om navn

Ansettelser og utnevnelser

Aleksander Sandtrøen, Fast advokat, Advokatfirmaet Grette AS
Alexandra Désirée Bjørne-Larsen, Advokat, Huseiernes Landsforbund
André Habbestad, Rådgiver, Utlendingsdirektoratet (UDI)
Andreas Grunde Rabben Moen, Advokat, NITO – Norges Ingeniør og Teknologorganisasjon
Ane Rødstøl, Dommerfullmektig, Søndre Østfold tingrett – rettssted Fredrikstad
Anita T. Svendsvoll, Seniorrådgiver/Jurist, Politidirektoratet (POD)
Bruno Moscati, Juridisk seniorrådgiver, NAV Arbeidslivssenter Vest-Viken
Camilla Aarrestad Bredrup, Viseadministrerende direktør, Watercircles forsikring ASA
Cathrine Reinskau, Spesialkonsulent, Pasient- og brukerombudet i Oslo og Viken, Avd Oslo
Daniel Øvrevold Helgesen, Administrerende direktør, Norsk takst
Eilin Reinaas, Rådgiver internkontroll, Herøy kommune
Espen Flagstad, Leder plan, miljø og byggesak, Aremark kommune
Geir Frøholm, Konsernadvokat, Consto AS
Georg Ibsen Lexander, Høyskolelektor, Handelshøyskolen BI
Gina Øystese, Advokatfullmektig, Barneadvokatene DA
Gro Enochsen, Advokat, Advokatfirmaet Dahl
Harald Johannessen, Juridisk direktør, Skatteetaten Skattedirektoratet Oslo
Hege Modell, Seksjonssjef, Mattilsynet – Hovedkontoret – Oslo
Hilde Bulling, Seniorrådgiver, Arbeidstilsynet – Arbeidslivskriminalitet, avd Oslo
Håvard Arctander Rosenlund, Juridisk rådgiver, Statsforvalteren i Oslo og Viken – Oslo
Håvard Sandum Antonsen, Seniorrådgiver, Arbeidstilsynet – Arbeidslivskriminalitet, avd Lillestrøm
Ingrid Karin Wåge Postvoll, Politiadvokat, Sør-Øst politidistrikt
Ingrid Løining Ørum, Phd stipendiat, Politihøgskolen (PHS)
Ingrid Øksnes, Rådgiver dokumentforvaltning, Sporveien AS
Ingvild Helene Fredriksen, Advokatfullmektig, Advokatfirmaet Erling Grimstad AS
Ingvild Merete Rosnes, Juridisk seniorrådgiver, Arbeidstilsynet – Tilsyn Oslo
Irmelin Skjold Lundøy, Fast advokat, Preto Askevold & Fehr Advokatfirma ANS
Jasmen Omer, Juridisk rådgiver, Datatilsynet
Jonas Altinius, Dommerfullmektig, Vestre Innlandet tingrett – rettssted Vågå
Julie Lagesen, Rådgiver, NAV Arbeids- og velferdsdirektoratet
Jørgen Drangfelt, Daglig leder, Nordnorsk byggekontroll AS
Jørgen Sørgard Skjold, Rådgiver dr. (ph.d.), Utenriksdepartementet
Karina Tveit, Advokatfullmektig, Fremtind Forsikring AS
Karina Vigsnæs, Seniorrådgiver, Statsforvalteren i Oslo og Viken – Oslo
Kjersti Hatlestad, Forhandlingssjef, Norges Juristforbund
Kjetil Aasen, Seniorrådgiver, Kulturdepartementet
Knut Smedsrud, Sjef, Utrykningspolitiet
Kristin Bruun Olesen, Senioradvokat, Advokatfirmaet Selmer AS – Stavanger
Kristin Davidsen, Politiadvokat, Vest politidistrikt – Bergen
Kristin Fjeld-Eiken, Virksomhetsleder Samfunnsutvikling, Nannestad Kommune
Lars-Even H. Monsen, Spesialrådgiver, Sykehusinnkjøp HF Divisjon Sør Øst, Forskningsveien Oslo
Lasse Bråthen, Seniorrådgiver/Jurist, Arbeidstilsynet – Arbeidslivskriminalitet, avd Kristiansand
Line Udbjørg Sønsteby, Rådgiver, Statsforvalteren i Vestfold og Telemark – Skien
Magnus Aarø, Nemndsleder/Daglig leder, Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i Møre og Romsdal
Mari Helene Bryn, Rådgiver/Saksbehandler, Utlendingsdirektoratet (UDI)
Maria Hansen, Eiendomsmeglerfullmektig, Garanti Eiendomsmegling avd Harstad
Marit Wahlberg, Rådgiver samfunnsutvikling, Asker kommune
Martin Haaland Simonsen, Advokat, Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten (Helseklage), Bergen
Marthe Kristine Fjeld Dystland, Lovrådgiver, Justis- og beredskapsdepartementet, Lovavdelingen
Mathias Bjornes, Advokatfullmektig, Huseiernes Landsforbund
Merethe Baustad Ranum, Nemdsleder, Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i Trøndelag
Nanna W. Christensen, Advokat, Advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig AS, Stavanger
Nazneen Pervez Soltvedt, Skattejurist, Skatteetaten Brukerdialog Bodø
Nikoline Rui Shumba, Førstekonsulent, Finansdepartementet
Nina Elisabeth Wilborn, Advokat, Advokatfirmaet Ræder AS
Nirushanthy S. Anfinnsen, Enhetsleder, Kriminalomsorgen Region Øst – Akershus friomsorgskontor
Oda Benedikte Fossem Skarstad, Rådgiver, Landbruks- og matdepartementet
Patrick Hoverud Rønning, Nestleder, Formuesforvaltning Aktiv Forvaltning AS
Per Kristian Lundqvist, Senioradvokat, Kogstad Lunde & Co DA Advokatfirma MNA
Pernille Gjerde Lia, Dommerfullmektig, Hordaland tingrett – rettssted Bergen
Renate Knive, Advokatfullmektig, Claims Link AS
Rolf Knudsen, Partner, Preto Askevold & Fehr Advokatfirma ANS
Rune Stenstrøm, Advokat, Advokatfirmaet Stenstrøm AS
Sadia Zaka, Seniorrådgiver, NAV Arbeids- og velferdsdirektoratet, Arbeids- og tjenesteavdelingen
Thomas E. Darell, Tingrettsdommer, Vestre Finnmark tingrett – rettssted Hammerfest
Tonje Dalby Smedbøle, Advokatfullmektig, Advokatfirmaet Haavind AS
Tor Øyvind Brækken, Head of Legal Department, Coface Norway
Trude Sem Langfeldt, Jurist, Justify AS
Vetle Halvorsen Ufsvatn, Advokatfullmektig, Advokatfirmaet Thommessen AS, Oslo

Nye medlemmer i Juristforbundet

Amela Dulic, Førstekonsulent, NAV Familie- og pensjonsytelser Drammen
Christian Alexandre Kramer, Politiadvokat, Øst Politidistrikt – Felles enhet for påtale – Øko-miljø avsnittet
Dag Jørgen Hveem, Førsteamanuensis dr. philos, Universitetet i Agder
Frede Rønning Rangnes, Dommerfullmektig, Helgeland tingrett – rettssted Sandnessjøen
Julie Henriksen, Juridisk rådgiver arbeidsrett, Tekna – Teknisk-naturvitenskapelig forening
Katerina Belchovska, Jobbspesialist utvidet oppfølging, NAV Molde
Katrine Skotnes Loen, Jurist, Oslo kommune – Innkrevingsetaten
Marianne Sivertsen, Avdelingsleder/ Bedriftsjurist, Himmelblå AS
Mersiha Smakic, Rådgiver, Sør- Øst politidistrikt – Sandefjord
Tore Tysbo, Internadvokat, Forvaltningsorganet for Opplysningsvesenets fond

Nye studentmedlemmer i Juristforbundet

Dani Laskemoen Orra, Universitetet i Oslo
Eileen Huang, Universitetet i Bergen
Fleodona Kuqi, Universitetet i Sørøst-Norge – Campus Ringerike
Henriette Myreng Mikalsen, Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitet
Ilya Aleksander Andreassen, Universitetet i Sørøst-Norge – Campus Ringerike
Isabel Kraby Lock, Universitetet i Oslo
Jesper Foseid, Universitetet i Agder
Lucas Mathias Lavik Huseth, Universitetet i Oslo
Malene Valkvæ Jenssen, Universitetet i Oslo
Maria Hagensen Aaberg, Universitetet i Bergen
Mathis Oliver Sara, Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitet
Nore Nygaard, Universitetet i Oslo
Remi Vevik Strand, Universitetet i Oslo
Usman Mohammad Hussain, Universitetet i Oslo
Vegard Munthe-Kaas, Universitetet i Bergen

Hovedstyret

President
Håvard Holm
hho@juristforbundet.no

Visepresident
Katrine Bratteberg
kb@juristforbundet.no

Styremedlemmer valgt av Landsmøtet
Tone Helén Brodal
tone-helen.brodal@gjensidige.no
Lars Marius Heggberget
larsmhe@online.no
Karoline Dystebakken (møtende varamedlem)
karoline.dystebakken@arbeidstilsynet.no

Styremedlemmer valgt av seksjonene
Sverre Joachim Wiese Bromander (Juristforbundet – Stat)
sverre.bromander@gmail.com
Benedicte Gram-Knutsen (Juristforbundet – Kommune)
benedicte.gram-knutsen@bergen.kommune.no
Kirsten Aase Bleskestad (Juristforbundet – Dommerforeningen)
kirsten.bleskestad@domstol.no
Nasjida Noorestany (Juristforbundet – Student)
nasjida.noorestany@gmail.com
Anders Schrøder Amundsen (Juristforbundet – Privat)
a.s.amundsen@gmail.com

Ansattes representant
Hanne Eie Sudland
hes@juristforbundet.no

Generalsekretær
Magne Skram Hegerberg
msh@juristforbundet.no

Medlemsguide

Har du flyttet eller byttet jobb?
juristforbundet.no/minside
medlem@juristforbundet.no | 40 00 24 25

Forsikring – medlemstilbud
Juristforbundet Forsikring
juristforbundet.no/forsikring
forsikring@juristforbundetforsikring.no | 23 11 33 11

Bank – medlemstilbud
Handelsbanken
handelsbanken.no/juristforbundet
Finn ditt nærmeste bankkontor for kontaktinformasjon

Juristforbundets advokatkontor
juristforbundet.no/advokatkontoret
advokat@juristforbundet.no | 40 00 24 25

Lønnsstatistikk/lønnskalkulator
juristforbundet.no/lonnskalkulator

Juristen
juristen.no
Redaksjonen:
redaksjonen@juristen.no | 482 48 352
Annonser:
randi@storybold.no | 995 20 500

Jobbmarkedet
juristen.no/stilling

Juristenes Utdanningssenter
jus.no | 40 00 26 62

Juristforbundet | 40 00 24 25 | www.juristforbundet.no | post@juristforbundet.no
Kristian Augusts gate 9, 0164 Oslo

JURIST
FORBUNDET

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON
Levert av Posten

NORGE P. P.
posten

Returadresse:
Juristforbundet
Kristian Augusts gt 9
0164 Oslo

DELTA PÅ FYSISKE KURS ELLER VIA LIVESTREAM

NYHET!

JURIDISKE DAGSKURS FRA JUC

JUCs juridiske og profesjonelle nettverk har siden 2015 vært en betydelig leverandør av etterutdanning for norske jurister og advokater. Nå lanserer vi et nytt produkt, reinspikka juridiske kurs, hvor du kan sikre deg relevant og oppdatert juridisk etterutdanning innenfor alle rettsområder. Våre kursledere er alle førende spesialister på sine respektive fagfelt.

Vi ønsker deg velkommen til en inspirerende kursdag i profesjonelle rammer på Høyres Hus i Oslo. Alle kursarrangementer er tilgjengelige som både fysiske kurs og som direkte fjernundervisning/livestream.

Utvalgte JUC-kurs:

24. – 25. mai 2022 **ESG under oppkjøp, eierskap og salg**	**29. april 2022** **Personvern og kontroll i arbeidslivet**	**11. mai 2022** **Foreldretvister etter barneloven**
1. juni 2022 **Offentlige anskaffelser og entreprise**	**10. mai 2022** **Profesjonsansvar for revisorer**	**2. mai 2022** **Fra bokettersyn til Høyesterett**

Finn det neste kurset ditt på juc.no

JUC